

C. CORNELII
TACITI
OPERA

Quæ exstant Omnia.

Ad Editionem Optimam

THEODORICYCKII

Accurate expressa.

Huic Editioni accessit

Ejusdem RYCKII

SEJANUS.

Cum Indice Locupletissimo.

TOMUS III.

LONDINI:
Typis JOANNIS BRINDLEY, 1754.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER I.
QUI
ANNALIUM XVII.

I. **I**Nitium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinus
Consules erunt. Nam post conditam Urbem o-
ctingentos et viginti prioris ævi annos multi auctores
retulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari
eloquentia ac libertate. Postquam bellatum apud Acti-
um, atque omnem potentiam ad unum conferri pacis
interfuit; magna illa ingenia cessere. Simul veritas
pluribus modis infracta; primum inscitia Reipub. ut
alienæ, mox libidine assentandi aut rursus odio adver-
sus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter in-
fensos vel obnoxios. Sed ambitionem scriptoris facile
adverseris: obrectatio et livor pronis auribus accipiuntur.
Quippe adulationi fœdum crimen servitutis, ma-
lignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, O-
tho, Vitellius, nec beneficio nec injuria cogniti. Di-
nitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam,
Vol. III, A

a Domitiano longius provecam non abnuerim; sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, et sine odio dicendus est. Quod si vira suppeditet, Principatum divi Nervæ, et Imperium Trajani, uberiolem securiolemque materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, et quæ sentias dicere licet.

II. Opus aggredior opimum casibus, atrox præliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum. Quatuor Principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Prosperæ in Oriente; adversæ in Occidente res. Turbatum Illyricum; Galliæ nutantes; perdomita Britannia, et statim missa. Coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus. Mota etiam prope Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. Jam vero Italia novis cladibus, vel post longam seculorum seriem repetitis, adflucta. Haustæ aut obrutæ urbes secundissima Campaniæ ora. Urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. Pollutæ cærimoniæ. Magna adulteria. Plenum exiliis mare. Infecti cædibus scopuli. Atrocius in Urbe sævitum. Nobilitas, opes, omitti gestique honores pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa quam scelera: cum alii sacerdotia et Consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorem potentiam, agerent verterent cuncta. Odio et terrore corrupti in dominos servi, in patronos liberti: et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

III. Non tamen adeo virtutum sterile seculum, ut non et bona exempla prodiderit. Comitatur profugos liberos matres, secutæ maritos in exilia conjuges, propinqui amantes, constantes generi, contumax, etiam adversus tormenta, fervorum fides. Supremæ clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata, et laudatis

antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cælo terraque prodigia, et fulminum monitus, et futurorum præfagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus populi Romani cladibus, magisve iustis indiciis approbatum est, non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem.

IV. Ceterum antequam destinata componam, rependum videtur qualis status Urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit : ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæque noscantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modo in Urbe apud Patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat. Evulgato imperii arcano, posse Principem alibi quam Romæ fieri. Sed Patres læti, usurpata statim libertate ; licentius, ut erga Principem novum et absentem : primores equitum proximi gaudio Patrum : pars populi integra, et magnis domibus annexa ; clientes libertique damnatorum et exsulum, in spem erecti : plebs fordida et circo ac theatri sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adestis bonis, per dedecus Neronis alebantur, masti et rumorum avidi.

V. Miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu, quam suo ingenio traductus ; postquam neque dari donativum sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace qui in bello locum, præventamque gratiam intelligit, apud Principem a legionibus factum ; pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini Præfecti imperium sibi molientis agitur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus, Sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia ; nec deerant sermones, senium

atque avaritiam Galbæ increpantium. Laudata olim et militari fama celebrata severitas ejus, angebat adsperrantes veterem disciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone adfuefactos, ut haud minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes venerabantur. Accessit Galbæ vox pro Repub. honesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi. Nec enim ad hanc formam cetera erant.

VI. Invalidum senem T. Vinus et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemptu inertiae destruebant. Tardum Galbæ iter et cruentum, interfecit Cingonio Varrone Consule designato, et Petronio Turpiliano consulari. Ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in Urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam qui occidebant, formidolosus. Inducta legione Hispana, remanente ea quam e classe Nero conscripserat, plena Urbs exercitu insolito. Multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum, et bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem pro no favore, ita audenti parata.

VII. Forte congruerat, ut Clodii Macri et Fonteji Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus Procurator, jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens Legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem, ut avaritia et libidine sordum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse: sed a Legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur,

quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes finistre accepta: et lustrato semel Principe, seu bene seu male facta premunt. Jam offerebant venalia cuncta præpotentes liberti. Servorum manus subitis avidæ, et tamquam apud senem festinantes. Eademque novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata. Ipsa ætas Galbæ, et inrisui et fastidio erat, adfuetis juventutis Neronis, et Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.

VIII. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliæ, super memoriam Vindicis, obligatæ recentis dono Romanæ civitatis, et in posterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena ac suas injurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati superbia recentis victoriæ, et metu, tamquam alias partes fovissent. Tarde a Nerone desciverant: nec statim pro Galba Verginius. An imperare voluisset dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fontejum Capitonem occisum, etiam qui querere non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abdueto Verginio per simulationem amicitiae: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimine accipiebant.

IX. Superior exercitus Legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senectæ ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen. Adeo furentes infirmitate retinentis ultro etiam accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere: donec missu Galbæ, Vitellius aderat, Censoris Vitellii ac ter Consulis filius. Id

fatis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliæ legiones per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, et Oceano divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse. Quies et Illyrico: quamquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitis nec viribus miscebantur.

X. Oriens adhuc immotus. Syriam et quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat. Mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ repositus, tam prope ab exsule fuit, quam postea a Principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus. Nimis voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, secreta male audiebant. Sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens: et cui expeditius fuerit tradere imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus. Occulta lege fati, & ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque ejus Imperium, post fortunam credidimus.

XI. Ægyptum copiasque quibus coerceretur, jam inde a divo Augusto, equites Romani obtinent loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ secundam, superstitione ac lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque Principe, post experi-

mentum domini minoris. Duæ Mauritanæ, Rhætia, Noricum, Thracia, et quæ aliæ Procuratoribus cōhibentur, ut cuique exercitui vicinæ. ita in favorem aut odium contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio expositæ, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius Consules, inchoavere annum sibi ultimum, Reipub. prope supremum.

XII. Paucis post Kalend. Januarias diebus, Pompeii Propinqui Procuratoris e Belgica litteræ afferuntur; superioris Germaniæ legiones, rupta sacramenti reverentia, Imperatorem alium flagitare, et Senatui ac Populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. Maturavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. Non sine crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat. Primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessâ jam ætate Galbæ. Paucis iudicium, aut Reipub. amor: multi occulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambiciosi rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium. Qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes in magna fortuna amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum et credulum minore metu, et majore præmio peccaretur.

XIII. Potentia Principatus divisa in T. Vinium Consulem, et Cornelium Laconem prætorii Præfectum. Nec minor gratia Icelo Galbæ liberto, quem annulis donatum equestri nomine Martianum vocitabant. Hi discordes, et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro Othone; Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia, ex rumoribus nihil silentio transmittentium: quia Vinio vidua filia;

caelebs Otho, gener ac focer destinabantur. Credo et Reipub. curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat, gratus Neroni æmulatione luxus. Eoque jam Poppæam Sabinam principale scortum, ut apud conscium libidinum deponeret, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox suspectum in eadem Poppæa in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus, nec segnis, et donec bellum fuit, inter præsentis splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum; prona in eum aula Neronis ut similem.

XIV. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quoniam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confusus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit. Adhibitoque super Vinium, ac Laconem, Mario Celso Consule designato, ac Ducennio Geminio Præfecto Urbis, pauca præfatus de sua senectute, Pisonem Licinianum accersiri jubet: seu propria electione, sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante. Cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pifone amicitia: sed callide ut ignotum fovebat, et prospera de Pifone fama consilio ejus fidem addiderat. Piso M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et æstimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur. Ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

XV. Igitur Galba, apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur; ‘ Si te privatus, lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem; et mihi egregium erat tunc, Pompeji et M. Crassi subolem in penates meos adsciscere; et tibi insignem, Sulpiciæ ac Lutatiae decora, nobilitati tuæ adjecisse. Nunc me,

deorum hominumque consensu ad Imperium vocatum,
præclara indoles tua, et amor patriæ impulit, ut Prin-
cipatum, de quo majores nostri armis certabant, bello
adeptus, quiescenti offeram. Exemplo divi Augusti,
qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam,
mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem pri-
vignum, in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Au-
gustus in domo successorem quæsit; ego, in Repub.
Non quia propinquos aut socios belli non habeam, sed
neque ipse Imperium ambitione accepi, et judicii mei
documentum sint, non meæ tantum necessitudines,
quas tibi postposui, sed et tuæ. Est tibi frater pari
nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu po-
rior esses. Ea ætas tua, quæ cupiditates adolescentiæ
jam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excu-
sandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam
tulisti. Secundæ res acrioribus stimulis animos explo-
rant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.
Fidem, libertatem, amicitiam, præcipua humani ani-
mi bona, tu quidem eadem constantia retinebis; sed
alii per obsequium imminuent. Inrumpet adulatio;
blanditiæ pessimum veri affectus venenum; sua cui-
que utilitas. Etiam ego ac tu simpliciss me inter nos
hodie loquimur; ceteri libentius cum fortuna nostra,
quam nobiscum. Nam suadere Principi quod oporteat,
multi laboris: assentatio erga Principem quemcumque,
sine affectu peragitur.

XVI. Si immensum imperii corpus stare ac librari sine
rectore posset, dignus eram, a quo Respub. inciperet.
Nunc eo necessitatis jampridem ventum est, ut nec
mea senectus conferre plus populo Romano possit,
quam bonum successorem; nec tua plus juvenas,
quam bonum Principem. Sub Tiberio, et Cajo, et
Claudio, unius familiæ quasi hereditas fuimus: loco
libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Julio-
rum Claudiorumque domo, optimum quemque ado-

ptio inveniet. Nam generari et nasci a Principibus fortuitum, nec ultra æstimatur: adoptandi iudicium integrum; et si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem longa Cæsarum serie tumen- tem, non Vindex cum ineremi provincia, aut ego cum una legione; sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere. Neque erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos bello, et ab æstimantibus adsciti, cum invidia quamvis, egregii erimus. Ne tamen ter- ritus fueris, si duæ legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: et audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi unum objicitur. Nero a pessimo quo- que semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, ne- que temporis huius; et impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimusque idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus est, cogitare quid aut volueris sub alio Principe, aut nolueris. Ne- que enim hic, ut in cæteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, et cæteri servi: sed impera- turus es hominibus, qui nec totam servitutem pati pos- sunt, nec totam libertatem. Et Galba quidem, hæc ac talia quamquam Principem faceret; cæteri tanquam cum facto loquebantur.

XVII. Pisonem ferunt statim intuentibus, et mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut ex- sultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens; de se moderatus: nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam veller. Consultatum inde, pro rostris, an in Se- natu, an in castris adoptio nuncuparetur. Ibi in castra placuit. Honorificum id militibus fore, quorum favo- rem ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum. Circumsteterat interim palatium.

publica expectatio magni secreti impatiens, et male co-
exercitum famam suppressantes augebant.

XVIII. Quartum Idus Januarias fœdum imbribus
diem, tonitrua et fulgura et cœlestes minæ ultra solitum
turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis diri-
mendis, non terruit Galbam quo minus in castra perge-
ret; contemptorem talium ut fortuitorum; seu quæ fato
manent, quamvis significata, non vitantur. Apud fre-
quentem militum concionem, imperatoria brevitate
adoptari a se Pisonem, more divi Augusti, et exemplo
militari, quo vir virum legeret, pronuntiat: ac ne dis-
simulata seditio in majus crederetur, ultro adseverat,
quartam et duodevicesimam legiones, paucis seditionis
auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in
officio fore. Nec ullum orationi aut lenocinium addit,
aut pretium. Tribuni tamen centurionesque, et proximi
militum, grata auditu respondent: per ceteros mœstitia
ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donati-
vi necessitatem, bello perdidissent. Constat potuisse
conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate.
Nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui jam pares
non sumus.

XIX. Inde apud Senatum non comptior Galbæ, non
longior quam apud militem sermo: Pisonis comis oratio.
Et Patrum favor aderat: multi voluntate; effusius qui
noluerant: medii, ac plurimi, obvio obsequio privatas
opes agitantes, sine publica cura. Nec aliud sequenti
quatrduo (quod medium inter adoptionem et cædem
fuit) dictum a Pifone in publico, factumve. Crebriori-
bus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, et facili civi-
tate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristitia
sunt; censuerant Patres mittendos ad Germanicum
exercitum legatos. Agitatum secreto, num et Pifo profi-
cisceretur; majore prætextu. Illi auctoritatem Senatus,
hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat et Laconem
prætorii Præfectum simul mitti. Is consilio intercessit.

Legati quoque (nam Senatus electionem Galbæ permiserat) scæda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat.

XX. Proxima pecuniæ cura. Et cuncta scrutantibus iustissimum visum est, inde repeti, ubi inopiæ causa erat. Bis et vices millies sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant: iisdem erga aliena sumptibus, quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri, aut scænus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites Romani præpositi, novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum: ubique hasta, et sector, et inquieta Urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, e prætorio Antonius Taurus, et Antonius Naso: ex urbanis cohortibus, Æmiliiu Pacensis: e vigiliis, Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium: tamquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

XXI. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul extimulabant: luxuria etiam Principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia. Fingebat et metum, quo magis concupisceret. Prægravem se Neroni fuisse. Nec Lusitaniam rursus aut alterius exilii honorem expectandum: suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Novuisse id sibi apud senem Principem: magis nociturum apud Juvenem, ingenio trucem, et longo exilio effratum. Occidi Othonem posse. Proin agendum: audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus

rerum; nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud posteros, vel gloria distingui. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse, merito perire.

XXII. Non erat Othonis mollis et corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque corruptius, quam in privata domo habiti, aulam Neronis, et luxus, adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, et sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum novos motus, et clarum Othoni annum observatione siderum adfirmant. Genus hominum potentibus insidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper, et retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemæus Othoni in Hispania comes, cum superfuturum eum Neroni promississet, postquam ex eventu fides, conjectura jam et rumore, senium Galbæ, et juventam Othonis computantium, persuaserat fore, ut in imperium adscisceretur. Sed Otho tamquam peritiam, et monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credi. Nec deerat Ptolemæus, jam et sceleris instinctor, ad quod facillime ab ejusmodi voto transitur.

XXIII. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum jampridem spe successionis, aut paratu facinoris affectaverat. In itinere, in agmine, in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, contubernales appellando, alios agnoscere, quosdam requirere, et pecunia aut gratia juvare: inserendo sæpius querelas, et ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia com meatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur: cum Campaniæ lacus et Achaïæ urbes classibus adire soliti, Pirenæum et Alpes,

et immensa viarum spatia, agere sub armis enterentur.

XXIV. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mevius Pudens, e proximis Tigellini. Is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, et in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos divideret. Quam velut publicam largitionem, Otho, secretioribus apud singulos præmiis, intendebat. Adeo animofus corruptor, ut Coccejo Proculo speculatori de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit: per socordiam Præfecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

XXV. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, a quo Barbium Proculum tesserarium speculatorum, et Veturium Optionem eorumdem perductos, postquam vario sermone callidos, audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares Imperium Populi Romani transferendum, et transulerunt. In conscientiam facinoris pauci adsciti, suspensos ceterorum animos, diversis artibus stimulant: primores militum, per beneficia Nymphidii ut suspectos: vulgus et ceteros, ira et desperatione dilati totiens donativi. Erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet. In commune omnes metu mutandæ militiæ exterrebantur.

XXVI. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas jam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. Adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die, redeuntem a cœna Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, et tota Urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum timuissent: non Reipub. cura, quam fœdare Principis sui

sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatuſſet, ignorantibus plerisque pro Othone destinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia per conſcios oppreſſa, quædam apud Galbæ aures Præfeſtus Lacoeluſit, ignarus militarium animorum, conſilique quamvis egregii, quod non ipſe afferret, inimicus, et adverſus peritoſ pervicax.

XXVII. XVIII Kalend. Febr. ſacrificanti pro æde Apolliniſ Galbæ, haruſpex Umbriciuſ triſtia exta, et inſtantes inſidias, ac domesticum hoſtem prædicit: audiente Othone (nam proximuſ adſiterat) idque ut lætum e contrario, et ſuiſ cogitationibuſ proſperum interpretante. Nec multo poſt libertuſ Onomaſtuſ nuntiat, exſpectari cum ab architecto et redemptoribuſ: quæ ſignificatio coeuntium jam militum, et paratæ conjurationiſ convenerat. Otho, cauſſam digreſſuſ requirentibuſ, cum emi ſibi prædia vetuſtate ſuſpecta, eoque priuſ exploranda ſinxiſſet, innixuſ liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad Miliarium aureum, ſub ædem Saturni pergit. Ibi treſ et viginti ſpeculatores conſalutatuſ Imperatoreſ, ac paucitate ſalutantium trepidum, et ſellæ feſtinanter impoſituſ, ſtriſtiſ mucronibuſ rapiunt. Totidem ferme militeſ in itinere aggregantur, alii conſcientia, plerique miraculo: parſ clamore et gladiiſ, parſ ſilentio, animum ex eventu ſumpturi.

XXVIII. Stationem in caſtriſ agebat Julius Martialiſ tribunuſ. Iſ magnitudine ſubiti ſcleris, an corrupta latiuſ caſtra, ac ſi contra tenderet, exitium metuens, præbuit plerique ſuſpicionem conſcientiæ. Antepoſuere cæteri quoque tribuni centurioneſque præſentia dubiſ et honeſtiſ. Iſque habituſ animorum fuit, ut peſſimum facinuſ auderent pauci, plureſ vellent, omneſ paterentur.

XXIX. Ignarus interim Galba et sacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos: cum affertur rumor rapi in castra, incertum quem Senatorem, mox Othonem esse qui raperetur. Simul ex tota Urbe, ut quisque obuius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit pertentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos, in hunc modum allocutus est: 'Sextus dies agitur, commilitones, ex quo
'ignarus futuri, et siue optandum hoc nomen siue timendum erat, Cæsar adscitus sum: quo domus nostræ aut Reipub. fato, in vestra manu positum est.
'Non quia, meo nomine, tristiores casum paveam, ut qui aduersas res expertus cum maxime, ducam ne secundas quidem minus discriminis habere; patris, et
'Senatus, et ipsius Imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est; aut, quod æque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus habebamus, incruentam Urbem et res sine discordia transitas. Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

XXX. 'Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ. Neque enim relatu virtutum, in comparatione
'Othonis opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, evertere Imperium, etiam cum amicis Imperatoris ageret. Habitum et incesum, an illo muliebri ornatu, mereretur Imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc, et commensationes, et feminarum cœtus, voluit animo. Hæc Principatus præmia putat, quorum libido ac voluptas, penes ipsum sit; rubor ac dedecus, penes omnes. Nemo enim
'unquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exerceuit. Galbam consensus generis humani, me Galba,

‘ consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si Respub. et
‘ Senatus, et populus, vacua nomina sunt: vestra, com-
‘ militones, interest, ne Imperatorem pessimi faciant.
‘ Legionum seditio adversum duces suos audita est ali-
‘ quando: vestra fides famaue, inlæsa ad hunc diem
‘ mansit. Et Nero quoque vos destituit, non vos Nero-
‘ nem. Minus triginta transfugæ et desertores, quos
‘ centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret,
‘ Imperium assignabunt? Admittitis exemplum? et qui-
‘ escendo commune crimen facitis? Transcendet hæc
‘ licentia in provincias: et ad nos scelerum exitus, bel-
‘ lorum ad vos pertinebunt. Nec est plus quod pro cæde
‘ Principis, quam quod innocentibus datur. Sed pro-
‘ inde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro
‘ facinore accipietis.’

XXXI. Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non
adspersa concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte
magis, et nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod
postea creditum est, insidiis et simulatione. Missus et
Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsanii in
porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Do-
mitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites, et
Libertatis atrio arcesserent. Legioni classicæ diffidebat,
infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim
introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra
prætorianorum tribuni Cerius Severus, Subrius Dexter,
Pompejus Longinus, si incipiens adhuc et nondum
adultæ seditio, melioribus consiliis flecteretur. Tribu-
norum Subrium et Cerium milites adorti minis, Longi-
num manibus coercent, exarantque: quia non ordine
militiæ, sed e Galbæ amicis, fidus Principi suo, et de-
ficientibus suspectior erat. Legio classica nihil cun-
ctata prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi
Celsum infestis pillis proturbant. Germanica vexilla dia-
mutare, invalidis adhuc corporibus, et placatis animis,
quod eos a Nerone Alexandriam præmissos, atque inde

rursus longa navigatione ægros, impensiore cura Galba refovebat.

XXXII. Univerſa jam plebs palatium implebat, mixtis ſervitiis, et diſſono clamore, eadẽ Othonis et conjuratorum exilium poſcentium, ut ſi in circo ac theatro ludicrum aliquod poſtulerent. Neque illis judicium aut veritas: (quippe eodem die diverſa pari certamine poſtulatoris) ſed tradito more, quemcunque Principem adulandi, licentia acclamationum, et ſtudiis inanibus. Interim Galbam duæ ſententiæ diſtinebant: Titus Vinius manendum intra domum, opponenda ſervitia, firmandos aditus, non eundem ad iratos cenſebat: daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium. Scelera impetu, bona conſilia mora valeſcere. Denique eundi ultro, ſi ratio ſit, eandem mox facultatem: regreſſus, ſi pœniteat, in aliena poteſtate.

XXXIII. Feſtinandum ceteris videbatur, antequam eſcſceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digreſſus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc et ſegnitia terentium tempus, imitari Principem diſcat. Non exſpectandum, ut compoſitis caſtris, forum invadat, et proſpectante Galba Capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum fortibus amicis, janua, ac limine tenus domum cludit, obſidionem nixitum toleraturus. Et præclarum in ſervis auxilium, ſi conſenſus tantæ multitudinis, et quæ plurimum valet, prima indignatio langueſcat. Proinde intuta, quæ indecora: vel ſi cadere neceſſe ſit, occurrendum diſcrimini. Id Othoni invidioſius, et ipſis honeſtum. Repugnantiem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter invaſit, ſtimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicam exitium.

XXXIV. Nec diutius Galba cunctatus ſpecioſiora ſuaſentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, ut juvenis magno nomine, recenti favore, et inſenſus T. Vinio, ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant. Et facilis

De odio creditur: Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum et incertus rumor, mox ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam, et vidisse adfirmabant, credula fama inter gaudentes, et incuriosos. Multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falso vulgaverint.

XXXV. Tum vero non populus tantum et imperita plebs in plausus et immodica studia, sed equitum plerique ac Senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus ruere intus, ac se Galbæ ostentare; præreptam sibi ultionem querentes. Ignavissimus quisque, et ut res docuit, in periculo non ausurus; nimii verbis, linguæ feroces: nemo scire, et omnes adfirmare, donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumpto thorace Galba, inruenti turbæ neque ætate neque corpore sistens, sella levaretur. Obvius in palatio Julius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem exclamavit: et Galba, Commilito, inquit, quis iussit? insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

XXXVI. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes, tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper præpositos jubebat. Strepere cuncta clamoribus, et tumultu, et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque adfluentium militum adspexerant, prehensare manibus, complecti armis, collocare juxta, præire sacramentum, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho pretendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus, et quos adhuc fun-

gulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita cepit.

XXXVII. ' Quis ad vos procefferim, commilitones, dicere non possum : quia nec privatum me vocare sustineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur Imperatorem populi Romani in castris, an hostem habeatis. Audistisne, ut poena mea, et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse. Et cujus lenitatis est Galba, jam fortasse promisit : ut qui nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recordeor feralem introitum, et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis Urbis decumari deductos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis Urbem ingressus, quam gloriam ad Principatum attulit, nisi occisi Obultronii Sabini, et Cornelii Marcelli in Hispania, Vettii Chilonis in Gallia, Fonteji Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in Urbe, Nymphidii in castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt, nisi cruenta et maculata? aut, ut ipse prædicat, emendata et correctæ? Nam quæ alii scelera, hic remedia vocat : dum falsis nominibus severitatem pro sævitia, parcimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem a Neronis fine menses sunt, et jam plus rapuit icelus, quam quod Polycleti, et Vatinius, et Elui paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset. Nunc et subiectos nos habuit tamquam suos : et viles ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur, et cotidie exprobratur.

XXXVIII. Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, arcessit ab exilio, quem tristitia et avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, commilitones,

‘notabili tempestate, etiam deos infaustam adoptionem
‘adversantes. Idem Senatus, idem populi Romani ani-
‘mus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne
‘honestis consiliis robur, et sine quibus quamvis egre-
‘gia invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad pericu-
‘lum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec
‘una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet.
‘Cum vos adspexerit, cum signum meum acceperit,
‘hæc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.
‘Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non
‘potest laudari nisi peractum.’ Aperiri deinde arma-
mentarium iussit, rapta statim arma, sine more et ordine
militiæ, ut prætorianus, aut legionarius insignibus suis
distingueretur. Miscentur auxiliariis, galeis scutis-
que. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi
quisque dux et instigator et præcipuum pessimorum inci-
tamentum, quod boni mærebant.

XXXIX. Jam exterritus Piso fremitu crebrescentis
seditionis, et vocibus in Urbem usque resonantibus,
egressum interim Galbam et foro appropinquantem adse-
cutus erat: jam Marius Celsus haud læta retulerat: cum
alii in palatium redire, alii Capitolium petere, plerique
rostra occupanda censerent, plures tantum sententiis ali-
orum contradicerent, utque evenit in consiliis infelici-
bus, optima viderentur, quorum tempus effugerat.
Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio
dicitur, sive ut poena ejus animos militum mulceret,
seu conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio.
Hæitationem attulit tempus ac locus, quia initio cædis
orto, difficilis modus, et turbare consilium trepidi
nuntii, ac proximorum dissidia, languentibus omnium
studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostenta-
verant.

XL. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuan-
tis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lu-
gubri prospectu, neque populi aut plebis ulla vox, sed

attoniti vultus, et conversæ ad omnia aures. Non tumultus, non quies, quale magni metus, et magnæ iræ silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur. Iræ præcipientes, et occupare pericula jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non Imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato Senatu, truces armis, rapidis equis forum irrumpunt. Nec illos Capitolii adspectus, et imminentium templorum religio, et priores et futuri Principes terruere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit.

XLII. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbæ imaginem solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, restricta adversus dubitantes tela. Juxta Curtium lacum, trepidatione ferentium Galba projectus e tella, ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii suppliciter interrogasse, quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo deprecatum. Plures obtulisse ultro percussoribus jugulum, agerent ac ferirent, si ita e Repub. videretur. Non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat. Quidam Terentium Evocatum, alii Lecanium, crebrior fama tradidit Camurium quintæ decimæ legionis militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse. Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) sæde laniare: pleraque vulnera, feritate et sævitia trunco jam corpori adjecta.

XLIII. Titum inde Vinium invasere. De quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem ejus instans metus, an proclamaverit, non esse ab Othone mandatum ut occideretur. Quod seu finxit formidine; seu conscientia conjurationis confessus est: huc potius ejus vita fama

que inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat. Ante ædem divi Julii jacuit, primo ictu in poplitern, mox ab Julio Caro legionario milite in utrumque latus transverberatus.

XLIII. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is prætorie cohortis a Galba custodiæ Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis, et scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ pervasit, exceptusque misericordia publici servi, et contubernio ejus abditus, non religione, nec carimoniis, sed latebra imminens exitium differebat: cum advenere, missu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus è Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Staius Murcus speculator. A quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur.

XLIV. Nullam cædem Otho majore lætitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni sollicitudine mens, vacare gaudio cœperat: seu recordatio majestatis in Galba; amicitie in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis, ut inimici et æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium juxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pulchrum et memorabile facinus jactabant. Plures quam centum et viginti libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit. Omnesque conqueri et interfici jussit, non honore Galbæ sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.

XLV. Alium crederes Senaturn, alium populum. Ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum ju-

diciem, exosculari Othonis manum : quantoque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura facere. Nec adspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celsum Consulem designatum, et Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant ; industriæ ejus innocentiaeque quasi malis artibus infensi. Cædis et prædarum initium, et optimo cuique perniciem quæri apparebat. Sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus, jubere jam poterat. Ita simulatione iræ, vinciri jessum, et majores poenas daturum adfirmans, præsentī exitio subtraxit.

XLVI. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii Præfectos sibi ipsi legere : Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat : plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, ut vacationes præstari centurionibus solitæ remitterentur. Namque gregarius miles, ut tributum annuum pendebat. Quarta pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vagamur mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitia fatigari, donec vacationem emeret. Ubi sumptibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete, et iners pro strenuo, in manipulum redibat : ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditionem et discordias, et ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos averteret, ex fisco suo vacationes annuas exsoluturum promisit : rem haud du-

bie utilem, et a bonis postea Principibus, perpetuitate disciplinæ firmatam. Laco Præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab Evocato, quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum.

XLVII. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vocat Senatum Prætor urbanus. Certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt Patres, deternitur Othoni Tribunicia potestas, et nomen Augusti, et omnes Principum honores, adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiscue jacta hæsisse animo ejus nemo sensit. Omisisset offensas, an distulisset, brevitatem imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro, per strages jacentium, in Capitolium atque inde in Palatium vectus, concedi corpora sepulturæ, cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quæstis redemptisque capitibus, quæ venalia interfectores servaverant.

XLVIII. Piso unum et tricesimum ætatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. Fratres ejus Magnus Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exsul, quadriduo Cæsar, properata adoptione ad hoc tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Vinium quinquaginta septem annos variis moribus egit. Pater illi e prætoris familia, maternus avus e proscriptis. Prima militiæ infamis, Legatum Calvisium Sabinum habuerat: cujus uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilas et cetera militiæ munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principiis stuprum ausa, et criminis hujus reus T. Vinium arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis: mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post Præturam præpositus, probatusque. Servili deinceps probro re-

dii furatus. Et Claudius postera die soli omnium Vinio nihilibus ministrari iussit. Sed Vinio Proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit. Mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, et prout animum intendisset, pravius aut industrius, eadem vi. Testamentum T. Vinii magnitudine opum inritum. Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

XLIX. Galbæ corpus diu neglectum, et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis humili sepultura in privatis ejus hortis contextit. Caput per lixas calonesque suffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum, et cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus et septuaginta annis, quinque Principes prospera fortuna emensus, et alieno imperio felicius, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes. Ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditor. Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parvus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, et metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigeat ætas, militari laude apud Germanias floruit. Proconsul Africam moderate: jam senior, citeriorem Hispaniam pari justitia continuit: major privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax Imperii, nisi imperasset.

L. Trepidam Urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante eandem Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum duos omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad

perdendum Imperium fataliter electos, non Senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura Reipub. sed vulgus quoque palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, captam totiens suis exercitibus Urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos, et Perusiam ac Mutinam, nota publicarum cladum nomina, loquebantur. Prope eversum orbem, etiam cum de Principatu inter bonos certaretur. Sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore, Imperium; mansuram fuisse, sub Pompejo Brutoque Reipub. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Utraque impias preces, utraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. Erant qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur. Et, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama: solusque omnium ante se Principum, in melius mutatus est.

LI. Nunc initia causasque motus Vitelliani expeditionem. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice, ferocæ præda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, præmia quam stipendia malebat: diuque infructuosam et asperam militiam toleraverat, ingenio loci cœlique, et severitate disciplinæ: quam in pace inexorabilem discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus, et perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum et ad decus supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque et Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec socios ut olim, sed hostes et victos vocabant. Nec deerat pars Galliarum quæ Rhenum accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima insulatrix adversus Galbianos. Hoc enim nomen fasti-

dito Vindice indiderant. Igitur Sequanis Æduisque, deinde prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: super avaritiam et arrogantiam præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui remissam sibi a Galba quartam tributorum partem, et publice donatos in ignominiam exercitus jactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, decemari legiones, et promptissimum quemque centurionum dimitti. Undique atroces nuntii, sinistra ex Urbe fama, insensa Lugdunensis colonia, et pertinaci pro Nerone fide secunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et ubi vires suas respexerant, securitate.

LII. Sub ipsas superioris anni Kalendas Decembres, Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditu plerisque ordines, remissa ignominia, allevatae notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus sordem et avaritiam Fonteji Capitonis, adimendis assignandisque militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis Legati mensura, sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius apud severos humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena. Simul aviditate impetrandi, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui. Sed profusa cupidine, et insigni temeritate Legati legionum, Alienus Cæcina, et Fabius Valens: e quibus Valens insensus Galbæ, tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans. Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: secutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium seni imperium, et brevi transiturum. Panderet modo suum, et venient

fortuna occurreret. Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre: imparem si recepisset Imperium, tutum si recusasset. Vitellio tres patris Consulatus, Censuram, collegium Cæsaris, et imponere jam pridem Imperatoris dignationem, et auferre privati securitatem. Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam speraret.

LIII. At in superiore Germania, Cæcina decora juvena, corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, Quæstorem in Bætica, impigre in partes suas transgressum legioni præposuit. Mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina ægre passus, miscere cuncta, et privata vulnera, Reipub. malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat; nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscerentur. Unde seditiosa colloquia, et inter paganos corruptior miles, et in Verginium favor cuicumque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras hospitii insigne. Legati eorum in squalorem mæsticiamque compositi, per principia, per contubernia, modo suas injurias, modo civitatum vicinarum præmia, et ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula et contumelias conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris excedere jubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque interfectos; ac nisi ipsi consulerent, fore ut acerrimi militum et præsentia conquesti, per tenebras et incertam ceterorum occiderentur.

Obstringuntur inter se tacito fœdere legiões. Adseiscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam circumdatis cohortibus aliisque, impetus in legiones pararetur: mox eadem acrius volens, faciliore inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

LV. Inferioris tamen Germaniæ legiones solenni Kalendarum Januariatum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, et raris primorum ordinum vocibus; ceteri silentio, proximi cuiusque audaciam expectantes; insita mortalibus natura propere sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsi legionibus inerat diversitas animorum: primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint; quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum et minas ausæ, initium erumpendi circumspectant. At in superiori exercitu, quarta ac duodevicesima legiones iisdem hibernis tendentes, ipso Kalendarum Januariatum die dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promptius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant. Nullo Legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu locutus. Neque enim erat adhuc cui imputaretur.

LVI. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis Legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed legnis, pavidus, et locordia innocens: Quatuor centuriones duodevicesimæ legionis Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, victique. Nec cuiquam ultra fides, aut memoria prioris sacramenti. Sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant omnes fuere. Nocte quæ Kalendas Januarias secuta est, in coloniam Agrippinensem Aquilifer

quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam et duodevicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in Senatus et Populi Romani verba jurasse. Id Sacramentum inane visum. Occupari nutantem fortunam, et offerri Principem placuit. Missi a Vitellio ad legiones Legatosque, qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent, proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut si concordia et pax placeat, faciendum Imperatorem: et minore discrimine sumi principem, quam quæri.

LVII. Proxima Legionis primæ hiberna erant, et promptissimus e Legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis, auxiliariarumque ingressus, Imperatorem Vitellium consalutavit. Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ legiones: et superior exercitus, speciosis Senatus populi que Romani nominibus relictis, tertio Nonas Januarias Vitellio accessit. Scires illum priore biduo non penes Rempub. fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex adfluente, et parva victoria magnæ spes; sed manipuli quoque et gregarius miles, viatica sua, et balteos, phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant: instinctu, et impetu, et avaritia.

LVIII. Igitur laudata militum alacritate Vitellius, ministeria Principatus per liberos agi solita, in equites Romanos disponit. Vacationes centurionibus ex fisco numerat. Scævitiâ militum plerosque ad poenam expositentium sæpius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompejus Propinquus Procurator Belgiæ statim interfectus. Julium Burdonem Germanicæ claus præfectum astu subtrahit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen, ac mox insidias, Fontejo Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capi-

tonis; et apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita in custodia habitus: et post victoriam demum, stratis jam militum odiis, dimissus est. Interim ut piaculum objicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque et potulantibus manifestior, et punienti vilior fuit.

LIX. Julius deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quærtædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressæ: prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ. Nonium. Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra retulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine gravi fimo inter desciscentes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ Legatus, quem mox Vitellius generum adscivit: et Junius Blæsus Lugdunensis Galliæ rector, cum Italica legione, et ala Taurina, Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticiis copiis mora, quo minus statim adjungeretur.

LX. Ne in Britannia quidem dubitatum. Præerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius Legatus vicesimæ legionis olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperant. Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinæ Cælio, spoliatas et inopes legiones Cælius Trebellio objectabat, cum interim fædis Legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum convitiis proturbatus, et aggregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. Quies provinciæ, quamquam remoto consulari mansit. Rexere Legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior.

LXI. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello desti-

navit. Fabius Valens allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere; Cæcina propiore transitu, Peninis jugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum Aquila quintæ legionis, et cohortibus aliisque ad quadraginta millia armatorum data: triginta millia Cæcina e superiore Germania ducebat, quorum robor legio una, prima et vicesima, fuit. Addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

LXII. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. Instare milites, arma poscere, dum Galliæ trepidant, dum Hispaniæ cunctentur. Non obstare hiemem, neque ignavæ pacis moras. Invadendam Italiam, occupandam Urbem. Nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi factio magis quam consulto opus esset. Torpebat Vitellius, et fortunam Principatus inertiluxu ac prodigiis epulis præsumebat, medio diei temulentus, et sagina gravis: cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator, et strenuis vel ignavis spem metumque adderet. Instructi intentique signum professionis exposcunt: nomine Germanici, Vitellio statim addito: Cæsarem se appellari etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso professionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ prævolavit: longumque per spatium, in gaudantium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ et prosperæ rei omen acciperetur.

LXIII. Et Treveros quidem ut socios securi adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos, subitus pavor exterruit, raptis repente armis, ad cædem innoxie civitatis; non ob prædam, aut spoliandi cupidine; sed furore et rabie, et causis incertis, eoque difficilioribus remediis. Donat

precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere. Cæsa tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates, cum magistratibus et precibus occurrerent, stratis per vias pueris feminisque, quæque alia placamenta hostilis iræ, non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

LXIV. Nuntium de cæde Galbæ et imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus, bellumolvebat: Gallis cunctatio exempta; et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. Benigne accepti, modestia certavere. Sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgio primum, mox rixa inter Batavos et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur, prope in proelium exarsere; ni Valens animadversione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Æquos quæsitæ belli causa. Jussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica et ala Taurina abductæ. Cohortem duodevicesimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, Legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit. Secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et quo incautior deciperetur, palam laudatum.

LXV. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam, proximum bellum accenderat. Multæ invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum vertebat. Multus contra in Viennenses honor. Unde æmu-

latio, et invidia, et uno amne discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, et in everſionem Viennensium impellere, obſeſſam ab illis coloniam ſuam, adjutos Vindicis conatus, conſcriptas nuper legiones in præſidium Galbæ referendo. Et ubi cauſas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ oftendebant. Nec jam ſecreta exhortatio; ſed publicæ preces; Irent ultores, excinderent ſedem Gallici belli. Cuncta illic externa et hoſtilia; ſe coloniam Romanam et partem exercitus, et proſperarum adverſarumque rerum ſocios, ſi fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.

LXVI. His et pluribus in eundem modum, perpulerant, ut nec Legati quidem ac duces partium reſtingui poſſe iracundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari diſcriminis ſui Viennenses, velamenta et inſulas præferentes, ubi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prehendo, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos ſingulis militibus ſeſtertios. Tum vetuſtas dignitasque coloniæ valuit; et verba Fabii ſalutem incolumitatemque Viennensium commendantis, æquis auribus accepta. Publice tamen armis mulctati, privati et promiſcuis copiis juvere militem. Sed fama conſtans fuit, ipſum Valentem magna pecunia emiptum. Is diu ſordidus, repente dives, mutationem fortunæ male tegebat, accenſis egeſtate longa cupidinibus immoderatus, et inopi juventa, ſenex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum et Vocontiorum duellus exercitus: ipſa itinerum ſpatia, et ſtativorum mutationes venditante duce, ſcædis paſſionibus adverſus poſſeſſores agrorum, et magiſtratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum eſt) facces admoverit, donec pecunia mitigaretur. Quotiens pecuniæ materia deſſet, ſtupris et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

LXVII. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina haufit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, et Vitellii imperium abunentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicefimæ legionis. Rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. Ægre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur; centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina belli avidus, proximam quamque culpam antequam pœniteret ultam ibat. Mota propere castra. Vastati agri. Direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amœno salubrium aquarum usu frequens. Missi ad Rhætica auxilia nuntii, ut verfos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

LXVIII. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. Exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus. Hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhæticae alæ cohortesque et ipsorum Rhætorum juvenus sueta armis, et more militiæ exercita. Undique populatio et cædes, ipsi in medio vagi abjectis armis, magna pars faucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. Ac statim immissa cohorte Thracum depulsi, et consecrantibus Germanis Rhætisque, per silvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona venundata. Cumque direptis omnibus, Aventicum gentis caput iusto agmine peteretur; missi qui dederent civitatem, et deditio accepta. In Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit; ceteros veniæ vel sævitiae Vitellii reliquit.

LXIX. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem, an militem invenerint. Civitatis excidium poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit, ut est mox vulgus mutabile subitis, et tam primum in misericordiam, quam immodicum sævitia fuerat. Effusis lacrymis, et meliora constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

LXX. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, alam Syllanam circa Padum agentem, sacramento Vitellii accessisse. Proconsulem Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, et ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus atollebant, transire in partes: et ut donum aliquod novo Principi, firmissima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, et Eporediam, ac Vercellas, adjungere. Id Cæcinæ per ipsos compertum. Et quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, et Germanorum vexillis, cum ala Taurina; ipse paullulum cunctatus, num Rhæticiis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium urbis Procuratorem, qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, et ubicumque certatum foret, Noricos in ceteræ victoriæ præmia cessuros, Penino subsignanum militem itinere, et grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis neque desidia torpescere. Dilatæ voluptates, diſſimulata luxuria, et cuncta ad decorem Imperii composita. Eoque plus formidinis adferebant falsæ virtutes, et vitia reditura. Marium Celsum Consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiae militum subtractum, acciri in Capitolium jubet. Clementiæ titulus, e viro claro et partibus in viso, petebatur. Celsus constanter, servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostes metueret conciliationes adhibens; statim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter duces delegit. Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra et infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus cui irascebantur.

LXXII. Par inde exsultatio, disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senectæ, Præfecturam vigilum et prætorii, et alia præmia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, et virilia scelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro aulus, ac postremo ejusdem desertor ac proditor. Unde non alium pertinacius ad poenam flagitavere, diverso affectu, quibus odium Neronis inerat, et quibus oesiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus. prætexentis servatam ab eo filiam. Et haud dubie servaverat, non clementia (quippe tot interfectis) sed effugio in futurum. Quia peſſimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens adversus publicum odium, privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia, concurrere e tota Urbe in palatium ac fora, et ubi plurima vulgi licen-

ta, in circum ac theatra effusi, seditionis vocibus ob-
strepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas
aquas supremæ necessitatis nuntio, inter supra concu-
binarum, et oscula, et deformes moras, sectis novacula
faucibus, infamem vitam scdavit etiam exitu sero et
inhonesto.

LXXIII. Per idem tempus expostulata ad supplici-
um Galvia Crispinilla, variis frustrationibus, et adversa
dissimulantis Principis fama. periculo exempta est: ma-
gistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad in-
stigandum in arma Clodium Macrum, famem populo
Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gra-
tiam obtinuit, consulari matrimonio subnixâ, et apud Gal-
bam, Othonem, Vitellium inlæsa: mox potens pecunia,
et orbitate, quæ bonis malisque temporibus juxta va-
lent.

LXXIV Crebræ interim, et muliebribus blandi-
mentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offe-
rebant pecuniam et gratiam, et quemcunque quietis
locum prodigæ vitæ legisset. Paria Vitellius ostentabat,
primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione:
mox quasi rixantes supra et flagitia invicem objectavere,
neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat lega-
tis, rursus ad utrumque Germanicum exercitum, et ad
legionem Italicam, easque quæ Lugduni agebant co-
pias, specie Senatus misit. Legati apud Vitellium
remanere, promptius quam ut retenti viderentur. Præ-
toriani, quos per simulationem officii legatis Otho ad-
juxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Ad-
dit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exerci-
tus, ad prætorias et urbanas cohortes, de viribus par-
tium magnificas, et concordiam offerentes. Increpa-
bant ultro, quod tanto ante traditum Vitellio Imperium,
ad Othonem vertissent. Ita promissis simul, ac minis
tentabantur; ut bello impares, in pace nihil amissuri.
Neque ideo prætorianorum fides mutata.

LXXV. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, & Vitellio in Urbem missi. Utrisque frustra fuit; Vitellianis impune: per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem gnaris, prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque ejus minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi fervarentur. Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu, Vitellius victor clementiæ gloriam tulit.

LXXVI. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, jurasse in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, et Mœsiæ legiones. Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus; et statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Nec Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquæ provinciæ, et quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine Urbis ac prætextu Senatus. Et occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus, omnesque versæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine orto. Neque exspectata Vipsanii Aproniani Proconsulis auctoritate, Crescens Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se Reipub. faciunt) epulum plebi, ob lætitiā recentis Imperii, obtulerat: et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ civitates secutæ. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeffendam Principatus fortunam bello opus erat.

LXXVII. Otho, ut in multa pace, munia Imperii obibat: quædam ex dignitate Reipub; pleraque, contra decus, ex præfenti usu properando Censul cum Titiano fratre in Kalendas Martias ipse, proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio Pompejus Vopiscus prætextu veteris amicitiae, plerique Viennensium honoris datum interpretabantur. Ceteri Consulatus ex destinatione Neronis, aut Galbæ mansere. Cælio ac Flavio Sabinis, in Julias; Ario Antonino et Mario Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem viscer intercessit. Sed Otho. pontificatus auguratusque honoratis jam senibus cumulum dignitatis addidit; et recens ab exilio reverbos nobiles adolescentulos, avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo. Pedio Blaeso, Sevino Promptino senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoscentibus, verso nomine, quod avaritia fuerat, videri majestatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant.

LXXVIII. Eadem largitione, civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus, Hispalensibus et Emeritensibus familiarum adjectiones; Lingonibus universis civitatem Romanam; provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit. Nova jura Cappadociæ, nova Africæ, ostentui magis quam mansura. Inter quæ necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata, ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppææ per senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi. Et fuere qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni, quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, NERONI OTHONI acclamavit. Ipse in suspensio tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.

LXXIX. Conuersis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus; magna spe ad Mœsiam inruperant. Novem millia equitum; ex ferocia et successu, prædæ magis quam pugnae intentæ. Igitur vagos et incuriosos, tertia legio adjunctis auxiliis, repente invasit. Apud Romanos omnia prælio apta: Sarmatæ dispersi cupidine prædæ, aut graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum adempta equorum pernecitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. Nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die, et soluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis, et cataphractarum pondere, id principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio confectum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitudine, et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facili lorica, et missili pilo, aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui prælio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi sævitia hiemis, et dolore vulnerum absumpti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœsiam obtinens, triumphali statua, Fulvius Aurelius, et Julianus Titius, ac Numisius Lupus, Legati legionum, consularibus ornamentis donantur: læto Othone, et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello, et suis ducibus suisque exercitibus Rempub. auxisset.

LXXX. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio, prope Urbi excidio fuit. Septimam decimam e hortem, e colonia Ostiensis, in Urbem acciri Otho iusserat, armandæ ejus cura Vario Crispino, tribuno e prætorianis, data. Is quo magis vacuus, quie-

tis castris, iussa exsequeretur; vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario jubet. Tempus in suspicionem; causa in crimen; affectatio quietis in tumultum evaluit. Et visa inter temulentos arma, cupidinem sui movere. Fremit miles, et tribunos centurionesque proditoris arguit; tamquam familiae Senatorum ad perniciem Othonis armarentur. Pars ignari et vino graves; pessimus quisque in occasionem praedarum vulgus, ut mos est, cujuscumque motus novi cupidum. Et obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum, et severissimos centurionum obruncant. Rapta arma, nudati gladii, insidentes equis Urbem ac palatium petunt.

LXXXI. Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et dispergi, periculosus foret; modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri. Utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine Senatus quam suo territus, et Praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat, et abire propere omnes e convivio iussit. Tum vero passim magistratus, projectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes feminaeque per tenebras, diversa Urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

LXXXII. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium inrumperent, ostendit sibi Othonem exoptulantes: vulnerato Julio Martiale tribuno, et Vitellio Saturnino praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, modo in Senatum universum: lymphatis caeco pavore animis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poe

Donec Otho, contra decus Imperii thoro insistens, precibus et lacrymis ægre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta Urbe, clausæ domus, rarus per vias populus; mæsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ quam pœnitentiæ. Manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus, et Plotius Firmus, Præfecti. Ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus. Atque illum tribuni centurionesque circumfistunt, abjectis militiæ insignibus, otium et salutem flagitantes. Sensit invidiam miles, et compositus in obsequium, auctores seditionis ad supplicium ultro postulabat.

LXXXIII. Otho quamquam turbidis rebus, et diversis militum animis, cum optimus quisque remedium præsentis licentiæ posceret; vulgus et plures, seditionibus et ambizioso imperio leti, per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse Principatum scelere quæsitum, subita modestia, et prisca gravitate retineri, sed discrimine Urbis et periculo Senatus anxius, postremo ita differuit: ‘ Neque ut
 ‘ affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones; neque ut animi ad virtutem cohortarer
 ‘ (utraque enim egregie supersunt) sed veni postulaturs
 ‘ a vobis temperamentum vestræ fortitudinis, et erga
 ‘ me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non
 ‘ cupiditate vel odio (quæ multos exercitus in discordiam egere) ac ne detractione quidem aut formidine
 ‘ periculorum nimia pietas vestra acrius quam consideratius excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas,
 ‘ ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.
 ‘ Imus ad bellum. Num omnes nuntios palam audiri,
 ‘ omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire
 ‘ quædam milites, quam scire oportet. Ita se ducum

‘ auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa etiam
‘ centuriones tribunosque tantum juberi e pediat. Si,
‘ cur jubeantur, quærere singulis liceat; pereunte ob-
‘ sequio, etiam imperium intercidit. An et illic nocte
‘ intempesta rapiuntur arma? unus alterve perditus ac
‘ temulentus (neque enim plures consternatione pro-
‘ xima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni san-
‘ guine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium in-
‘ rumpet?

LXXXIV. ‘ Vos quidem istuc pro me. Sed in dis-
‘ cursu ac tenebris, et rerum omnium confusione, pate-
‘ fieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio et
‘ satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis
‘ animum, quas mentes imprecentur? Quid aliud quam
‘ seditionem et discordiam optabunt? ne miles centuri-
‘ oni, ne centurio tribuno obsequatur. Hinc confusi
‘ pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo po-
‘ tius, commilitones, quam imperia ducum seiscitando
‘ res militares continentur. Et fortissimus in ipso dis-
‘ crimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus.
‘ Vobis arma et animus sit: mihi consilium, et virtutis
‘ vestræ regimen relinquit. Paucorum culpa fuit, du-
‘ orum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœdissimæ
‘ noctis. Nec illas adversus Senatum voces ullus um-
‘ quam exercitus audiat. Caput Imperii, et decora
‘ omnium provinciârum, ad pœnam vocare, non hercle
‘ illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani
‘ audeant. Ulline Italiæ alumni, et Romana vere ju-
‘ ventus, ad sanguinem et cædem deposcerent ordinem,
‘ cujus splendore et gloria, sordes et obscuritatem Vi-
‘ tellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas
‘ occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus
‘ habet: Senatus nobiscum est. Sic sit, ut hinc Reipub.
‘ inde hostes Reipub. constiterint. Quid? vos pulcher-
‘ rimam hanc Urbem, domibus et tectis, et congestu
‘ lapidum, stare creditis? Muta ista et inanissima interci-

* deſe ac reparari promiſcua ſunt: æternitas rerum, pax
 * gentium, et mea cum veſtra ſalus, incolumitate Senatus
 * firmatur. Hunc auſpicato a parente et conditore Urbis
 * noſtræ inſtitutum, et a Regibus uſque ad Principes conti-
 * nuum et immortalem, ſicut a maioribus accepimus, ſic
 * poſteris trademus. Nam ut ex vobis Senatores, ita ex
 * Senatoribus Principes naſcuntur.*

LXXXV. Et oratio ad perſtringendos mulcendosque
 militum animos, et ſeveritatis modus (neque enim in
 plures quam in duos animadverti jufferat) grate accepta,
 compoſitique ad præſens, qui coërceri non poterant.
 Non tamen quies Urbi redierat. Strepitus telorum, et
 facies belli erat: militibus, ut nihil in commune tur-
 bantibus, ita ſparſis per domos, occulto habitu, et ma-
 ligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut ali-
 qua inſignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos
 quoque milites veniſſe in Urbem ad ſtudia partium no-
 ſcenda, plerique credebant. Unde plena omnia ſuſpici-
 onum, et vix ſecreta domuum ſine formidine. Sed plu-
 rimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium
 fama attuliſſet, animum vultumque converſis; ne diffi-
 dere dubiis, ac parum gaudere proſperis viderentur.
 Coacto vero in curiam Senatu, arduus rerum omnium
 modus, ne contumax ſilentium, ne ſuſpecta libertas. Et
 privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adu-
 latio. Igitur verſare ſententias, et huc atque illuc tor-
 quere, hoſtem et parricidam Vitellium vocantes: pro-
 videntiffimus quiſque vulgaribus conviciis; quidam vera
 probra jacere, in clamore tamen, et ubi plurimæ voces,
 aut tumultu verborum ſibi obſtrepenſes.

LXXXVI. Prodigia inſuper terrebant diverſis aucto-
 ribus vulgata. In veſtibulo Capitolii omiſſas habenas
 bigæ, cui Victoria inſtiterat: erupiſſe cella Junonis
 majorem humana ſpeciem: ſtatuam divi Julii, in inſula
 Tiberini amnis, ſereno et immoto die, ab Occidente in
 Orientem converſam: prolocutam in Etruria bovem:

infolitos animalium partus: et plura alia, rudibus seculis etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. Sed præcipuus, et cum præsentis exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu, prorsus ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia et plana Urbis loca, sed securæ hujusmodi casuum implevit. Rapti et publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus, et penuria alimentorum. Corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius et via Flaminia iter belli esset obstructum, a fortuitis vel naturalibus causis, in prodigium et omen imminentium cladum vertebatur.

LXXXVII. Otho, lustrata Urbe, et expensis belli consiliis, quando Peninæ Cotticæque Alpes, et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur; Narbonensem Galliam adgredi statuit; classe valida, et partibus fida, quod reliquos cæsorum ad pontem Milvium, et sævitia Galbæ in custodiam habitos, in numeros legionis composuerat. Facta et ceteris spes honoratoris in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes, et plerosque e prætorianis, vires et robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium et custodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Æmilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo prætorii Præfecto. Is urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus, bonos et modestos anteibat.

LXXXVIII. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, et propinquitate Galbæ monstratus. Multos e magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In quis et L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur mota Urbis cura, nullus ordo metu aut periculo vacuus. Primores Senatus ætate invalidi, et longa pace desides; segnīs et oblita bellorum nobilitas: ignarus militiæ eques: quanto magis occultare ac abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidī. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolidā, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta libidinum, ut instrumenta belli mercarentur. Sapientibus quietis et Reipub. cura: levissimus quisque, et futuri improvidus, spe vana tumens. Multi adflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incertatutissimi.

LXXXIX. Sed vulgus et magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, secura tum Urbe, et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam ex quo divus Augustus res Cæsarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio et Cajo, tantum pacis adversa pertimere. Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coercita. Nero nuntiis magis et rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, et quod raro alias, prætorianus urbanusque miles, in aciem deducti; Oriens Occidensque, et quidquid utrimque virium est a tergo: si ducibus aliis belatum foret, longo bello materia. Fuere qui profici-

scenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. Adspersus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

XC. Pridie Idus Martias commendata patribus Re-
pub. reliquias Neronianarum sectionum nondum in fi-
scum conversas, revocatis ab exilio concessit: justissi-
mum donum, et in speciem magnificum, sed festinata
jam pridem exactione, usu sterile. Mox vocata conci-
one, majestatem Urbis, et consensum Populi ac Sena-
tus pro se attollens, adversum Vitellianas partes mode-
ste differuit. Inscitiam potius legionum, quam audaci-
am increpans, nulla Vitellii mentione. Sive ipsius ea
moderatio: seu scriptor orationis sibi metuens, contu-
melliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis
militiæ Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus
urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur.
Et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro
fori usu celebre, et ad implendas populi aures, latum
et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi,
nimix et falsæ. Quasi Dictatorem Cæsarem, aut Impe-
ratorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque
certabant. Nec metu aut amore, sed ex libidine servitii,
ut in familiis, privata cuique stimulatio, et vile jam de-
cus publicum. Profectus Otho, quietem Urbis curasque
Imperii, Salvio Titiano fratri permisit.

BREVIARIUM LIBRI II. HI- STORIARUM.

*T*itus ad Galbam iturus, nuntio mortis ejus accepta (Cap. 1.) regreditur. (2.) Paphie Veneris descriptio. (3.) Oraculum Tito redditum. Vespasiani gesta et virtutes. (4.) Muciani mores, qui cum Vespasiano in gratiam redit. (5.) Unde initium rerum novarum, volente milite. (6. 7.) Pseudo-Neronis ludibrium. (8.) Ab Asprenate compressum. (9.) Annius Faustus delator accusatur. (10.) Othonis coria, expeditio, et lota illi belli principia. (11.) Corfi ab Othonianis Alpini. (12.) Fœminæ Liguris egregium exemplum. (13.) Othonianorum et Vitellianorum pugna illis prosperiores. (14. 15.) Corfi Procuratorem suum res ad Vitellium trahentem interficiunt. (16.) Res secundæ Vitellianorum. (17.) Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos, (18. 19.) quæ oppugnatur a Cæcina, (20.) ubi amphitheatrum confragrat. (21.) Sed Cæcina post irritos conatus obsidionem solvit. (22.) Othoniani ad Cremonam prospere pugnant. Duces suos criminantur Othoni. (23.) Cæcina ab Othonianis Ducibus male acceptus, Suetonii Paullini cunctatione servatur. (24. 25. 26.) Batavorum in exercitu Fabii Valentis seditio, (27. 28.) cum ipsius Ducis evidenti periculo: qua per consilium Vari composita, (29.) Cæcina conjungitur. Eorum, (30.) Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. (31.) Et Suetonius Paullinus moram suadet. (32.) Sed deteriora consilia prævalent. (33.) Vitelliani transitum Padi tentant. (34.) Quem prohibentes Othoniani caduntur. (35. 36.) Austerum relatio de Paullino, deque exercitibus pacem cupientibus refellitur. (37. 38.) Otho Brixelli absens Ducibus suis denuntiat, ut pugnant conferant. (39. 40.) Illius initium. (41.) Othonianorum confusio. (42.) Prælium unæ et vicesimæ et primæ

legionum. (43.) *Othonianorum fuga et adversus Duces suos ira. Prætorianorum ferocia.* (44.) *Inducia.* (45.) *Othonis destinatio. Quem consolantur sui milites, et Plotius Firmus.* (46.) *At ille in consilio sumendæ mortis perseverans, multa laude digna dicit,* (47.) *facitque.* (48.) *Denique mortem sibi ipse consciscit.* (49.) *Idque nonnulli imitantur. Ætas, origo, amor apud milites,* (50.) *qui tumultuantur.* (51.) *Senatus eventum pugnae ignorantis perplexitas et consternatio.* (52. 53. 54.) *Romæ adulationes in Vitellium.* (55.) *Ejus milites Ducesque Italiæ graves.* (56.) *Vitellius nuntium de nece Othonis accipit :* (57.) *et de Mauris in partes suas transgressis.* (58.) *Vitellius Blasii officia odii pensat.* (59.) *Othonianorum centuriones quosdam interficit, duces absolvit.* (60.) *Marici vesania et supplicium.* (61.) *Vitellii libido. Edictum de nomine Augusti.* (62.) *Dolabellæ cædes. Triariae licentia. Modestia conjugis et matris Vitellii.* (63. 64.) *Cluvius absoluitur, Trebellius removetur.* (65.) *Quartadecimanorum et Batavorum discordia.* (66.) *Præteriani exarmantur.* (67.) *Vitellius luxuriat, quod imitantur duces militesque. Verginii periculum.* (68.) *Vitellii exercitus minuitur.* (69.) *Campos ubi pugnatum spectat, nulla in cives occisos commiseratione.* (70.) *Consulatus largitur.* (71.) *Pseudo Scribonianus punitur.* (72.) *Vitellius Vespasianum sibi fidum credit* (73.) *At hic bellum agitat.* (74.) *Cunctantem dubitantemque,* (75.) *Mucianus accurata oratione impellit. Qui ipse sibi belli contra Vitellium administrationem deposcit.* (76. 77.) *Sed et mathematicorum prædictionibus, ominibusque et oraculis confirmatus,* (78.) *Imperator salutatur, Muciani artibus incense militum et provinciæ studio.* (79. 80.) *Quod et alii sequuntur.* (81.) *Ergo totis viribus ad bellum sese comparat.* (82.) *Mucianumque cum exercitu præmittit,* (83.) *Qui pecuniam undique conquirat.* (84.) *Mæxica, Pannonica, Dalmatica legiones Vespasianum sequuntur, cum Antonio Primo, et Cornelio Fusco.* (85. 86.) *At Vitellius cum suis*

*luxu, praeiis, (87.) discordiis student : juxta Urbem mul-
 tos paganos interficiunt. (88.) Vitellius urbem ingreditur.
 (89.) Magnificam de se orationem habet. (90.) Pleraque
 imperite, quaedam comiter facit. (91.) Valentis et Caci-
 nae aemulatio. (92.) Urbs morbis afflicta. (93. 94.) Mi-
 litiae ordo confusus : praetoriano milite neglectim scripto.
 Vitellii natalis. Inferiae Neroni celebratae. Miseria Urbis
 Romanae. (95.) Vitellius contra defectores segniter auxi-
 lia parat. (96. 97. 98.) Interim irrumpentibus hostibus
 Caecinam ad bellum praemittit. (99.) A quo proditur de-
 feriturque, ut et a Lucilio Basso et classibus Italiae. (100.
 101.) Gesta eodem anno, Consulibus tamen aliis successis.*

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER II.
QUI
ANNALIUM XVIII.

I. S Truebat jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia causasque imperio, quod varia sorte, lætum Reipub. aut atrox, ipsi Principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Judæa, incolumi adhuc Galba, missus a patre; causam professionis, officium erga Principem, et maturam petendis honoribus juventam ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, dispererat, accitum in adoptionem. Materia sermonibus, senium et orbitas Principis, et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majestate, prosperæ Vespasianæ res, præfaga responsa, et inclinatis ad credendum animis, loco omnium etiam fortuita. Ubi Corinthi Achaiae urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, et aderant qui arma Vitellii bellumque adfirmarent, anxius

animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perluſtrat. Si pergeret in Urbem; nullam officii gratiam, in alterius honorem ſuſcepti; ac ſe Vitellio, ſive Othoni, obſidem fore. Sin rediret; offeſſam haud dubiam victoris: ſed incerta adhuc victoria, et concedente in partes patre, filium excuſatum. Sin Veſpaſianus Rempub. ſuſciperet, obliſcendum offeſſarum, de bello agitantibus.

II. His ac talibus inter ſpem metumque jaſtatum, ſpes vicit. Fuere qui accenſum deſiderio Berenices reginæ, vertiſſe iter crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus. Sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. Lætam voluptatibus adoleſcentiam egit, ſuo quam patris imperio modeſtior. Igitur oram Achaiæ, et Aſiæ, ac læva maris prætervectus, Rhodum et Cyprum inſulas, inde Syriam audentioribus ſpatiis petebat. Atque illum cupido inceſſit, adeundi viſendique templum Paphiæ Veneris, inclytum per indigenas advenaſque. Haud fuerit longum initia religionis, templi ſitum, formam Deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere.

III. Condito rem templi regem Aëriam vetus memoria, quidam ipſius Deæ nomen id perhibent. Fama recentior tradit, a Cinyra ſacratum templum, Deamque ipſam conceptam mari, huc appulſam. Sed ſcientiam artemque haruſpicum accitam; et Cilicem Thamyram intuliſſe. Atque ita pactum, ut familiæ utriuſque poſteri cærimoniis præſiderent. Mox ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret; ipſa quam intulerant ſcientia hoſpites ceſſere; tantum Cinyrades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, ut quiſque vovit; ſed mares deliguntur. Certiſſima fides hædorum ſibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum. Precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbris quamquam in aperto madefcunt. Simulacrum Deæ non effigie humana, conti-

nuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgens, et ratio in obscuro.

IV. Titus spectata opulencia donisque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetustati adtingit, de navigatione primum consuluit. Postquam pandi viam, et mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat, cæcis compluribus hostiis. Sosistratus (sacerdotis id nomen erat) ubi læta et congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam videt, pauca in præsens et solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem peruectus, suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello; quatuor Mucianus obtinebat in pace. Sed æmulatio et proximi exercitus gloria repulerat segnitiam. Quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, et inexpertus belli labor. Auxilia utrique cohortium alarumque, et classes regesque, ac nomen dispari fama celebre.

V. Vespasianus acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum supergressa extollebant. Aptior sermone, dispositu, provisaque, civilium rerum peritus. Egregium Principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia discordes, exitu demum Neronis, positus odiis in

medium consulere. Primum per amicos; dein præcipua concordiae fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, et vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

VI. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut adsolet, nuntiis, et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia, Galliave, viribus Occidentis cepta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique sæpius in Syria Judæaque Cæsares quam inspecti. Nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minæ vario eventus. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, et vires suas circumspicere. Septem legiones statim, et cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia Pontusque, et quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia et ceteræ provinciæ, nec virorum inopes et pecuniæ opulentæ. Quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

VII. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus aliis placuit expectari bellum: cum victoribus victos numquam solida fide coalescere. Nec referre Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces inolescere. Discordiam his, ignaviam, luxuriam: et suismet vitiiis alterum bello, alterum victoria periturum. Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper Titi

opera mixtis consiliis, optimus quisque amore Reipub. multos dulcedo prædarum stimulabat; alios ambiguae domi res. Ita boni malique causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus, credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus. Tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus (unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruerat, mare ingreditur: ac vi tempestatum in Cythnum insulam detrusus, et militum quosdam ex Oriente commeantium adscivit, vel abnuentes interfici jussit, et spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam dextras, concordiae insignia, Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem variis artibus adgressus est: donec Sisenna clam relicta insula, trepidus et vim metuens aufugeret. Inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis rerum novarum cupidine et odio præsentium.

IX. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. Datæ e classe Misenenfi duæ triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. Is in mæstitiam compositus, et fidem suorum quondam militum invocans, ut eum in Syria, aut Ægypto sisterent orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, adloquendos sibi milites, et paratis omnium animis reversuros firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata. Cujus cohortatione expugnata navis, et intersectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis co-

maque et torvitate vultus, in Asiam, atque inde Romanam pervectum est.

X. In civitate discordi, et ob crebras Principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes facitaverat, ad cognitionem Senatus vocabat. Nam recens, Galbæ Principatu, censuerant Patres, ut accusatorum causæ noscerentur. Id Senatusconsultum varie jactatum, et prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore ei propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam Senatus partem, ut indefensum et inauditum dedit exitium postularent. Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia accusatoris: dari tempus, edi crimina, et quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum censebat. Et valere primo, dilataque in paucos dies cognitio. Mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat. Quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminérant. Næc poena criminis, sed ultor displicebat.

XI. Læta interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuisse quatuor legiones, e quibus bina millia præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima a Galba conscripta; veteranæ undecima ac tertiadecima et præcipua fama quartadecumani, rebellionē Britanniae compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo ut potissimos. Unde longa illis erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. Sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. Agmen legionum alæ cohortesque præveniebant. Et ex ipsa Urbe haud spernenda manus, quinque prætoriarum cohortes, et equitum vexilla cum legione prima: ac

deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurrinna ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes Cæcina, quem fisci intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris prætorii cohortibus, veterani e prætorio, classis ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter: sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomptus, famæque dissimilis.

XII. Blandiebatur cæptis fortuna, possessa per mare et naves majore Italiæ parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium. Quibus tentandis, adgrediendæque provinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacensem duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum victus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ corruptus, ita præliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriæ videbantur: tamquam externa litera, et urbes hostium, urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. Pleni agri, apertæ domus. Occursantes domini juxta conjuges et liberos, securitate pacis, et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat Procurator Marius Maturus. Is concita gente (nec deest juvenus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disiectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.

XIII. Inritatus eo prælio Othonis miles, vertit iras in municipium Alpium Intemelium. Quippe in acie nihil prædæ, inopes agrestes, et vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, et gnari locorum. Sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam præcla-

ro exemplo fœmina Ligus, quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret? uterum ostendens, latere respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit.

XIV. Imminere provinciæ Narbonensî, in verba Vitellii a lætæ, classem Othonis, Fabio Valenti trepidi nuntii attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum alam, cum Julio Claſſico præfecto misit. Equibus pars in colonia Forojuliensî retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari classis adceleraret. Duodecim equitum turmæ, et lecti e cohortibus, adversus hostem icre: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Pannonii nondum sub signis. Nec mora prælio: sed acie ita instructa, ut pars claſſicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipso mari ut adnexa classis et pugnae parata, conversa, et minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmæ obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxi urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: qui sparsi inter milites, strenui ignavique in victoria idem audebant. Additus perculsus terror, in vecta in terga pugnantium claſſe. Ita undique clausi. Delectæque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

XV. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievêre: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum foecordius agentem invadunt. Cæsi vigiles, periupta castra, trepidatum apud naves; donec fidente paullatim metu, occupato juxta colle defensi; mox irrupere. Atrox ibi cædes, et

Tungrarum cohortium præfecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos, conversi equites circumven-
runt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques
subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim
Narbonensis Galliae municipium; Othoniani Albingaunum
interioris Liguriæ revertere.

XVI. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris
insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit.
Sed Corsicam prope adflixit Decimi Pacarii Procuratoris
temeritas, tanta mole belli nihil in summam profutura,
ipsi exitiosa, Namque Othonis odio juvare Vitellium Cor-
forum viribus statuit, inani auxilio etiam si provenisset.
Vocatis principibus insulae, consilium aperit: et contradi-
cere ausos Claudium Phirrhicum trierarchum Liburnica-
rum ibi navium, Quintium Cerum equitem Romanum,
interfici jubet. Quorum morte exterriti qui aderant,
simul ignara et alieni metus socia imperitorum turba, in
verba Vitelli juravere. Sed ubi delectum agere Pacarius,
et inconditos homines fatigare militiae muneribus occœ-
pit, laborem insolitum perosi, infirmitatem suam reputa-
bant; insulam esse quam incoherent, et longe Germaniam
viresque legionum: direptos vastatosque classe etiam quos
cohortes alæque protegerent. Et averſi repente animi:
nec tamen aperta vi; aptum tempus insidiis legere. Di-
gressis qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilli
inops, balneis interficitur. Trucidati et comites. Capita,
ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere. Neque
eos aut Otho præmio affecit, aut punivit Vitellius, in
multa colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

XVII. Aperuerat jam Italiam, bellumque transmiserat,
ut supra memoravimus, ala Syllana, nullo apud quem-
quam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent, sed
longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupanti-
bus, et melioribus incuriosos. Florentissimum Italiae la-
tus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbi-

um, armis Vitellii (namque et præmissæ a Cæcina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille classici inter Placentiam Ticinumque. Quo successu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Irritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente contra Placentiam transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut adesce omnem Cæcinæ exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

XVIII. Certum erat Spurrinæ (is enim Placentiam obtinebat) nec dum venisse Cæcinam, et si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, et mille vexillarios cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, et belli ignarus, correptis signis vexillisque ruere, et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque providentiam ducis laudantibus, quin prodicionem, et accitum Cæcinam clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurrinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

XIX. Postquam in conspectu Padus, et nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor urbano militi insolitus contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare credulitatem suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Cæcina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset. Jamque totis castris modesti sermones, et inferentibus se centurionibus tribunisque, laudare providentiam ducis; quod coloniam virium et opum validam, robur ac sedem bello legisset. Ipse postremo Spurrinna non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turrets, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud pœniteret.

XX. At Cæcina, velut relicta post Alpes sævitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incescit. Ornatum ipsius, municipia et coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo, braccas tegmen barbarum indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus Salominam, quamquam in nullius injuriam insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur: infita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere; modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium et promissa, iisdem petitis, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus jactata sunt; consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

XXI. Sed primus dies, impetu magis quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnantibus incensum, dum faces et glandes ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive ab obsessis, dum regerunt. Municipale vulgus pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidiæ æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. Quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mærebant. Ceterum multo suorum cruore pulsus Cæcina. Et nox parandis operibus adsumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas suffodiendis muris, protegendisque oppugnantibus; Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis operibus, obruendisque hostibus expediunt. Utrumque pudor, utrumque gloria, et diversæ exhortationes. Hinc legionum et Germanici exercitus robur; inde urbanæ

miliciæ, et prætoriarum cohortium decus attollentium. Illi ut segnem ac desidem, et circo ac theatris corruptum militem; hi peregrinum et externum increpabant. Simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesve, uberioribus inter se probris, quam laudibus stimulabantur.

XXII. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia: fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere; neglecta aut ævo fluxa cominus aggredi. Ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis et certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, et more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius pluteis et cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra prætoriani dispositos ad id ipsum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt. Pars subeuntium obruti: pars confusi, et exsangues aut laceri, cum ægeret stragem trepidatio, eoque acrius e mœnibus vulnerarentur, rediere, infractione partium fama. Et Cæcina, fama et pudore coeptæ temere oppugnationis, ne inrisus ac vanus iisdem castris adfideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis; et Julius Briganticus, cum paucis equitum; hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, et Cæcinæ haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

XXIII. Spurius, comperto itinere hostium; defensam Placentiam, quæque acta, et quid Cæcina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffusus paucitati cohortium, ne longius obsidium, et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coercitam legionem, et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bedria-

ei sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus duabus jam Romanis cladibus notus, infaustusque. Iisdem diebus, a Martio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum. Namque promptus animi Martius transvectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repressus viacentium impetus, ne novis subsidiiis firmati hostes, fortunam prælii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia quæcumque facta, prave æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, et suetonium Paullinum, et Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ, scelere et metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris. Qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, et inter adversa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præposuit. Interea, Paullini et Celsi ductu, res egregiæ gestæ.

XXIV. Angebant Cæcinam, nequidquam omnia cæpta, et senescens exercitus sui fama. Pulsus Placentia, cæsis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum crebra magis quam digna memoratu prælia, inferior; propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, recipere gloriam, avidius quam consultus, properabat. Ad duodecimum a Cremona, locus Castorum vocatur, ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit. Equites procedere longius iussi, et irritato prælio sponte refugi, festinationem sequentium elicere, donec insidiæ coirentur. Proditum id Othonianis ducibus. Et curam peditum Paullinus; equitum Celsus, sumpsere. Tertiadecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, et quingenti equites in sinistro locantur. Aggerem viæ tres prætoriæ

cohortes, altis ordinibus obtinuerunt: dextra fronte prima legio incescit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, et quingentis equitibus. Super hos e prætorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

XXV. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis; Celsus doli prudens, repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias præcipitantur. Nam a lateribus cohortes legionum, adversa fronte; et subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnae non statim a Suetonio Paullino pediti datum. Cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placerent: compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem jubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret ne vincerentur. Ea cunctatione, spatium Vitellianis datum, in vineas nexu traducum impeditas refugiendi: et modica silva adhærebat. Unde rursus ausi promptissimos prætorianorum equitum interfecere. Vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

XXVI. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie, versi in fugam etiam qui subveniebant. Nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur. Vinculus præfectus castrorum Julius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti prodicionem ageret: cum fratrem ejus Julium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occurrentes, in acie, pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset, utrique in partibus percrebuerit. Timuisse se Paullinus ferebat, tantum insuper laboris atque itineris; ne Vitellianus miles recens e

castris, fessos aggredetetur. et perculsis nullum retro subsidium foret. Apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

XXVII. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Cæcinam, qui culpam in militem conferebat, seditioni magis quam prælio paratum; sed Fabii quoque Valentis copiae (jam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu, et recuperandi decoris cupidine, reverentius et æqualius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant: ut cujusque legionis tentoria accessissent; coercitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci, corrupta jurgiis aut rixis disciplina. Ad postremum Valens e petulantia, etiam perfidiam suspectabat.

XXVIII. Igitur nuntio allato, pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis, et Narbonensem Galliam circumiri; simul cura socios tuendi; et militari astu, cohortes turbidas, ac si una forent prævalidas dispergendi, partem Batavorum ire in subsidium jubet. Quod ubi auditum, vulgatumque, mœrere socii, fremere legiones; orbari se fortissimorum virorum auxilio. Veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. Si provincia, Urbe et salute Imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriæ sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus.

XXIX. Hæc ferociter jactando, postquam, immixtis
 lictoribus, Valens coercere seditionem cœptabat, ipsum
 invadunt, faxa jaciunt, fugientem sequuntur. Spolia
 Galliarum, et Viennensium aurum, et pretia laborum
 suorum occultare clamitantes, direptis sarcinis, taberna-
 cula ducis, ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur.
 Nam Valens, servili veste, apud decurionem equitum
 tegebatur. Tum Alphenus Varus præfectus castrorum,
 deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis
 obire vigilias centurionibus, omisso tubæ sono, quo mi-
 les ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circum-
 spectare inter se attoniti: et id ipsum quod nemo regeret
 paventes; silentio, patientia, postremo precibus ac
 lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis et flets,
 et præter spem incolumis Valens processit; gaudium,
 miseratio, favor: versi in lætitiâ (ut est vulgus utro-
 que immodicum) laudantes gratantesque; circumdatum
 aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille utili mode-
 ratione, non supplicium cujusquam poposcit: ac ne
 dissimulans suspectior foret, paucos incusavit: gnarus
 civilibus bellis plus militibus, quam ducibus, licere.

XXX. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa
 Cæcinæ pugna allatum, et prope renovata seditio, tam-
 quam fraude et cunctationibus Valentis prælio defuissent.
 Nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa,
 urgere signiferos. Rapido agmine Cæcinæ junguntur.
 Improspere Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat:
 expositos se tanto pauciores integris hostium viribus que-
 rebantur, simul in suam excusationem, et adventantium
 robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi
 despectarentur. Et quamquam plus virium, prope du-
 plicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti,
 studia tamen militum in Cæcinam inclinabant; super
 benignitatem animi qua promptior habebatur; etiam vi-
 gore ætatis, proceritate corporis, et quodam inan-
 favore, Hinc æmulatio ducibus, Cæcina ut sœdum et

maculosum; ille ut vanum ac tumidum, inridebant. Sed condito odio, eandem utilitatem fovere; crebris epistolis, sine respectu veniæ probra Othoni objectantes: cum duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia abstinerent.

XXXI. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere; minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre et gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitia, audacia, Reipub. exitiosior ducebatur. Coniunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum, an fortunum experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere; festinationem hostibus, moram ipsis utilem differuit:

XXXII. Exercitum Vitellii universum advenisse: nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant; et deserere Rheni ripam, inrupturis tam infestis nationibus, non conducit: Britannicum militem hoste et mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: provinciam Narbonensem incurfu classis et adverso proelio contremuisse: clausam Alpibus et nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastatam: non frumentum usquam exercitui: nec exercitum sine copiis retineri posse. Jam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli cœlique haud toleraturos. Multa bella impetu valida, per tardia et moras evanuisse. Contra ipsis omnia opulenta et fida: Pannoniam, Moesiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam, et caput rerum Urbem; Senatumque et populum, numquam obscura nomina, et si

aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes, et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem: corpora militum aut Italiae sueta, aut aestibus. Objacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes, e quibus nullam hosti cessuram, Placentiae defensione exploratum. Proinde duceret bellum. Paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Moesiacis copiis affore. Tum rursus deliberaturum, et si praelium placuisset, auctis viribus certaturos.

XXXIII. Accedebat sententiae Paullini Marius Celsus: idem placere Anno Gallo paucos ante dies lapsu equi adfecto, missi qui consilium ejus sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, et praefectus praetorii Proculus, imperitia prope- rantes, fortunam et deos et numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus testabantur. Neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, interesse pugnae Imperatorem, an seponi melius foret, dubitare. Paullino et Celso jam non adversantibus; ne Principem objectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, ut Brixellum concederet, ac dubiis praeliorum exemptus, summæ rerum et imperii se ipsum reservaret. Is primus dies Othonianas partes adflixit. Namque et cum ipso praetoriarum cohortium, et speculatorum, equitumque, valida manus discessit; et remanentium fractus animus: quando suspecti duces; et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris ut in civili bello transfugis; et exploratores cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne

otium tereret. Naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus, connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis super anchoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed anchorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, et in extremam navemeducta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur.

XXXV. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque et faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos gladiatorum Macer aggreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prælia quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam stabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et cum variis trepidantium inclinationibus mixti remiges propugnatoresque turbarentur, defilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros, aut cominus mergere. Quæ cuncta in oculis utriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

XXXVI. Et prælium quidem, abruptis quæ supererant navibus, fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. Jamque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis invaserant, cum intercurfu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post, Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum Consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad mutationem ducum; et ducibus ob crebras seditiones, tam infestam militiam adspernantibus.

XXXVII. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli, seu fastidio utriusque Principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur; dubi-

tasse exercitus, num posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel Senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse: præcipue Paullinum; quod vetustissimus consularium, et militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. Ego ut concesserim apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum et innocentem Principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitur: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo seculo tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere: aut Legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis Principem passuros.

XXXVIII. Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiae cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur. Sed ubi subacto orbe, et æmulis urbibus regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina exarsere. Modo turbulenti Tribuni, modo Consules prævalidi, et in Urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius, et nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompejus occultior, non melior. Et nunquam postea, nisi de Principatu quæsitum. Non discessere ab armis in Pharfalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis aut Vitellii exercitus sponte positura bellum fuerint. Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum causæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia Principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

XXXIX. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem; vis ac potestas penes Proculum Præfectum. Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpe prætendebantur. Tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant. Miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quam exsequi mallet. Promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit; adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni, et tot circum annibus, penuria aquæ fatigarentur. Ibi de proelio dubitatum, Othone per litteras flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnae adesset poscentibus; plerique copias trans Padum, agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est.

XL. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum profecti, confluentes Padi et Adduæ fluminum sedecim inde millium spatio distantes petebant. Celsus et Paulinus abnuentibus, militem itinere fessum, sarcinis gravem, objicere hosti, non admissuro quo minus expeditus et vix quatuor millia passuum progressus, aut incompósitos in agmine; aut dispersos, et vallum molientes aggredereetur. Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita ducum segnitia, rem in discrimen mitti jubebat; æger mora, et spei impatiens.

XLI. Eadem die, ad Cæcinam operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium ejus postulantes, venerunt. Audire condiciones ac reddere parabat, cum præcípites exploratores adesse hostem nuntiare. Interruptus tribunorum sermo. Eoque incertum fuit, infidias, an prodicionem, vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Cæcina dimissis tribunis, relictus in castra, datum jussu Fabii Valentis pugnae signum, et

militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere, et mirum dictu, a paucioribus Othonianis, quo minus in vallum impingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt. Ea strictis mucronibus, redire pulsos, et pugnam resumere coëgit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione, etenim quamquam vicino hoste, adspectus armorum densis arbutis prohibebatur: apud Othonianos pavidi duces, miles ducibus insensus, mixta vehicula et lixæ, et præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmine angusta. Circumsistere alii signa sua, quærere alii: incertus undique clamor, accurrentium volitantiumque: ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui descivisse a Vitellio exercitum ementirentur. Is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnae ardore, Othoniani ultro salutavere; et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quæ causa salutandi, metum proditoris fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero præstantior: Othoniani quamquam dispersi, pauciores, fessi, prælium tamen acriter sumpserunt. Et per locos arboribus ac vineis impeditos, non una pugnae facies. Cominus eminusque, catervis et cuneis concutiebant: in aggere viæ collato gradu, corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum jactu, gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui in eventum totius belli certabant.

XLIII. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio una et vicissim, cui cognomen Rapaci, veteri gloria insignis; e parte Othonis, prima Adjutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox, et novi decoris avida. Primani, fratris una

et viceſimanorum principiis, aquilam abſtulere : quo dolore accenſa legio, et impulit rurfus primanos, interfecto Orphidio Benigno Legato, et plurima ſigna vexillaque ex hoſtibus rapuit. A parte alia, propulſa quintanorum impetu tertia decima legio : circumventi plurium accuſu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profu-
gis, Cæcina ac Valens ſubſidiis ſuos firmabant. Aceſſit recens auxilium Varus Alphenus cum Batavis, fuſa gladiatorum manu, quam navibus tranſvectam, oppoſitæ cohortes in ipſo ſumine trucidaverant. Ita victores la-
tus hoſtium inveſti.

XLIV. Et media acie perrupta, fugere paſſim Otho-
niani Bedriacum petentes. Immenſum id ſpatium : ob-
ſtructæ ſtrage corporum viæ, quo plus cædis fuit. Ne-
que enim civilibus bellis capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, et Licinius Proculus, diverſis iti-
neribus, caſtra vitavere. Vedium Aquilam tertiæ deci-
mæ legionis Legatum, Iræ militum inconſultus pavor
obtulit. Multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſe-
ditioſorum et fugacium circumſtrepitur : non probris,
non manibus abſtinent : deſertorem proditoremque incre-
pant : nullo proprio crimine ejus, ſed more vulgi, ſuum
quiſque ſagittum aliis obſectantes. Titianum et Celſum
nox juvit, diſpoſitis jam excubiis, compreſſisque militi-
bus, quos Annius Gallus precibus, conſilio, auctoritate
flexerat, ne ſuper cladem adverſæ pugnæ, fuiſmet ipſi
cædibus ſævirent. Sive ſinis bello veniſſet, ſeu reſume-
re arma mallent, unicum victis in conſenſu levamentum.
Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, non virtute
ſe, ſed proditione victum ſe timebat. Ne Vitellianis qui-
dem incruentam fuiſſe victoriam. pulſo equite, rapta le-
gionis aquila : ſuperſeſſe cum ipſo Othone militum quod
trans Padum fuerit ; venire Mœſicas legiones ; magnam
exercitus partem Bedriaci remaſiſſe : hos certe nondum
victos : et ſi ita ferret, honeſtius in acie perituros. His
cogitationibus truces aut pavidi, extrema deſperatione

ad iram saepius, quam in formidinem stimulabantur.

XLV. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bedriaco lapidem confedit, non ausis duobus eadem die oppugnationem castrorum. Simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum fuere arma et victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et qui ferociores fuerant ad poenitentiam inclinantibus, missa legatio: nec apud duces Vitellianos dubitatum, quo minus pacem concederent. Legati paullisper retenti. Ea res haesitationem attulit, ignaris adhuc an impetrassent. Mox remissa legatione patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrymas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes. Iisdem tentoriis, alij fratrum, alij propinquorum vulnera fovebant. Spes et praemia in ambiguo, certa funera et luctus. Nec quisquam adeo mali expertus, ut non aliquam mortem moereret. Requisitum Orphidii Legati corpus honore solito crematur: paucos necessarii ipsorum sepelivere: ceterum vulgus super humum relictum.

XLVI. Opperiebatur Otho nuntium pugnae, nequaquam trepidus, et consilii certus. Mortua primum fama; dein profugae proelio perditas res patefaciunt. Non expectavit militum ardor vocem Imperatoris. Bonum habere animum jubebant. Superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros, ausurosque. Neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam et instinctu flagrant. Qui procul adstiterant, tendere manus, et proximi prehensare genua; promptissimo Plotio Firmo. Is praetorii Praefectus, identidem orabat, ne adissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam relinquere: fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei; timidos et ignavos ad desperationem formidine properare. Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor et gemitus. Nec praeto-

flani tantum, proprius Othonis miles, sed præmissi e
Moesia, eandem obstinationem adventantis exercitus,
legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant. Ut nemo du-
bitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum
victis, et victoribus.

XLVII. Ipse averfus a consiliis belli, ' Hunc, inquit,
' animum, hanc virtutem vestram ultra periculis obji-
' cere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto
' plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior
' mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna.
' Nec tempus computaveritis. Difficilius est temperare
' felicitati, qua te non putes diu usurum. Civile bellum
' a Vitellio cœpit; et ut de Principatu certaremus
' armis, initium illic fuit: ne plusquam semel certemus,
' penes me exemplum erit. Hinc Othonem posteritas
' æstimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis:
' mihi non ultione, neque solatiis opus est. Alii diutius
' Imperium tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit.
' An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus,
' sterni rursus, et Reipub. eripi patiar? Eat hic mecum
' animus, tamquam perituri pro me fueritis. Sed este
' superstites. Nec diu moremur, ego incolumitatem
' vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis
' loqui, pars ignavie est. Præcipuum destinationis meæ
' documentum habete, quod de nemine queror; nam
' incusare deos vel homines, ejus est, qui vivere velit.'

XLVIII. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas,
comiter appellatos, irent propere, neu remanendo iram
victoris asperarent, juvenes auctoritate, senes precibus
movebat: placidus ore, intrepidus verbis, intemptivas
suorum lacrymas coercens. Dari naves ac vehicula ab-
euntibus jubet. Libellos epistolasque, studio erga se,
aut in Vitellium contumeliis, insignes, abolet: pecunias
distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Cotce-
janum fratris filium prima juvenia, trepidum et mor-
rentem, ultro solatus est, laudando pietatem ejus, ca-

stigando formidinem; an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu remisisse Reipub. novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quæsitum. Post Julios, Claudios, Servios, se primum, in familiam novam imperium intulisse. Proinde erecto animo capesseret vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur unquam, aut nimium meminisset.

XLIX. Post quæ, dimotis omnibus, paullum requievit. Atque illum supremas jam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. Namque abeuntibus exitum minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. Increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquîs, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ sedavit. Tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit. Et explorato, jam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non infomnem egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit. Ad gemitum morientis, ingressi liberti, servi que, et Plotius Firmus prætorii Præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum. Ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus prætoriarum cohortes, cum laudibus et lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum; sed æmulatione decoris, et caritate Principis. Ac postea promiscue Bedriaci, Placentiar, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est, modicum, et mansurum.

L. Hunc vitæ finem habuit septimo et tricesimo ætatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater consularis; avus prætorius; maternum genus impar, nec

tamen indecorum. Pueritia ac juventa, qualem monstravimus. Duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantumdem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, et fictis obloscare legentium animos, præcul gravitate cepti operis crediderim; ita vulgaris traditisque demere fidem non auiam. Die quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie, apud Regium Lepidum celebri ludo consedisse, incolæ memorant, nec deinde coetu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus, initium finemque miraculi, cum Othonis exitu competisse.

LI. In funere ejus, novata lætū ac dolore militum seditio. Nec erat, qui coërceret. Ad Verginium versa, modo ut reciperet Imperium, nunc ut legatione apud Cæcinam ac Valentem fungerentur, militantes orabant. Verginius per averſam domus partem fartim digressus, inrumpentes frustratus est. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavianum Sabinum, iis copiis quibus præfuerat.

LII. Posito ubique bello magna pars Senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab Urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc adverso de prælio allatum. Sed milites, ut falsum rumorem adspernantes, quod infensum Othoni Senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo ac probris causam et initium cædis quærebant: cum alius insuper metus Senatoribus instaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctan'er excepiſſe victoriam crederentur. Ita trepidi et utrimque anxii coeunt: nemo privatim expedito consilio, inter multos, societate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinensis, arma et pecuniam offerendo, appellabatque Patres Conscriptos, intemptivo honore.

LIII. Notabile in Verginium fuit, quod Licinius Cæcina Marcellum Eprium, ut ambigua differentem, invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum, expositumque ad invidiam Marcelli nomen, irritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, et in Senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis claresceret. Moderatione meliorum dirempti. Et rediere omnes Bononiam, rursus consulturi. Simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiæ, divisus per itinera qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus, habere se suprema ejus mandata respondit: Ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura, et abruptis vitæ blandimentis. Hinc admiratio, et plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

LIV. Intererat consiliis frater ejus L. Vitellius, seque jam adulantibus offerebat, cum repente Cœnus libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit, adfirmans superventu quartædecimæ legionis, junctis a Brixello viribus, cæsos victores, versam partium fortunam. Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio revalerent. Et Cœnus quidem rapidus in Urbem vectus, paucos post dies, jussu Vitellii prænas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse quæ afferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie, discessum Mutina, desertæque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consulere: donec missæ a Fabio Valente epistolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

LV. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more spectabantur. Ut cessasse vita Othonem, et a Flavio Sabino Præfecto Urbis, quod erat in Urbe militum sacramento Vitellii adactum, certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plaufere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in

modum tumuli coronis, juxta lacum Cutili, quem totum Galba moriens sanguine infecerat. In Senatu, cuncta longis aliorum Principatibus composita, statim decernuntur. Additæ erga Germanicos exercitus laudes, gratæque. Et missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epistolæ ad Consules scriptæ, haud immoderatæ: gratior Cæcinæ modestia fuit, quod non scripisset.

LVl. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello affligebatur. Dispersi per municipia et colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi et stupris polluere, in omne fas nefasque avidi, aut venales, non sacro, non profano atstinebant. Et facere qui inimicos suos specie militum interficerent. Ipsique milites regionum gnari, refertos agros, dites dominos, in prædam, aut si repugnatura foret, ad excidium destinabant: obnoxii ducibus, et prohibere non ausis. Minus avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra et quæstus infamis, eoque aliæ etiam culpæ dissimulatur. Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, et injuriæ, ægre tolerabantur.

LVII. Interim Vitellius victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relictæ, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permissa. Ipse e Britannico delectu octo milia sibi adjunxit. Et paucorum dierum iter progressus, prosperas apud Bedriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, ut liberum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhoneſtam adulationem compeſcunt. Deinde mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur, honoravitque Asiaticum anulis, fœdum mancipium, et malis artibus ambitiosum.

LVIII. Iisdem diebus, accessisse partibus utramque Mauritaniam, interfecto Procuratore Albino, nuntii venere. Lucejus Albinus a Nerone Mauritanie Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ provincie administratione, haud spernendis viribus agebat. XIX cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. Cæso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ angusto freto diremptæ imminabat. Inde Cluvio Ruso metus; et decimam legionem propinquare litori, ut transmissurus iussit: præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. Neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, spreto Procuratoris vocabulo, Albinum insignem regis, et Jubbæ nomen usurpare.

LIX. Ita mutatis animis, Asinius Pollio alæ Præfectus, et fidissimis Albino, et Festus ac Scipio cohortium præfecti opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Cæsariensem Mauritaniam petit, appulsus litori, trucidatur. Uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est: nihil eorum quæ fierent Vitellio anquirente. Brevi auditu, quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. Exercitum itinere terrestri pergere jubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus. Donec Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rector, genere illustri, largus animo, et par opibus, circumdaret Principis ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox universum exercitum occurrere infanti fillo jubet: perlatumque, et paludamento opertum, sinu retinens, Germanicum appellavit, cunctisque cunctis fortunæ Principalis insignibus. Ni-

mentis honor inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

LX. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus, quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant: spatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ adsignantes. Et Vitellius credidit de perfidia, et fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusatus. Mario Celfo Consulatus servatur. Sed creditum fama, objectumque mox in Senatu Cæcilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset. Resistit Vitellius, deditque postea Consulatum Simplici, innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes, Galeria uxor Vitellii protexit.

LXI. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Maricus quidam, e plebe Bojorum, inferere sese fortunæ, et provocare arma Romana, simulatione numinum ausus est. Jamque assertor Galliarum, et deus (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat; cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prælio Maricus, ac mox feris objectus; quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.

LXII. Nec ultra in defectores, aut bona cujusquam, sævitum. Rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis. Prorsus, si luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres. Epularum

foeda et inexplabilis libido. Ex Urbe atque Italia irri-
tamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque mari
itineribus: exhausti conviviorum apparatus principes
civitatum: vastabantur ipsæ civitates: degenerabat a
labore ac virtute miles, assuetudine voluptatum, et con-
temptu ducia. Præmisit in Urbem edictum, quo voca-
bulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de
potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici.
Cautum severe, ne equites Romani ludo et arena pollue-
rentur. Priores id Principes pecunia et sæpius vi perpule-
rant: ac pleraque municipia et colonie, æmulabant
corruptissimum quemque adolescentium pretio inlicere.

LXIII. Sed Vitellius, adventu fratris, et inrepentibus
dominationis magistris, superior et atrocior, occidi Do-
labellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum
ab Othone retulimus. Dolabella, audita morte Othonis,
Urbem introierat. Id ei Plautius Varus ratura fun-
ctus, ex intimis Dolabellæ amicis apud Flavium
Sabinum Præfectum Urbis objecit, tanquam rupta cu-
stodia, ducem se victis partibus ostentasset. Addidit
tentatam cohortem, quæ Ostiæ ageret. Nec ullis tan-
torum criminum probationibus in poenitentiam versus,
saram veniam post scelus querebat. Cunctantem super
tanta re Flavium Sabinum, Triaria L. Vitellii uxor,
ultima feminam ferox, terruit e periculo Principis famam
clementiæ affectare. Sabinus suoapte ingenio mitis, ubi
formido incessisset, facillè mutatu, et in alieno discrimine
sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

LXIV. Igitur Vitellius, metu et odio, quod Petro-
niam uxorem ejus mox Dolabella in matrimonium
accepisset, vocatum per epistolas, vitata Flaminie viæ
celebritate, devertere Interamnam, atque ibi interfici
iussit. Longum interfectori visum: et itinere ac taberna,
profectum homi jugulavit: magna cum invidia novi
Principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur.
Et Triariæ licentiam, modestum e proximo exemplum
onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immitis tri-

sibus: et pari probitate, mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui epistolas ferebatur, non Germanicum a se, sed Vitellium genitum. Nec ullis postea fortunæ indecebris, aut ambitu civitatis in gaudium evecta, domus suæ tantum adversa senit.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus adsequitur, omiſſa Hispania; lætitiā et gratulationem vultu ferens, animo anxius, et petiſſum se criminationibus gnarus. Hilarius Cæsaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellii et Othonis Principatu, propriam ipse potentiam, et possessionem Hispaniarum tentasset, eoque diplomatibus nullum Principem præscripſſet. Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, et pro se ipſo popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet: Cluvius comitatui Principis adjectus, non adempta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Aruntii. Eum Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine, retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. Profugerat Britannia ob iracundiam militum: missus est in locum ejus, Vettius Bolanus et præsentibus.

LXVI. Angebat Vitellium victarum legionum haud quaquam fractus animus. Sparſæ per Italiam, et victoribus permixtæ, hostilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant; quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsus, vires legionis non adfuisse. Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. Nec diu in tantis armatorum odiis, quies fuit. Augustæ Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitum tuctur, sui cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem transiere. Et prælium atrox arſiſſet, ni dux

prætoriarum cohortes, causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, et metum Batavis fecissent. Quos Vitellius agmini suo jungi, ut fidos; legionem, Grajis Alpibus traductam, eo flexu itineris ire jubet, quo Viennam vitarent. Namque et Viennenses timebantur. Nocte qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniarum ambusta: quod damnum, ut pleaque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani postquam Alpibus degreffi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi, et legio in Britanniam transvecta.

LXVII. Proximus Vitellio e prætoriis cohortibus metus erat. Separati primum, deinde addito honestæ missionis lenimento, arma ad tribunos suos deferabant: donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum resumpta militiæ, robor Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa; ut pace et otio mitesceret: undecima ac septima suis hibernæ redditæ: tertiadecimani struere amphitheatra jussi. Nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant: nunquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

LXVIII. Et quidem partes modeste distraxerat. Apud victores orta seditio, ludrico initio: numerus cæforum invidiam bello auxit. Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinæ et castris propiora. Igitur duobus militibus, altera legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius proci-derat, insultante Gallo, et iis qui ad spectandum con-veniant in studia diductis; erupere legionarii in pernici-

em auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit, alius tumultus. Pulvis procul, et arma adspiciebantur: conclamatum repente, quartamdecimam legionem, verso itinere, ad prælium venire. Sed erant agminis coactores. Agniti, dempsere sollicitudinem. Interim Verginii servus forte obviis, ut percussor Vitellij infimulatur. Et ruebat ad convivium miles, mortem Verginii exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit. Ægre tamen cohibiti, qui exitum viri consularis, et quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius quam Verginium, omnis seditio infestavit. Manebat admiratio viri, et fama; sed oderant, ut fastiditi.

LXIX. Postero die, Vitellius, Senatus legatione quam ibi opperiri jusserat, audita, transgressus in castra. ultro pietatem militum collaudavit: frementibus auxiliis, tantum impunitatis atque arrogantis legionariis accessisse. Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, et prima statim defectione, inter inaniam belli assumptus. Ceterum, ut largitionibus affectæ tamen Imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros jubet, vetitis supplementis: et promiscuæ missiones offerebantur. Exitibile id Reipub. ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant. Et vires luxu corrumpébantur; contra veterem disciplinam, et instituta majorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit.

LXX. Inde Vitellius Cremonam flexit, et spectato munere Cæcinæ, insistere Bedriacensibus campis, ac vestigiis recentis victoriæ lustrare oculis, concupivit. Fœdum atque atrox spectaculum, intra quadragesimum pugnæ diem; lacerata corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ; infecta sæbo humus; prostratis ar-

poribus ac frugibus, dira vastitas. Nec minus inhumana pars viæ, quam Cremonenses lauro rosisque constraverant, extructis altaribus, cæsisque victimis, regium in morem: quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens et Cæcina, monstrabantque pugnae locos: hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus. Jam tribuni præfectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut maiora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore et gaudio, desistere via, spatia certaminum recognoscere; aggerem armorum, strues corporum intueri, mirarique. Et erant quos varia fors rerum, lacrymaeque et misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepulcorum civium exhorruit. Lætus ultro, et tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum diisloci.

LXXI. Exin Bononiæ, a Fabio Valente, gladiatorum spectaculum editur, advecto ex Urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus, et cetero Neronianæ aulae ingenio. Namque et Nercnem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu, et faginae mancipatus emptusque. Ut Valenti et Cæcinæ vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum Consulatus, dissimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium ducis: et Valerium Marinum, destinatum a Galba Consulem, distulit; nulla offensa, sed mitem, et injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus Principi, ut adversus Neronem ausus, et Virginii exstimator. Sed alias protulit causas: actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

LXXII. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis ceptum, mendacium valuit. Exstiterat quidam, Scribonianum se Camerinum ferens; Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic cliente-

læ et agri veterum Crassorum, ac nominis favor manebat. Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ assumpto, vulgus credulum, et quidam militum errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur; cum pertractus ad Vitellium, interrogatusque quisnam mortaliū esset, postquam nulla dictis fides, et a domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine Geta, sumptum de eo supplicium servilem in modum.

LXXIII. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Judæaque, adactum in verba ejus Orientem nuntiavere. Nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaue Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperant.

LXXIV. At Vespasianus bellum armaque, et procul vel juxta sitas vires, circumspicebat. Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem, per silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior. Præfectus Ægypti Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat. Ceteræ Illyrici legiones, secuturæ sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi sermone, ceteros ut impares inridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio, et Vespasianus modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat; Quis ille dies foret, quo sexaginta ætatis annos, et duos filios juvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus regressum; et prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupientibus, nihil medium inter summa aut præcipitia.

LXXV. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: Suas legiones civili bello inex-

pertas; Vitellii, victrices: et apud victos, plus querimoniarum, quam virium, fluxam per discordias militum fidem, et periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque, præsentī facinore paratum ex diverso præmium petat? Sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem ejus Volaginium, e gregario ad summa militiæ provectum. Facilius universos impelli, quam singulos vitari.

LXXVI. His pavoribus nutantem, et alii Legati amīcique firmabant, et Mucianus post multos secretosque sermones, jam et coram ita locutus: ‘ Omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipub. utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse qui suadet considerandus est, adjiciat ne consilio periculum suum: et si fortuna cœptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te Vespasiane ad imperium voco, tam salutare Reipub. quam tibi magnificum: juxta deos, in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris: a contumelia quam a laude propius fuerit, post Vitellium eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem; ne contra Cæii quidem aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum exsurgimus: cessisti etiam Galbæ imaginibus: torpere ultra, et polluendam perdendamque Rempub. relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi, quam in honesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. Confugiendum est ad imperium. An excidit trucidatus Corbulo? Splendidior origine quam nos sumus, fateor: sed et Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documento est, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbæ odio provectus. Ne Othonem

* quidem ducis arte; aut exercitus vi, sed præpopera
 * ipſus desperatione victum, jam deſiderabilem et ma-
 * gnum Principem fecit. Cum interim ſpargit legiones;
 * exarmat cohortes, nova quotidie bello ſemina mini-
 * ſtrat. Si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popi-
 * nis, et comeſſationibus, et Principis imitatione, de-
 * teritur. Tibi e Judæa et Syria et Ægypto novem
 * legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non diſcordiæ
 * corruptæ: ſed firmatus uſu miles, et belli domitor
 * externi. Claſſium, alarum, cohortium robora; et
 * ſidiſſimi regis; et tua ante omnes experientia.

LXXVII. * Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne poſſe
 * Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucia-
 * num ſocium ſpreveris, quia æmulum non experiris:
 * me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui trium-
 * phale nomen, duo juvenes, capax jam imperii alter,
 * et primis militiæ annis apud Germanicos quoque ex-
 * ercitus clarus. Abſurdum fuerit, non cedere imperio
 * ei, cujus filium adoptaturus eſſem, ſi ipſe imperarem.
 * Ceterum inter nos non idem proſperarum adverſarum-
 * que rerum ordo erit. Nam ſi vincimus, honorem
 * quem dederis habebo: diſcrimen, ac pericula, ex æquo
 * partiemur. Immo ut melius eſt, tu hos exercitus re-
 * ge; mihi bellum, et præliorum incerta trade. Acri-
 * ore hodie diſciplina, victi, quam victores agunt: hos
 * ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit;
 * illi per ſatiſdium, et contumaciam hebeſcunt. Ape-
 * riet et recludet conteſta et tumefcentia victricium
 * partium vulnera bellum ipſum. Nec mihi major in-
 * tua vigilantia, parcimonia, ſapientia, fiducia eſt,
 * quam in Vitellii torpore, inſcitia, ſævitia. Sed et
 * meliorem in bello cauſam, quam in pace habemus.
 * Nam qui deliberant, deſciverunt.

LXXVIII. Poſt Muciani orationem ceteri audentius
 circumſſitere, hortari, reſponſa vatum, et ſiderum mo-
 tus referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, ut qui

mox rerum dominus, Seleucum quemdam mathematum, rectorem et præcium palam habuerit. Recursabant animo vetera omnia. Cupressus arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat; ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera et latior virebat. Grande id, prosperumque, consensu haruspicum: et summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primo triumphalia; et Consulatus, et Judaicæ victoriæ decus, implese fidem omnis videbantur: ut hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque. Nec simulacrum deo, aut templum, (sic tradidere majores) ara tantum et reverentia. Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis, 'Quidquid est, inquit, Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.' Has ambages et statim exceperat fama, et tunc aperiebat. Nec quidquam magis in ore vulgi; crebriores apud ipsum sermones: quanto sperantibus plura dicuntur.

LXXIX. Haud dubia destinatione discessere; Mucianus Antiochiam, Vespasianus Cæsaream: illa Syriæ, hæc Judææ caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriæ cœptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Juliis sacramento ejus legiones adegit. Isque primus Principatus dies in posterum celebratus, quamvis Judaicus exercitus quinto Nonas Julias apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius expectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuptius. Cuncta impetu militum acta: non parata concione, non conjunctis legionibus.

LXXX. Dum quaeritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur, egressum cubiculo

Vespasianum, pauci milites solito adfistentes ordine, ut Legatum salutaturi, Imperatorem salutavere. Tum ceteri accurrere, Caesarem, et Augustum, et omnia Principatus vocabula cumulare. Mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit. Ut primum tantæ multitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus, læta omnia, et adfluentia excepit. Namque id ipsum opperienti Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus, ubi illis conſultare mos eſt, concurrentes, et in adulationem effuſos adloquitur: ſatis decorus etiam Græca facundia, omniumque quæ diceret atque ageret, arte quadam oſtentator. Nihil æque provinciam exercitumque accendit, quam quod adſeverabat Mucianus, ſtaſiſſe Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hierna, cælo ac laboribus dura mutarentur. Quippe et provinciales, ſueto militum contubernio gaudebant, plerique neceſſitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus vetuſtate ſtipendiorum, nota et familiaria caſtra, in modum penatium diligebantur.

LXXXI. Ante Idus Julias Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſſere cum regno, Sohemus haud ſpernendis viribus; Antiochus vetuſtis opibus ingens, et inſervientium regum ditiffimus. Mox per occultos ſuorum nuntios excitus ab Urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat. Nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, florens ætate formaque, et ſeni quoque Veſpaſiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari, Aſia atque Achæa tenus, quantumque introrſus in Pontum et Armenios pateſcit, juravere. Sed inermes Legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Conſilium de ſumma rerum, Beryti habitum. Illuc

Mucianus, cum Legatis tribunisque, et splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit. Et e Judaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, et emulantium inter se regnum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant.

LXXXII. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenes aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius quam coercere; vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos præfecturis et procurationibus; plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, et mox summa adeptos: quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus prima concione, nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit, quam alii in pace: egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque legati; provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Judææ; Vespasianum obtinere claustra Ægypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium, pars copiarum, et dux Mucianus, et Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus Legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque ut prætorianos Vitellio insensos, recipiendæ militiæ præmio invitarent.

LXXXIII. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur; neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus modicas vires sibi, et majora credi de absentibus. Sed legio sexta, et tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classem e Ponto, Byzantium adigi jusserat: ambiguus consilij, nam omissa Mœsia, Dyrrhachium pe-

dite atque equite peteret; simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet: tuta pone tergum Achaia Asiaeque; quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis firmentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiae protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque, et Catabriae Lucaniaeque litora infestis classibus peterentur.

LXXXIV. Igitur navium, militum, armorum, paratu strepere provinciae. Sed nihil aequae fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. Passim delationes, et locupletissimus quisque in praedam correpti. Quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere; ipso Vespasiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante: donec, indulgentia fortunae, et pravis magistris, didicit, aususque est. Proprius quoque opibus Mucianus bellum juvit, largitus privatim, quod avidius de Repub. lumeret. Ceteri confendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam habuerunt.

LXXXV. Adcelerata interim Vespasiani coepta, Illyrici exercitus studio transgressi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent: Aquilejam progressae, proturbatis qui de Othone nuntiabant, laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferebant, rapta postremo pecunia, et inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, et ex metu consilium, posse imputari Vespasiano, quae apud Vitellium excusanda erant. Ita tres Moesiae legiones per epistolas adiciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium

Julianum, septimæ legionis legatum, ob similitates, quibus causam partium prætendebat. Julianus, comperto discrimine, et gnaris locorum adscitis, per avia Mœsiæ ultra montem Hæmum profugit. Nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. At in Pannonia tertiadecima legio ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes haud cunctanter Vespasiano accedere, vi præcipua Primi Antonii. Is legibus nocens, et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala, senatorium ordinem recipaverat. Præpositus a Galba septimæ legionis, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens, a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit. Labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, ferendæ in alios invidiæ artifex, discordiis, seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus; bello non spernendus. Juncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus Legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Poppeus Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed Procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens ætate, claris natalibus; prima juvenia, quietis cupidine, senatorium ordinem exuerat. Idem pro Galba dux coloniae suæ, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus, accerrimam bello faciem prætulit; non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus; pro certis et olim partis, nova, ambigua, ancipitia malebat. Igitur movere et quaterere quidquid usquam ægrum foret, agrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hispaniam ad primanos epistolæ; quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat. Sparguntur per Gallias litteræ; momentoque temporis flagrabat in-

gens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscendentibus; ceteris fortunam secuturis.

LXXXVII. Dum hæc per provincias, a Vespasiano ducibusque partium geruntur; Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnis municipiorum villarumque amenitates resistens, gravi Urbem agmine prebat. Sexaginta millia armatorum sequebantur, licentia corrupta. Calorum numerus amplior; procacissimis etiam inter servos lixarum ingentis. Tot Legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum; etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem, obvii ex Urbe Senatores equitesque: quidam metu; multi per adulationem; ceteri ac paullatim omnes, ne aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Aggregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dahonestamentis mire gaudebat. Nec coloniarum modo aut municipia, congestu copiarum; sed ipsi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut hostile solum vastabantur.

LXXXVIII. Multæ et atroces inter se militum cædes; post seditionem Ticini cceptam; manente legionum auxiliorumque discordia, ubi adversus paganos certandum foret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum ab Urbe lapidem. Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam saginam; dividebat. Et effusa plebes, totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula, ut rebantur, urbanitate quidam spoliare, abscissis furtim balteis, an accincti forent rogantes. Non tulit ludibrium insolens contumelia animus; inermem populum gladiis invasere. Cæsus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus; et vulgata cæde, temperatum ab innoxiiis. In Urbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum in quo Galba jacuisset. Nec minus sævum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum

¶ C. CORNELII TACITI

turbam populi per incertiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ vel occurſu alicujus procidiſſent, ad jurgium, mox ad manus et ferrum tranſirent, Quin et tribuni præfectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. Ipſe Vitellius, a ponte Milvio, inſigni equo, paludatus accinſuſque, Senatum et populum ante ſe agens, quominus ut captam Urbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumpta prætexta et compoſito agmine inceſſit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum ſigna, et poſt peditum ordines, eques: dein quatuor et triginta cohortes, ut nomina gentium, aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Ante aquilam præfecti caſtrorum tribunique, et primi cenſurionum, candida veſte: ceteri juxta ſuam quiſque centuriam, armis doniſque fulgentes. Et militum phalaræ, torquesque ſplendebant. Decora facies, et non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem complexus, Auguſtæ nomine honoravit.

XC. Poſtea die, tamquam apud alterius civitatis Senatum-populumque, magnificam orationem de ſemetipſo prompſit, induſtriam temperantiamque ſuam laudibus attollens: conſciis ſagittorum ipſis qui aderant, omnique Italia, per quam ſomno et luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen vacuum curis, et ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoſtum, clamore et vocibus adſtrepebat: abnuentique nomen Auguſti, expreſſero ut aſſumeret, tam fruſtra quam recuſaverat.

XCI. Apud civitatem cuncta interpretantem, ſuneſti omnis loco acceptum eſt, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis XV Kal. Aug. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Alienſique cladiſus. Adeo omnis humani diviniſque juris expertus, pari-liberterum amicorumque ſocordia, velut inter ſemou-

lentos agebat. Sed comitia Consulium cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor affectavit. Quæ grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitæ prioris, indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in Senatum, etiam cum parvis de rebus Patres consulerentur. Ac sorte Priscus Helvidius, Prætor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam Tribunos plebis in auxilium spectæ potestatis advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiore iracundiam ejus verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo Senatores in Repub. dissentirent: solitum se etiam Thraseam contradicere. Inrisere plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex præpotentibus, sed Thraseam ad exemplar veræ gloriæ legisset.

XCII. Præposuerat prætorianis P. Sabinum a præfectura cohortis, Julium Priscum tum centurionem: Priscus, Valens; Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis. Munia imperii Cæcina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quæ bello et castris male dissimulata, pravitas amicorum, et fecunda gignendis inimiciis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, et imensis salutantium agminibus contendunt, comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque Imperii: cum stebilis et egens nobilium turba; quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla Principis misericordia juventur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes approbavit, quod reversis ab exilio jura libertorum concessisset: quamquam id omnimodo servilia ingenia corrumpebant, abditis precuniis per oc-

cultos aut ambitiosos sinus. Et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.

XCIII. Sed miles, plenis castris, et redundante multitudinem, in porticibus aut delubris, et Urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras Urbis, et inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Postremo æ salutis quidem cura, infamibus Vaticanis locis magna pars tetendit. Unde crebræ in vulgus mortes. Et adjacente Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora, fluminis aviditas, et æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ, quatuor urbanæ cohortes scribebantur, quis singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset. Sane adventu ejus partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero prælio verterat: omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem adfectabatur. Unde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse.

XCIV. Ceterum non ita ducibus indulget Vitellius, ut non plus militi liceret. Sibi quisque militiam sumpsere. Quamvis indignus, si ita maluerat, urbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus, permissum. Nec deerant qui vellent, fessi morbis, et intemperiem cæli incusantes. Robora tamen legionibus alisque subtrahere; convulsam castrorum decus, viginti millibus e toto exercitu permixtis magis quam electis. Concionante Vitellio, postulanti ad supplicium Asiaticus, et Flavius, et Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. Nec coercere ejusmodi voces Vitellius: super insatam animo ignaviæ, conscius sibi instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti principum, conferre pro numero mancipiorum, ut tributum jussi. Ipse sola perdendi cura, stabula aurigis extruere: Circum

gladiatorum ferarumque spectaculis opplere : tamquam in summa abundantia, pecuniæ indulere.

XCV. Quin et natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis tota Urbe vicatim gladiatoribus, celebravere : ingenti paratu, et ante illum diem insolito. Lætum foedissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset, Cæsæ publice victimæ crematæque : faces, Augustales subdidere : quod sacerdotium, ut Romulus Tatius regi, ita Cæsar Tiberius Juliæ genti sacrauit. Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus, Polycletos, Patrobios, et vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certavit : unum ad potentiam iter prodigis epulis, et sumptu gæneæque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si præsentibus fruere, nec in longius consultans, novies millies sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur. Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passâ, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat ; donec succedere Mucianus et Marcellus, et magis alii homines, quam alii mores.

XCVI. Prima Vitellio tertie legionis defectio nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulantes, mollius interpretabantur ; unius legionis eam seditionem ; ceteris exercitibus constare fidem. In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos infectatus, a quibus falsos rumores dispergi ; nec ullum civilis belli metum adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per Urbem militibus, qui sermones populi coercerent. Id præcipuum alimentum famæ erat.

XCVII. Auxilia tamen e Germania Britannique et Hispaniis exivit segniter, et necessitatem dissimulans,

Perinde Legati provinciarumque cunctabantur. Hordeonius Flaccus suspectis jam Batavis anxius proprio bello; Vellius Bolanus nunquam satis quieta Britannia: et uterque ambigui. Neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari. Trium legionum Legati, pares jure, et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detestabant. In Africa legio cohortesque delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cœpere. Simul cetera juvenis dabat impigre nomina. Quippe integrum illuc ac favorabilem Proconsulatum Vitellius; famosum invisumque Vespasianus egerat: perinde socii de imperio utriusque conjectabant. Sed experimentum contra fuit.

XCVIII. Ac primo Valerius Festus Legatus, studia provincialium cum fide juvit. Mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium; occultis nuntiis Vespasianum fovens, et hæc illave defensurus, prout invaluisse. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhætiæ et Gallias militum et centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures sefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur; Vespasiani consiliorum pleraque ignota: primum socordia Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes præfidiis infestæ, nuntios retinebant. Mare quoque Etesiæ statu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

XCIX. Tandem inruptione hostium atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam et Valentem expediri ad bellum jubet: præmissus Cæcina; Valentem e gravi corporis morbo tum primum adfurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex Urbe Germanici exercitus species; non vigor corporibus, non ardor animi: lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi impatiens solis. pulveris, tempestatum; quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum seu perfidiam medianti, infringere exercitus virtutem

inter artes erat. Credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo, rata apud Vespasianum fore pacta transgressionis. Simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, ut impar apud Vitellium, gratiam viresque apud novum Principem pararet.

C. Cæcina complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. Mox vexillarii quartædecimæ, et sextædecimæ, legionum; dein quinta, et duoetvicesima secutæ; postremo agmine unaetvicesima Rapax, et prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, et electis auxiliis. Profectio Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse duxerat, ut in itinere operiretur; sic sibi cum Cæcina convenisse: qui præsens, eoque validior, immutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole occurreretur. Ita adcelerare legiones Cremonam, pars Hostilium petere iussæ: ipse Ravennam divertit, prætexto classem adloquendi. Mox Patavii secretum componendæ proditiōis quæsitum. Namque Lucilius Bassus post præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misenenſi classibus a Vitellio præpositus, quod non statim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam sagitiosa perfidia ulciscébatur. Nec sciri potest, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sint) eadem illos pravitas impulerit.

CI. Scriptores temporum, qui potente rerum Flavia domo, monumenta huiusce belli composuerunt, curam pacis et amorem Reipub. corruptas in adulatorem causas tradidere. Nobis super insitam levitatem, et prodito Galba vilem mox fidem, æmulatione etiã invidiæque, ne ab aliis apud Vitellium anteferrentur, pervertisse ipsum Vitellium videntur. Cæcina legiones adsecutus, centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basſo eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

BREVIARIUM LIBRI III. HISTORIARUM.

Flavianis de ratione belli deliberantibus, moram alii, (Cap. 1.) festinationem Antonius Primus suadet, (2.) et obtinet, militum studiis eo inclinantibus. (3.) Ideoque ad invadendam Italiam omnia parantur. (4. 5.) Arrius Varus Antonio jungitur. (6.) Multa municipia occupant. (7.) Veronam bello sedem legunt. Eos Vespasianus et Musianus seris mandatis expectare jubent. (8.) Interim bellum utrimque per epistolas geritur. (9.) Seditio apud Flavianos ab Antonio comprimitur: cui uni apud militem fides et auctoritas. (10. 11.) Lucilius (12.) et Cæcina a Vitellio deficiunt: sed milites in fide manent, (13.) ducesque suos vinciunt. (14.) Isthis turbis occupatos Antonius aggreditur, (15.) prælioque conferto (16.) nullum constantis ducis aut boni militis officium omittit. (17. 18.) Parta victoria Flaviani milites de Cremona invadenda deliberant. (19.) Nec Antonium audiunt. (20.) Donec adventu Vitellianorum territi consilium admittunt. (21.) Hostibus obuiam profecti manus cum iis conferunt. Prælium atroce et anceps oritur. (22.) Antonius egregii ducis munia implet. (23. 24.) Tandem Vitelliani pelluntur. Ea pugna pater a filio interfectus. (25.) Victores Flaviani castra Vitellianorum ad Cremonam oppugnant. (26.) Iisque magno labore captis, (27. 28. 29.) ipsam etiam urbem aggrediuntur, (30.) atque illa deditur. Cæcinæ fastus et apud omnes odium. (31.) Cremona a militibus Flavianis diripitur, (32.) atque igne concrematur; (33.) quæ tamen postea restituta. (34.) Antonius victoria utitur. (35.) Vitellius de more torpet: (36.) Cæcinam condemnat, Reguli Consulatus unius diei. (37.) Mors Blossi; quæ artibus L. Vitellii præparata, (38.) Mores et elogium ejusdem

Blasf. (39.) *Fabii Valentis expeditio*, (40.) *et a militibus iis deserti consilium*. (41.) *qui omnia expertus*, (42.) *cunctis ad Vespasianum deficientibus desertus capitur*. (43.) *Interim in Britannia cum Venufo varia sorte pugnatur*. (44. 45.) *Daci a Mutiano reprimuntur*. (46.) *Anicetus Polemonis libertus Pontum infestans*, (47.) *capitur. Vespasianus Alexandriam venit*. (48.) *Antonius Primus insolenter se gerit*. (49.) *Copiarum ejus enumeratio*. (50.) *Ex quibus miles gregarius ob occisum fratrem pramium petit*. (51.) *Antonius Primus Muciani amulatione se destruit*. (52.) *Superbe ad Vespasianum scribit*. (53.) *Vitellius fulta dissimulatione cladem ad Cremonam acceptam premit*. *Agressis fides et constantia*. (54.) *Vitellius ad exercitum venit*, *ejus ignavia, et inscitia*. (55.) *Percussus defectione classis Misenensis Romam redit*. (56. 57.) *Ibi ex plebe et servitiis exercitum facit, qui brevi dilabitur*. (58.) *Cerialis ad Flavianos elabitur*; (59.) *qui pugna avidi oratione Antonii mitigantur*. (60.) *Vitellianorum plurimi*, (61.) *et tandem, eade Valentis cognita, omnes ad Flavium transeunt*. (62. 63.) *Flavius Sabinus a primoribus Urbis incitatus, cum Vitellio de pace agit*. (64. 65.) *Et ille cederet imperio, ni sui reniterentur*: (66.) *qui pullo amictu palatio degressum*, (67.) *et pro concione cedere se testantem, in palatium redire compellunt*. (68.) *Flavium Sabinum in Capitolium pulsum obsident*. (69.) *Sabinus Cornelium Martialem ad Vitellium eam rem conquestum mittit*. *Sed isti nulla in suos potestas*. (70.) *Ergo Capitolium oppugnatur, incenditur*, (71.) *antea quoque incensum restitutumque*. (72.) *Sabinus in eo periculo trepide administrans capitur*: (73.) *Domitiano sollertia liberti servato, et invito Vitellio, necatur*. (74.) *Ejus elogium. Vitellius Atticum Consullem servat*. (75.) *L. Vitellius Tarracinam expugnat*. (76.) *Uxoris ejus immodestia*. (77.) *Flaviani cunctantur cum invidia Antonii, Sabinique et Muciani*. (78.) *Cerialis fugatur a Vitellianis*. (79.) *Vitellius Legatos*

et Vestales pro pace aut induciis mittit; nec obtinet. (80.
81.) Inde varia ante Urbem et in ipsa prælia, et sceler-
ra. (82. 83.) Castra præterea expugnantur. (84.)
Vitellius captus victusque ducitur, ad extremum inter-
ficitur. (85.) Domitianus Caesar consalutatur. (86.) Gesta
uno eodemque anno.

C. COR.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER III.
QUI
ANNALIUM XIX.

I. **M**Eliore fato fideque Flavianarum partium duces consilia belli trahebant. Petovionem in hiberna tertiadecimæ legionis convenerant : illic agitavere, placeretne obstrui Pannoniæ Alpes, donec a tergo vires universæ confurgerent ; an ire cominus, et certare pro Italia constantius foret. Quibus operiri auxilia, et trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora : ipsi nec numerum parem pulsarum nuper legionum, et quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. Sed insecutis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cie-
ret. Ita salubri mora, novas vires affore, et præsentibus nihil perituum,

H. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli con-
 citator) * festinationem ipsis utilem, Vitellio exitio-
 * sam differuit, plus socordiae, quam fiducia, acces-
 * sisse victoribus, neque enim in procinctu et castris
 * habitos : per omnia Italiae municipia desides, tantum
 * hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint,
 * tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. Circo
 * quoque, ac theatris, et amoenitate Urbis emollitos,
 * * atque valetudinibus fessos. Sed addito spatio redituro
 * et his robur meditatione belli. Nec procul Germa-
 * niam, unde vires : Britanniam freto dirimi : juxta
 * Gallias, Hispaniasque : utrimque viros, equos, tribu-
 * * ta ; ipsamque Italiam et opes Urbis : ac si inferre
 * arma ultro velint, duas classes ; vacuumque Illyricum
 * mare. Quid tum claustra montium profutura ? quid
 * tractum in aetatem aliam bellum ? unde interim pecu-
 * * niam, et comestus ? Quin potius eo ipso uterentur,
 * quod Pannonicae legiones deceptae magis, quam visae,
 * surgere in ultionem properent : Moesici exercitus, in-
 * * tegras vires attulerint. Si numerus militum potius,
 * quam legionum putetur ; plus hinc roboris, nihil
 * libidinum, et profuisse disciplinae ipsum pudorem.
 * Equites vero, ne tum quidem victos ; sed quamquam
 * rebus adversis, disiectam Vitellii aciem. Duae tunc
 * Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem. Nunc
 * XVI alarum conjuncta signa, pulsu sonituque, et nube
 * ipsa operient ac superfundent oblitos praeliorum equi-
 * * tes, equosque. Nisi quis retinet, idem suator, au-
 * * ctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro
 * est, legiones continete, mihi expeditae cohortes suf-
 * * ficient. Jam reseatam Italiam, impulsas Vitellii res
 * audietis : juvabit sequi, et vestigiis vincentis in-
 * * sistere.

III. Haec atque talia, flagrans oculis, truci voce,
 quo latius audiretur, (etenim se centuriones et quidam
 militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quo-

que ac providos permoveret; vulgus et ceteri, unum virum ducemque, spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commoverat, qua recitatis Vespasiani epistolis, non ut plerique incerta differuit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset; aperte descendisse in causam videbatur: eoque gravior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius.

IV. Proxima Cornelii Fusci Procuratoris auctoritas. Is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. T. Amplius Flavianus natura ac senectæ cunctator, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminisset. Idemque quod cœptante legionum motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flavianum omissa Pannonia ingressum Italiam, et discrimini exemptum, rerum novarum cupido Legati nomen resumere, et misceri civilibus armis impulerat: suadente Cornelio Fusco; non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie prætenderetur.

V. Ceterum ut transmittere in Italiam, impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Mœtico celerasset. Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti: plebem quoque, et vim equitum, qua sola valent, offerebant. Remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur, aut majore ex diverso mercede, jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quibus vetus obsequium erga Romanos, et gens fidelis commissæ patientior. Opposita in latus auxilia, infesta Rhætia, cui Portius Septimianus Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidelis. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Rheni fluminis, quod Rhætos Noricosque interfluit, missus.

Nec his, aut illis proelium tentantibus fortuna partem alibi transacta.

VI. Antonio vexillarios e cohortibus, et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam ei dux Corbulo, et prosperæ in Armenia res addiderant. Idem secretis apud Neronem sermonibus, ferebatur Corbulonis virtutes criminatus. Unde infamigratia primum pilum adeptus, læta ad præsens male parata, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupata Aquileja in proxima quæque, et Opitergii et Altini lætis animis accipiuntur. Relictum Altini præsidium adversus classem Ravennatem nondum defectione ejus audita. Inde Patavium et Ateste partibus adjunxere. Illic cognitum, tunc Vitellianas cohortes, et alam cui Scribonianæ nomen, ad Forum Allieni, ponte juncto, confedissee. Placuit occasio invadendi incuriosos; nam id quoque nuntiabatur. Luce prima inermes plerosque oppressee. Prædictum ut paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent. Et fuere qui se statim dederent. Plures abrupto ponte, instanti hosti viam abtulerunt.

VII. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos, duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio quibus Legato, Patavium alacres veniunt. Ibi pauci dies ad requiem sumpti; et Minucius Iustus, præfectus castrorum legionis septimæ, quia adductius quam civili bello imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, postquam Galbæ imagines, discordia temporum subverfas, in omnibus municipiis recoli iussit Antonius: decorum pro causa ratus, si placere Galbæ Principatus, et partes revirescere crederentur.

VIII. Quæsitum inde quæ sedes bello legeretur? Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua prævalebant; simul coloniam copiis va-

lidam auferre Vitellio, in rem famamque videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia: quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus illic Cæcinam genitum, et patriam hostium duci ereptam. In Verōnenſibus pretium fuit; exemplo opibusque partes juvere. Et interjectus exercitus, Rhætiæ, Juliaeque Alpes, ac ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepsrat. Quæ ignara Vespasiano, aut vetita: quippe Aquilejæ sisti bellum, expectarique Mucianum jubebat. Adjiciebatque imperio consilium, quando Ægyptus, claustra annonæ, vestigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi. Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, incruentam et sine luctu victoriam, et alia hujuscemodi prætextando; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur.

IX. Igitur repentino incurſu Antonius stationes hostium inrumpit, tentatisque levi proelio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis, castra permuniit: tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur. Quod si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones nondum conjuncto Mæſico exercitu potuere: aut retro actæ, deserta Italia turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus, cum legione septima Claudiana advenit. Legioni tribunus Vipsanius Messala præerat, claris majoribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Cæcina, temeritatem victæ arma tractantium

incusans. Simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur; Vitellii medica, et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia. Nihil prorsus, quod aut corrumpere hostem, aut terretet. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causâ fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici, præsumpsere: facta tribunis centurionibusque retinendi quæ Vitellius indulisset spe, atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, quod submisit Cæcina velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio scripsissent.

X. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires, et militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legionis, in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites, vanam formidinem ut hostes fecere. Rapiuntur arma. Et ut proditoris ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento; sed jam pridem inquisitus, turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi clamitabant. Nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, læpera veste, pectus atque ora singulii quatens. Id ipsum apud insensos incitamentum erat, tamquam nimis pavor conscientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponianus, cum loqui cceptaret: fremitu et clamore ceteros adspernantur: uni Antonio apertæ militum aures. Nam et facundia aderat, mulcendique vulgum artes, et auctoritas. Ubi crudefcere seditio, et a conviciis et probris, ad tela et manus transibant, injici catenas Flaviano jubet. Sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit saeva Antonius stricte ferro, aut militum se

manibus, aut suis morituro obtestans: ut quemque notum, et aliquo militari decore insignem adspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. Mox conversus ad signa et bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent, orabat: donec fatisceret seditio, et, extremo jam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus est.

XI. Legiones veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum Mœsici exercitus Legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non ut prius labore et opere fessæ, sed medio diei exarserant; vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis et petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsici legiones, adjutam a se Pannonicorum ultionem, referentes; et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus divertebatur Saturninus, pergunt. Nec tam Primus, et Aponianus, et Messalla (quamquam omni modo nisi) eripuerunt Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occultebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. Mox omisso lictoribus, Patavium concessit. Digressu Consularium, uni Antonio vis ac potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, et obversis militum studiis. Nec deerant qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

XII. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravenatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannonique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat. Nox proditori electa, ut ceteris ignavis, soli in principia de-

sectores coirent. Bassus pudore, seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, et paucis resistentium obruncatis, ceterum vulgus rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet. Classis Cornesium Fuscum præfectum sibi destinat, qui propere aduecurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Hadrianum pervectus, a præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, inventu Hormi Cæsaris liberti. Is quoque inter duces habebatur.

XIII. At Cæcina defectione classis vulgata, primores centurionum, et paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, secretum castrorum affectans, in principia vocat. Ibi Vespasiani virtutem, viresque partium extollit; transfugisse classē, arcem commeatu-
 uni; adversas Gallias Hispaniasque, nihil in Urbe fidum, atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus qui consilii aderant, ceteros re nova attonitos, in verba Vespasiani adigit. Simul Vitellii imagines direptæ, et missi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies adspexit: vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt: 'Huc cecidisse Germanici exercitus gloria, ut sine prælio, sine vulnere, victas manus, et
 'capta traderent arma? Quas enim ex diverso legiones?
 'nempe victas. Et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanosque. Quos tamen
 'illisdem illis campis fuderint straverintque, ut armatorum millia velut grex venalium exuli Antonio
 'donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. Id Basso, id Cæcinæ visum,
 'postquam domos, hortos, opes, Principi abstulerint, etiam militibus Principem auferre, licet integros in-

• cruentosque, Flaviani quoque partibus viles. Quis
• dicturos reposcentibus aut prospera, aut adversa ?

XIV. Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitelli imaginibus, vincla Cæcinæ, injiciunt : Fabium Fabulum quintæ legionis Legatum, et Cassium Longum præfectum castrorum, duces deligunt : forte ablatis trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes trucidant : relictis castris, abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt ; ut legionibus primæ Italicæ et unieticesimæ Rapaci jungerentur, quas Cæcina ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

XV. Ubi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, et junctis legionibus fiducia rediret. Namque Fabium Valentem profectum ab Urbe, adceleraturumque cognita Cæcinæ proditione, conjectabat. Et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rhætiæ timebatur : et Britannia, Galliaque et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens, festinato prælio victoriam præcepisset. Universo cum exercitu, secundis a Verona castris, Bedriacum venit. Postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxillares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie parandarum copiarum, civilis præda miles imbueretur. Ipse cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. Exploratores (ut mos est) longius curabant.

XVI. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques, adventare hostes, prægredi paucos, motum fremitumque late audiri, nuntiavit. Dum Antonius, quidnam agendum, consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit, impulsitque

Vitellianos, modica cæde; nam plurium accursu, versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus erat. Nec sponte Antonii properatum, et fore quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, ut magno animo caperent pugnam, diductis in latera turmis, vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet: jussæ armati legiones: datum per agros signum, ut quæ cuique proximum, omiſſa præda, prælio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitque formidinem. Pulsi cum faucibus integri, suomet ipsi metu, et angustiis viarum conficiantur.

XVII. Nullam in illa trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit. Occursat paventibus; retinet cedentes: ubi plurimus labor; unde aliqua spes: consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis: eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberarit. Mox raptum vexillum in hostem vertit. Quo pudore haud plures quam centum equites resistere. Juvit locus, arctiore illic via, et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, et præcipitibus ripis, fugam impediēbat. Ea necessitas, seu fortuna, lapsas jam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effusos. Atque illuc consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma, equosque abripere. Et excitum prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant.

XVIII. Ad quartum a Cremona lapidem, fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum suorum prælio, illuc usque provecta. Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire, ultroque adgredi hostem, tantum per spatium cursu et pugnando scissum. Forte victi, haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant, at-

que in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem, victor equitatus incurfat. Et Vipsianus Messalla tribunus, cum Mœsiciis auxiliaribus adsequitur, quos militis gloria legionariis, quamquam raptim ductos, æquabant. Ita mixtus pedes equeque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium moenia, quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant.

XIX. Nec Antonius ultra inffitit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prælii fortuna, quamvis prospero sine equites equosque adflaverat. Innumbrante vespera universum Flaviani exercitus robur advenit. Utque cumulos super, et recentia cæde vestigia incescere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam, et victos in deditionem accipere, aut expugnare deposcunt. Hæc in medio pulchra dictu. Illa sibi quisque: Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciter per tenebras inrumpentibus, et majorem rapiendi licentiam. Quod si lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, et pro labore ac vulneribus, clementiam et gloriam, inania laturos: sed opes Cremonensium in sinu præfectorum Legatorumque fore. Expugnatae urbis prædam ad militem; deditæ ad duces pertinere. Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cujusquam audiatur, quatiant arma, rupturi imperium ni ducantur.

XX. Tum Antonius inferens se manipulis, ubi adspectu et auctoritate silentium fecerat: Non se decus neque præthum eripere tam bene meritis, adfirmabat; sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo, consultando, cunctatione sapius, quam temeritate prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu viatoriam juverit; ratione et consilio, propriis ducibus artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse quæ occurrant, noctem, et ignotæ situm urbis; intus hostes, et cuncta insidia opportuna. Non si patens

† portæ, nisi die, nisi explorato, intrandum. An op-
 † pugnationem inchoaturos, adempto omni prospectu
 † quis æquus locus, quantâ altitudo mœnium † tormen-
 † tiffne, et telis, an operibus, et vineis adgredienda urbs
 † foret? Mox conversus ad singulos, † Num secures,
 † dolabraeque, et cetera expugnandis urbibus, secum at-
 † tulissent? rogabat. Et cum abnuerent, † Gladiifne,
 † inquit, et pilis perfringere ac subruere muros ullæ
 † manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis crati-
 † busve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum in-
 † riti stabimus, altitudinem-turrium et aliena munimenta
 † mirantes? Quin potius mora noctis unius, advestis
 † tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum
 † ferimus. Simul lixas calonesque cum recentissimis
 equitum, Bedriacum mittit, copias ceteraque usus
 allaturos.

XXI. Id verò ægre tolerante milite, prope seditionem
 ventum, cum progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex
 Cremonensibus corripunt. Quorum indicio noscitur
 sex Vitellianas legiones, omnemque exercitum qui
 Hostiliæ egerat, eo ipso die triginta passuum emensum,
 comperta suorum clade, in prælium accingi, ac jam
 affore. Is terror obstructas mentes, consiliis ducis ape-
 ruit. Sistere tertiam legionem, in ipso viæ Postumiæ
 aggere jubet, cui iuncta a lævo septima Galbiana, pa-
 renti campo stetit: dein septima Claudiana, agresti fossa
 (ita locus erat) præmunita: dextro, octava per apertum
 limitem; mox tertiadecima, densis arbutis intersepta.
 Hic aquilarum signorumque ordo. Milites mixti per te-
 nebras, ut fors tulerat: prætorianum vexillum proxi-
 mum tertianis; cohortes auxiliorum in cornibus: late-
 ra ac terga equite circumdata. Sido atque Italicus Sue-
 vi, cum defectis popularium, primò in acie versaban-
 tur.

XXII. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cre-
 monæ, et recuperatis cibo somnoque viribus, confectum

algore atque inedia hostem, postera die profligare ac prorwre ratio fuit; indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora, paratis jam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis disiecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderint, quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, et quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, et vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos duoetvicesimanosque et primanos lævum cornu complexisse. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. Eques, auxiliaque sibi ipsi locum legere. Proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant: eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quædam signa. Ipsam aquilam Atilius Verus primipili centurio, multa cum hostium strage, et ad extremum moriens, servaverat.

XXIII. Sustinuit labantem aciem Antonius, accitis prætorianis. Qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo et arbutis sine hostium noxa inlisa. Magnitudine eximia quintædecimæ legionis balista, ingentibus saxis hostilem aciem proruebat: lateque cladem intulisset, ni duo milites præclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis, ignorati vincla ac libramenta tormentorum abscedissent. Statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo; hinc majores equorum virorumque

umbræ, et falso, ut in corpora, ictu, tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine collucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

XXIV. Igitur Antonius, ubi noscere suos, noscique poterat, alios pudore et probris; multos laude et hortatu; omnes spe promissisque accendens, cur rari sumptissent arma? Pannonicas legiones interrogabat; illos esse campos, in quibus abolere labem prioris ignominie; ubi recipere gloriam possent. Tum ad Mœsicos conversus, principes auctoresque belli ciebat: frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. Hæc ut quosque accesserat. Plura ad Tertianos, veterum recentiumque admonens: ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. Mox insensus prætorianis: 'Vos,' inquit, nisi vincitis pagani, quis alius imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, et mors victis. Nam ignominiam consumpsistis.' Undique clamor: et orientem solem (ita in Syria mos est) Tertiani salutavere.

XXV. Vagas inde, an consilio ductis subditus rumor, advenisse Mucianum; exercitus invicem salutasse. Gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti; rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suos quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbat. Laxati ordines abrumpuntur: nec restitui quivere, impediuntibus vehiculis tormentisque. Per limitem viæ sparguntur confectandi festinatione victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaque auctore Vipsanio Messalla tradam. Julius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, impuberem filium domi liquerat. Is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, et exsanguem amplexus, voce flebili præ-

ebatur patris manes, neve se ut parricidam averfarentur : publicum id facinus ; et unum militem quottam civilium armorum partem ? fimul attollere corpus, aperire humum, fupremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures : hinc per omnem aciem miraculum, et queftus, et fœviffimi belli exfecratio. Nec eo feignius propinquos, affines, fratres trucidatos fpoliant : factum effe fcelus loquuntur, faciuntque.

XXVI. Ut Cremonam venire, novum immenfumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles mœnibus Cremonenfium cafta fua, caftis vallum circumjecerat : eaque munimenta rurfus auxerat. Quorum adfpectu hæfere victores, incertis ducibus quid juberent. Incipere oppugnationem, feffo per diem noctemque exercitu, arduum ; et nullo juxta fubfidio, anceps. Sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur. Munire cafta ; id quoque propinquis hoftibus formidolofum, ne difperfos et opus molientes fubita eruptione turbarent. Quæ fuper cuncta, terrebat ipforum miles, periculi quam moræ patientior. Quippe ingrata quæ tuta, et ex temeritate fpes ; omnisque cædes, et vulnera, et fanguis, aviditate prædæ penfabantur.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, cingique vallum corona juffit. Primo fagittis faxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela defuper librabantur. Mox vallum portasque legionibus attribuit, ut difcretus labor fortes ignavosque diftingueret, atque ipfa contentione decoris accenderentur. Proxima Bedriacenfis viæ tertiani feptimanique fumpferẽ ; dexteriora valli octava ac feptima Claudiana ; tertiadecimanos ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde moræ, dum e proximis agris ligonet, dolabras, et alii falces, fcalasque conveftant. Tum elatis fuper capita fcutis, denfa teftudine fuccedunt, Romanæ utrimque artes : pondere

faxorum Vitelliani provolvunt; disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur: donec soluta compage scutorum, exsanguis aut laceris prosternerent multa cum strage.

XXVIII. Incesserat cunctatio, ni duces fessio militi, et velut inritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormine id ingenium, ut Messalla tradit; an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi quod neque Antonius, neque Hormus, a fama vitæ suæ, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, et super iteratam testudinem scandentes, prehensarentque hostium tela brachiaque. Integri cum faucibus, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma, et omni imagine mortium.

XXIX. Acerrimum septimæ, tertiæque legionum certamen. Et dux Antonius, cum delectis auxiliariis eodem incubuerat. Obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, et superiecta tela testudine laberentur; ipsam postremo balistam in subeuntes propulere: quæ ut ad præsens disjecit obruitque quos inciderat; ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit. Simul juncta turris, ipsis faxorum cessit. Qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum inrupisse C. Volusium tertiæ legionis militem, inter omnes auctores constat. Is in vallum egressus, deturbatis qui resisterant, conspicuus manu ac voce, capta castra conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque e vallo præcipitantibus, perrupere. Complevit cæde quantum inter castra murosque vacui fuit.

XXX. Ac rursus nova laborum facies; ardua urbis ætenua; faxæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles; frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus; magna pars Italiæ statim in eisdem dies mercatu congregata: quod defensoribus auxilium

ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. Rapi ignes Antonius, inferrique amœnissimis extra urbem ædificiis jubet; si damno rerum suarum, Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. Propinqua muris testa, et altitudinem mœnium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque et facibus propugnatores deturbant.

XXXI. Jam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paullatim Vitellianorum animi; ut quisque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles futuri focors, et ignobilitate tutior, perstabat. Vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliuntur. Catenas Cæcinæ (nam etiam tum victus erat) exsolvunt, orantque, ut causæ suæ deprecator adsistat. Adspersant tumentemque lacrymis fatigant. Extremum malorum, tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes. Mox velamenta et insulas pro muris ostentant. Cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere: moestum inermium ægmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox ut præberi ora contumeliis, et posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Fedriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cæcina, prætexta lictoribusque insignis, dimota turba, Consul incessit; exarsere victores: superbiam, sævitiamque, (adeo invisa scelera sunt) etiam perfidiam obsecabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.

XXXII. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur. Nec procul cæde aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem

Antonius adloquitur, magnifice victores: victos clementer: de Cremona in neutrum. Exercitus præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit. Iuvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur: mox teritiadecimanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis intulerant. Auxit invidiam editum illic a Cæcina gladiatorum spectaculum: eademque rursus belli sedes: et præbiti in acie Vitellianis cibi: cæsar quædam femine, studio partium ad prælium progressæ. Tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, majorum opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro, Antonium fortuna fama-que omnium oculis exposuerat. Is balineas, ablundo cruori, propere petit. Excepta vox est: cum teporem incusaret, statim futurum ut incalescerent. Vernille dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam signum incendendæ Cremonæ dedisset, quæ jam flagrabat.

XXXIII. Quadraginta armatorum millia intrupere, calorum lixarumque amplior numerus, et in libidinem ac sævitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegbat, quò minus supra cædibus, cædes stupris miscebantur. Grandævos senes, exacta ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia adspernati, verberibus tormentisque dominorum, abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi prædam egresserant, in vacuas domos, et inania templa, per lasciviam jaculabantur. Utque exercitu vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversæ cupidines, et aliud cuique fas, nec quidquam illicitum. Per quatrimum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne

considerent, solum Mephitis templum stetit ante moenia, loco, seu numine defensum.

XXXIV. Hic exitus Cremonam habuit, anno cc'xxxvi. a primordio sui. Condita erat Ti. Sempronio et P. Cornelio Consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, nequis Cremonenses captivos detineret. Inritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emptionem talium mancipiorum adspernantis. Occidi cœpere. Quod ubi enotuit, a propinquis affinisque occulte redemptabantur. Mox rediit Cremonam reliquus populus. Reposita fora, templeaque, magnificentia municipum: et Vespasianus hortabatur.

XXXV. Ceterum adsidere sepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus, haud diu permisit. Ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa componunt. Et victæ legiones, ne manente adhuc civili bello ambigue agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde et Hispanias, nuntios famamque, in Galliam, Julium Calenum tribunum: in Germaniam, Alpinum Montanum præfectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium, præditiis occupati: suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. At Vitellius, profecto Cæcina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere: sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat. Atque illam,

in nemore Aricino desidem et marcentem, proditio Lucii Bassi, ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Cæcina affertur mixtus gaudio dolor, et discivisse, et ab exercitu vincitum. Plus apud socordem animum lætitia, quam cura valuit. Multa cum exultatione in Urbem revectus, frequenti concione, pietatem militum laudibus cumulat. P. Sabinum prætorii Præfectum, ob amicitiam Cæcinæ vinciri jubet, substituto in locum ejus Alpheno Varo.

XXXVII. Mox Senatum, composita in magnificentiam oratione, adlocutus, exquisitis Patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ a L. Vitellio factum. Dein ceteri, composita indignatione, quod Consul Rempublicam; dux imperatorem; tantis opibus, tot honoribus cumulatus amicum prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla in oratione cujusquam erga Flavianos duces obrectatio. Errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensæ et vitabundi circumstant. Nec defuit, qui unum Consulatus diem (is enim in locum Cæcinæ supererat) magno cum inrisu accipientis, tribuentisque, eblandiretur. Pridie Kalendas Novembris Roscius Regulus iniit, ejuravitque. Adnotabant periti, numquam antea non abrogato magistratu, neque lege lata, alium susceptum. Nam Consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus, C. Cæsare Dictatore, cum belli civilis præmia festinarentur.

XXXVIII. Nota per eos dies Junii Blæsi mors, et famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim viciniositam collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti causam, apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Junium Blæsum nuntiatur. Cetera in majus, de apparatu, et solutis in lasciviam animis. Nec defuere, qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosis Blæsum incusarent, quod ægro Principe læ-

tos dies ageret. Ubi asperatum Vitellium, et posse Blæsum perverti, satis patuit iis qui Principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille inensus Blæso, æmulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum Imperatoris reſerat: filium ejus ſinu complexus, et genibus accidens, cauſſam conſuſionis quærenti, non ſe proprio metu, nec ſui anxium, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces lacrymaſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot provinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immenſis ſpatiis arceat. In Urbe ac ſinu cavendum hoſtem Junios Antonioſque avos jaſtantiem, qui ſe ſtirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus oſtentit. Verſas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens, fovet æmulum, Principis labores e convivio proſpectantem. Reddendam pro intempeſtiva lætitiâ mœſtam et funebrem noctem, qua ſciat et ſentiat vivere Vitellium, et imperare, et ſi quid fato accidat, filium habere.

XXXIX. Trepidanti inter ſcelus metumque, ne dilata Blæſi mors maturam perniciem; palam juſſa, atrocem invidiam ferret: placuit veneno graſſari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæſum viſendo. Quin et audita eſt ſæviſſima Vitellii vox, qua (ipſa enim verba referam) ſe paviffe oculos, ſpectata inimici morte, jaſtavit. Blæſo ſuper claritatem natalium et elegantiam morum, fidei obſtinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcina et primoribus partium jam Vitellium adſpernantibus, ambitus, adnuere perſeveravit, ſanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non Principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur.

XL. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum ſpadonumque agmine, ſegnius quam ad bellum incedens, proditam a Lucilio Baſſo Ravennatem claſſem, pernicious nuntiis accepit. Et ſi cœptum iter properaſſet,

nutantem Cæcinam prævenire; aut ante discrimen pugnæ, adsequi legiones potuisset. Nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostilium Cremonamve pergeret. Aliis placebat, accitis ex Urbe prætorii cohortibus, valida manu perrumpere. Ipse inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumpsit. Mox utrumque consilium adspersus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.

XLII. Missis ad Vitellium litteris, auxilium postulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens ne in tanto discrimine quidem infamia caruit, quo minus illicitas rapere voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur. Aderant vis, et pecunia, et ruentis fortunæ novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret: nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, et præsentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, et dedecoris securos. Eo metu, et paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum præmiit: alam tueri terga jubet: ipse flexit in Umbriam, atque inde Etruriam: ubi cognito pugnæ Cremonensis eventu, non ignavum, et si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonensis provinciæ egressus, Gallias, et exercitus, et Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

XLIII. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus admoto exercitu, et missis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, et qua Picenus ager Hadria adluitur. Omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens, e sinu Pisano, seguitia maris, aut adversante vento, Portum

Herculis Monæci depellitur. Haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum Procurator, fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur monendo terruit: simul ceterorum fides metu infracta. Nam circumjectas civitates, Procurator Valerius Paullinus, strenuus militiae, et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

XLIII. Concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Foro-Juliensem coloniam, claustra maris præsidio tuebatur: eo gravior auctor, quod Paullino patria Forum Julii, et honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsique pagani, favore municipali, et futuræ potentiae spe juvare partes adnitebantur. Quæ ubi paratu firma, et aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuerunt; Fabius Valens cum quatuor speculatoribus, et tribus amicis, totidemque centurionibus ad naves regreditur: Maturo, ceterisque remanere, et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. Ceterum ut mare tutius Valenti, quam litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, et magis quid vitaret, quam cui fideret certus, adversa tempestate Storchadas Massiliensium insulas affertur. Ibi eum missæ a Paullino Liburnicæ oppresiere.

XLIV. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adjutrice legione orto, quæ memoria Othonis infensa Vitellio, decimam quoque ac sextam traxit. Nec Galliae cunctabantur. Et Britanniam, inclytus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni a Claudio præpositus, et bello clarus egerat, non sine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio profecti, expertam jam Principem anxii mutabant.

XLV. Ea discordia, et crebris belli civilis rumoribus Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super

inſtam ferociam, et Romani nominis odium, propriis in Cartiſmanduam reginam ſtimulis accendebatur. Cartiſmandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: et auxerat potentiam, poſtquam capto per dolum rege Caraſtaco, inſtruxiſſe triumphum Claudii Cæſaris videbatur. Inde opes, et rerum ſecundarum luxus. Spreto Venuſio (is fuit maritus) armigerum ejus Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. Concuſſa ſtatim flagitio domus: pro marito ſtudia civitatis, pro adultero libido reginæ, et ſævitia. Igitur Venuſius accitis auxiliis, ſimul ipſorum Brigantum defectione, in extremum diſcrimen Cartiſmanduam adduxit. Tum petita a Romanis præſidia. Et cohortes alæque noſtræ, variis præliis, exemere tamen periculo reginam; regnum Venuſio; bellum nobis relictum.

XLVI. Turbata per eoſdem dies Germania, et ſocordia ducum, et ſeditione legionum. Externa vi, perſidia ſociali, prope adſiſta Romana=res. Id bellum cum cauſis et eventibus (etenim longius proveſtum eſt) mox memorabimus. Mota et Dacorum gens, numquam fida, tunc ſine metu, abduſto e Mœſia exercitu. Sed prima rerum, quieti ſpeculabantur: ubi ſagrarẽ Italiã bello, cunſta invicem hoſtilia, accepere; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utraq; Danubii ripa potiebantur. Jamque caſtra legionum exſcindere parabant, ni Mucianus ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, ſi Dacus Germanuſque diverſi inrupiſſent. Adſuit, ut ſæpe alias, fortuna populi Romani, quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit: et quod Cremonæ interim tranſegimus. Fontejuſ Agrippa ex Aſia (Proconſul eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem ſpargi per provincias, et externo bello ialigari, pars conſilii, paciſque erat.

XLVII. Nec ceteræ nationes silebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam classis præfectus, moverat. Is fuit Anicetus Polemonis libertus, præpotens olim, et postquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adscitis gentibus quæ Pontum accolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendæ manus ductor, Trapezuntem vetustam Asiæ civitatem, a Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam, subitus inrupit. Cæsa ibi cohors; regium auxilium olim: mox donati civitate Romana, signa armaque in nostrum modum; desidiâ licentiâque Græcorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas Liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin et barbari contemptius vagabantur, fabricatis repente navibus (cameras vocant) artis lateribus, lata alvo, sine vinculo æris aut ferri connexa; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum testî claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, et mutabili remiglo, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.

XLVIII. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Viridium Geminum spectatæ militiæ deligeret. Ille incompositum et prædæ cupidine vagum hostem adortus, coëgit in naves: effectisque raptim Liburnicis, adsequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditiōis, aut bellum ostendebatur; fluxa, ut est Barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili finis impositus. Lætum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prælii nuntius in Ægypto adsequitur. Eo properantis Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu, Urbem quoque externæ opis

indigam fame urgeret. Namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausisannonæ subsidiiis, inopiam ac discordiam hosti factururus.

XLIX. Dum hac totius orbis mutatione fortuna Imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat: satisfactum bello ratus, et cetera ex facili; seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam Italiam persultare; ut suas legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere: utque licentia militem imbueret, intersectorum centurionum ordines legionibus offerebat. Eo suffragio turbidissimus quisque delecti. Nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. Quæ seditiosa, et corrumpeudæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosus erat quam Vespasianum sprevisse.

L. Ceterum propinqua hieme, et humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Veronæ relictî: sufficere cohortes alæque, et e legionibus lecti, profligato jam bello videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio cunctata; sed prosperis rebus, anxia quod defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Poppæus Silvanus Consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis Legatum. Is Silvanum socordem bello, et dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque quæ agenda forent, quæta cum industria aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatæ supplere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex Urbe prætorias cohortes audierant: et teneri præsidiis Apenninum rebantur; et ipsos in regione bello attrita, inopia et

seditionæ militum voces terrebant, Clavarium (donativi nomen est) flagitantium. Nec pecuniam, aut frumentum providerant: et festinatio atque aviditas præpediebant, dum quæ accipi poterant, rapiuntur.

LI. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se proxima acie fratrem professus, præmium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, Jus hominum; aut ulcisci, ratio belli permittebat. Distulerant tamquam majora meritum, quam quæ statim exsolverentur. Nec quidquam ultra traditur. Ceterum et prioribus civium bellis, par scelus inciderat. Nam prælio, quo apud Janiculum adversum Cinnam pugnatum est, Pompejanus miles fratrem suum, dein cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat. Tanto acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis poenitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoria repetita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus.

LII. Antonio ducibusque partium, præmitti equites, omnemque Umbriam explorari placuit, si qua Apennini juga clementius adirentur: acciri aquilas signaque, et quidquid Veronæ militum foret: Padumque et mare, commeatibus compleri. Erant inter duces, qui necerent moras; quippe nimius jam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus tam celeri victoria anxius, et nî præsens Urbe potiretur, expertem se belli gloriæque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, instandum cæptis, aut rursus cunctandi utilitates ediscerens; atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plo-tium Græphum, nuper ab Vespasiano in senatorium ordinem additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Lique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, et Muciano volentia rescribere.

Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus aestimarentur.

LIII. Ægre id pati Antonius, et culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus evluissent pericula sua. Nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, et obsequii insolens. Litteras ad Vespasianum composuit, iactantius quam ad Principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione; Se Pannonicas legiones in arma egisse: suis stimulis excitos Mœsiæ duces: sua constantia perruptas Alpes: occupatam Italiam: interfecta Germanorum Rhætorumque auxilia. Quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella; mox peditum vi, per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum, et sui operis. Casum Cremonæ bello imputandum: majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias Reipublicæ stetisse. Non se nuntiis neque epistolis, sed manu et armis Imperatori suo militare. Neque officere gloriæ eorum, qui Asiam interim composuerint: illis Mœsiæ pacem, sibi salutem securitatemque Italiæ, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. Sed cecidisse in inritum labores, si præmia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint. Nec sefellere ea Mucianum. Inde graves simultates: quas Antonius simplicius; Mucianus callide, eoque implacabilius nutrieat.

LIV. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia potius malorum quam mala differebat. Quippe confidenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario læta omnia fingeret, falsis ingravescebat. Mirum apud ipsum de bello silentium: prohibiti per civitatem sermones, eoque plures: ac si liceret, vera narraturi; quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hostium augendæ famæ deerant, captos Vitellii

exploratores, circumductosque, ut robor victoris exercitus noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius secreto percunctatus, interfici iussit. Notabili constantia centurio Julius Agrestis, post multos sermones quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit, ut ad vires hostium spectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed mandata Imperatoris suumque animum professus, ut cuncta videret, postulat. Missi, qui locum proelii, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique vera esse quæ referret, atque ultro corruptum arguenti; quandoquidem, inquit, magno documento opus est, nec alius jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ usus, dabo cui credas. Atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam jussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

LV. Vitellius ut e somno excitus, Julium Priscum, et Alphenum Varum, cum quatuordecim prætoriis cohortibus, et omnibus equitum alis obsidere Apenninum jubet. Secuta e classicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam Urbem L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil e solito luxu remittens, et dissidentia properus, festinare comitia, quibus Consules in multos annos destinabat: fœdera sociis; Latium externis dilargiri: his tributa dimittere; alios immunitatibus juvare: denique nulla in posterum cura, lacerare Imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur: apud sapientes cassâ habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salva Republica poterant. Tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam intruderat, magno Senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat; in castra venit, incertus animi, et insidis consiliis obnoxius.

LVI. Concionanti (prodigiosum dictu!) tantum fœdarum volucrum supervolitavit, ut nube atra diem obtenderet. Accessit dirum omen, profugus aharibus taurus, disiecto sacrificiâ apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militis, improvidus consilii. Quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, alios rogitans; et ad omnes nuntios, vultu quoque et incessu trepidus; dein temulentus. Postremo tædio castrorum, et audita defectione Misensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Apeannum integro exercitus sui robore, et fessos hieme atque inopia hostes adgredi, in apertio foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, et usque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, et si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos inimi amicorum Vitellii, ita formati Principis auribus, ut aspera quæ utilia, nec quidquam nisi jocundum et læsum acciperet.

LVII. Sed classem Misensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia. Et Apinius Tiro Prætura functus, ac tum forte Minurnis agens, ducem se defectoribus obtulit. A quibus municipia coloniarumque impulsæ, præcipuo Puteolanorum in Vespasianum studio; contra Capua Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium Julianum (is nuper classem Misensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit. Data in auxilium urbana cohors, et gladiatores, quibus Julianus præerat. Ut collata utrim-

quæ castra; haud magna cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moribus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam.

LVIII. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum Præfectis prætorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus et quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum et clamoribus populi armâ poscentis refovebatur: dum vulgus ignavum, et nihil ultra verba ausurum, falsa specie, exercitum et legiones appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus jubet, dantes nomina sacramento adigit. Superfluente multitudine, curam delectus in Consules partitur Servorum numerum, et pondus argenti Senatoribus indicit. Equites Romani obtulere operam pecuniæque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio, officia metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque Principatus miserabantur. Nec deerat ipse vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, et, quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin et Cæsarem se dici voluit, adspersus antea. Sed tunc, superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium, et vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum ut omnia Inconsulti impetus coepta, inanis valida, spatio languescunt, dilabi paullatim Senatores, equitesque, primo cunctanter et ubi ipse non aderat; mox contemptum et sine discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quæ non dabantur remisit.

LIX. Ut terrorem Italiæ possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum intulerat; ita haud dubium erga Flavianas partes studium, tam pavidus Vitellii discessus addidit. Erectus Samnis, Pelignusque, et Marsi, emulatione, quod Campania prævenisset, ut in novo ultioquo ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœda

hieme per transitum Apennini conficiatus exercitus : et vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset. Quæ Flavianis ducibus non minus sæpe quam ratio adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ ; eoque inter duces assumptus est. Flavio quoque Sabino, ac Domitiano patuisse effugium, multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, locum ac presidium monstrantes. Sabinus Inhabilem labori et audaciæ valetudinem causabatur : Domitiano aderat animus : sed custodes a Vitellio additi, quamquam se socios seque promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. Duces partium ut Carulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilæ signaque legionum adlequerentur : et locus ipse castrorum placebat, late prospectans ; tuto copiarum aggestu ; florētissimis pone tergum municipiis. Simul colloquia cum Vitellinis decem millium spatio distantibus, et proditio sperabatur. Ægre id pati miles, et victoriam malie quam pacem. Ne suas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quam periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit ; Esse adhuc Vitellio vires, ambiguis si deliberarent ; acres si desperassent. Initia bellorum civilium fortunæ permittenda ; victoriam consiliis et ratione perfici. Jam Misēnensem classem et pulcherrimam Campanæ oram descivisse ; nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque jaceat. Satis gloriæ proelio Cremonensi partum ; et exitio Cremonæ, nimium invidiæ : ne concupiscerent Romanam capere potius, quam servare. Majora illis præ-

‘mia, et multo maximum decus, si incolumitatem Senatus populoque Romano sine sanguine quaesissent.’

LXI. His et talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venerunt. Et terrore famaue aucti exercitus, Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmaeque tradere, donum victori, et sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, Interamnem proximis campis praesidio quadrigentorum equitum teneri. Missus ex templo Varus, cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures abiectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiarumque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii poena: et praemiis defectorum vera fides, ac reliquum perfidiae certamen, crebra transfugia tribunorum centurionumque. Nam gregarius miles induruerat pro Vitellio: donec Priscus et Alphenus desertis castris ad Vitellium regressi, pudore proditoris cunctos exsolverent.

LXII. Eisdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent. Nam pervasisse in Germanias Valentem, et veteres illic novosque exercitus clere credebant. Visa caede in desperationem versi. Et Flavianus exercitus, immane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli accepit. Natus erat Valens Anagninae, equestri familia, procax moribus, neque absurdus ingenio famam urbanitatis per lasciviam petere. Ludicro Juvenalium sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos agitavit, scite magis quam probe. Legatus legionis et fovit Verginium, et infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbae proditor, Vitellio fidus, et aliorum perfidia illustratus.

LXIII. Abrupta undique spe Vitellianus miles transfreturus in partes, id quoque non sine dedecore, sed sub signis vexillisque in subjectos Narniæ campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad prælium intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani. Et circumdatos, Primus Antonius clementer adloquitur. Pars Narniæ, pars Interamniæ subsistere iussi. Relictæ simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves, et adversus contumaciam validæ. Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem, et pecuniam, et secreta Campaniæ offerre Vitellio, si positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. In eundem modum et Mucianus composuit epistolas: quibus plerumque fidere Vitellius; ac de numero servorum, electione littorum loqui. Tanta torpedō invaserat animum, ut si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

LXIV. At primores civitatis, Flavium Sabinum Præfectum Urbis, secretis sermonibus incitabant, victoriæ famæque partem capefferet. Esse illi proprium militem cohortium urbanarum: nec defuturas vigiliam cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, et mæstis undique nuntiis trepidas: populi mobilem animum; et si ducem præbuiisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem; adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui Urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut Imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.

LXV. Haud quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senectâ. Erant qui occultis suspitionibus inceperant, tamquam invidia et æmulatione fortunam fratris moraretur, Namque Flavius Sabinus

ætate prior, privata utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam ejus fidem præjuxisse, domo agrisque pignori acceptis. Unde quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, mitem virum abhorreere a sanguine et cædibus: eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendis per conditionem armis agitare. Sæpe domi congressi; postremo in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur, Vitellii projectus et degener, Sabinus non insultans, et miseranti propior.

LXVI. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat; incurrentam Urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum ut quisque Vitellio fidus; ita pacem et condiciones abnehebant, discrimen ac dedecus ostentantes, et fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur. Ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, et prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio ejus Germanico fore? Nunc pecuniam, et familiam, et beatos Campaniæ sinus promitti. Sed ubi Imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi extincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem captivum et casibus dubiis reservatum, prægravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus, et specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habebant. Non a Cæsare Pompejum, non ab Augusto Antonium incolumes relictos. Nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. Quin ut Censuram patris, ut tres Consulatus, ut tot egregiæ domus honores deceret, desperationem saltem in audaciam accingeretur. Perstare

militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum quam in quod sponte ruant. Moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant, an per virtutem.

LXVII. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placibilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi et fessa ætate parens, quæ tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus prævenit, nihil Principatu filii adsecuta, nisi lucram et bonam famam. Quinto decimo Kal. Januar. audita defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant, pulso amictu palatio degreditur, mœsta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ et intempestivæ: miles minaci silentio.

LXVIII. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum Principem, et generis humani paullo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per Urbem, exire de Imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant. Repentina vis Dictatorem Cæsarem oppresserat; occiditæ Cæsum insidiæ: nox et ignotum rus, fugam Nerohis absconderant: Piso et Galba, tanquam in acie cecidere: in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et præsentis mæstitiæ congruentia locutus; Cedere se pacis et Reipub. causa: retinerent tantum memoriam sui; fratremque, et conjugem, et innoxiam liberorum ætatem miserarentur. Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu præpediente, assistenti Consuli (Cæcilius Simplex erat) exsolutum, a latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, reddebat. Adspersante Consule, reclamantibus qui in concione adstiterant, ut in æde Concordiæ positurus infi-

gnia Imperii, domumque fratris petiturus, discessit. Major hic clamor obsistentium penatibus privatis, in palatium vocantium. Interclusum aliud iter, idque solum quod in sacram viam pergeret, patebat. Tum consilii inops, in palatium rediit. Prævenerat rumor, ejurari ab eo Imperium. Scripseratque Flavius Sabinus, cohortium tribunis, ut militem cohiberent.

LXIX. Igitur tamquam omnis Respub. in Vespasiani sinum cecidisset, primores Senatus, et plerique equestris ordinis, omnisque miles urbanus, et vigiles; domum Flavii Sabini complevere. Illuc de studiis vulgi, et minis Germanicarum cohortium affertur. Longius jam progressus erat, quam ut regredi posset: et suo quisque metu; ne disiectos, eoque minus validos, Vitelliani consecrarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpserunt. Circa locum Fundani, descendantibus qui Sabinum comitabantur armatis, occurrunt promptissimi Vitellianorum. Modicum ibi proelium, improvise tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit, mixto milite, et quibusdam Senatorum equitumque: quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam feminae: inter quas maxime insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodia socordi clausos circumdedit, eoque, concubia nocte, suos liberos Sabinus, et Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit. At Sabinus, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumfideri ipsos, et ni subveperetur, artas res nuntiaret, noctem adeo quietam egit, ut digredi sine noxa potuerit. Quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus

erat. Et hibernus imber repente fusus, oculos aureſque impediebat.

LXX. Luce prima Sabinus, antequam invicem hoſtilia ceptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus, ad Vitellium miſit, cum mandatis et queſtu, quod paſta turbarentur. Simulationem priuſus et imaginem depoenendi Imperii fuiſſe, ad dēciendos tot inluſtres viros. Cur enim e roſtris fratris domum imminentem foro, et irritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petiſſet? Ita privato, et omnem Principatus ſpeciem vitanti, conueniſſe. Contra Vitellium in palatium, in ipſam Imperii arcem regreſſum. Inde armatum agmen emiſſum; ſtratam innocentium cādibus celeberrimam Urbis partem: ne Capitolio quidem abſtineri. Togatum nempe ſe, et unum e Senatoribus, dum inter Veſpaſianum ac Vitellium praeliis legionum, captiuitatibus urbium, deditiōibus cohortium iudicatur. Jam Hiſpaniſ Germaniſſique, et Britannia, deſciſcentibus, fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem et concordiam victis utilia; victoribus tantum pulchra eſſe. Si conventionis poeniteat; non ſe, quem perſidia deceperit, ferro peteret; non filium Veſpaſiani vix puberem: quantum occiſis ſene, et uno iuvene, profici? Iret obuiam legionibus, et de ſumma rerum illic certaret: cetera ſecundum eventum praelii ceſſura. Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi ſui cauſa reſpondit, culpam in militem conferens, cujus nimio ardori imparem eſſe modēſtiam ſuam. Et monuit Martialem, ut per ſecretam ædium partem occulte abiſret, ne a militibus internuntius inviſæ pacis interficeretur. Ipſe neque iubendi, neque vetandi potens, non jam Imperator, ſed tantum belli cauſa erat.

LXXI. Vix dum regreſſo in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce, ſibi quiſque auctor: cito agmine, forum et imminentia foro templa præterveſti, erigunt aciem per aduerſum collem, uſque ad primas

Capitolinæ arcis fores. Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextræ subeuntibus: in quarum tectum egressi, faxis tegulisque Vitellianos obruebant: neque illis manus nisi gladiis armatæ, et arcescere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum jecere, et sequebantur ignem. Ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora majorum, in ipso aditu vice muri objecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum asyli, et qua Tarpeja rupes centum gradibus aditur. Improvisa utraque vis; propior atque acrior per asylum ingruerat. Nec sisti poterant scandentes per conjuncta ædificia: quæ, ut in multa pace, in altum edita, solum Capitolii æquabant. Hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores injecerint, an obsessi, quæ crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus, appositæ ædibus. Mox sustinentes fastigium aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum, conflagravit.

LXXII. Id facinus post conditam Urbem luctuosissimum foedissimumque Reipub. populi Romani accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Jovis optimi maximi, auspicato a majoribus pignus imperii conditam, quam non Porfena dedita Urbe, neque Galli capta, temerare potuissent; furore Principum excindi! Arferat et ante Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum. Quibus armorum caussis? quo tantæ cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus Rex bello Sabino, jeceratque fundamenta, spe magis futuræ magnitudinis, quam quo modicæ adhuc populi Romani res sufficerent. Mox Servius Tullius sociorum studio: deinde Tarquinius Superbus, capta Sueffa Pometia hostium spoliis exstruxere. Sed gloria operis, libertati reservata: pulsus Regibus Horati-

us Pulvillus iterum Consul dedicavit, ea magnificentia, quam immensæ postea populi Romani opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interjecto CCCCXV annorum spatio, L. Scipione, C. Norbano Coss. flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Caesarum opera, usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur.

LXXIII. Sed plus pavoris obsessis, quam obsefforibus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantia interdubia indigebat. Ex diverso trepidus miles, dux segnis, et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere. Neque alienis consiliis regi, neque sua expedire: huc illuc clamoribus hostium circumagi: quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi. Postremo abjectis armis, fugam et fallendi artes circumspectabant. Inrumpunt Vitelliani, et cuncta sanguine, ferro flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæva, pugnam ausi obtruncantur. Flavium Sabinum inermem, neque fugam cœptantem, circumstistunt, et Quinctium Atticum Consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium jecerat. Ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contesti, et inter sarcinas abditi. Fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitanter respondentese, audaciam pro latebra haberent.

LXXIV. Domitianus, prima inruptione apud æditiuum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbæ sacrificarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum patrum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditul contubernio,

modicum facellum JOVI CONSERVATORI, aramque posuit, casus suos in marmore expressam. Mox imperium adeptus, JOVI CUSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacrauit. Sabinus et Atticus onerati catenis, et ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone, vultuque excipiuntur, frementibus qui ju: cædis, et præmia enavatæ operæ, petebant. Clamore a proximis orto, sordida pars plebis supplicium sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, et preces parantem, pervicere ut abstereret. Tum confossum conlaceratumque, et abscisso capite truncum corpus Sabini, in Gemonias trahunt.

LXXV. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque et triginta stipendia in Repub. fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam justitiamque ejus non argueres: sermonis nimius erat. Id unum septem annis, quibus Mæsam; duodecim, quibus Præfecturam Urbis obtinuit, calumniatus est rumor. In fine vitæ, alii segnem; multi moderatum, et civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante Principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique etiam paci consultum, dirempta æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem Imperatoris, alter consortem Imperii cogitaret. Sed Vitellius Consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus quis Capitolium incendiasset, se rem Atticus obtulerat. Eaque confessione, siue aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse, et a partibus Vitellii amolitus videbatur.

LXXVI. Iisdem diebus L. Vinellius, postis apud Feroniam castris, excidio Tarracinæ imminebat: clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœna, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut supra memoravimus. Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis, quam du-

tum similes. Non vigilas agere, non intuta morum firmare, noctu dieque fluxi, et amœna litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro: donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiæ quam virium partibus addebat.

LXXVII. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque si præsidium acciperet, vacuum arcem furtim traditurum; multa nocte cohortes expeditas summis montium jugis, super caput hostium sistit. Inde miles ad cædem magis, quam ad pugnam decurrit. Sternunt inermes, aut arma capientes, et quosdam somno excitos; cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere. Ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, pernixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex Liburnicæ inter primum tumultum evasere, in quis præfectus classis Apollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere pressas mare haufit. Julianus ad L. Vitellium perductus, et verberibus cædatus, in ore ejus jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam incefferint, tamquam gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatae Tarracinæ, superbe sæveque egisset. Ipse lauream prospere gestæ rei, ad fratrem misit: percunctatus statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ insistere juberet. Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed Reipub. fuit. Nam si recenti victoria miles, et super insitam pervicaciam secundis ferox, Romam contendisset; haud parva mole certatum, nec sine exitio Urbis foret. Quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni; sed quo modo pessimus quisque, villis valebat.

LXXVIII. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies,

Ocriculi per otium agitabat. Causa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec desuere qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam dolo cunctantem, post secretas Vitellii epistolas, quibus Consulatum et nubilem filiam, et dotales opes, pretium prodicionis, offerebat. Alii ficta hæc, et in gratiam Muciani composita. Quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius Urbi bellum, quam inferre: quando validissimæ cohortes a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus præfidiis, cessurus Imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta: qui sumptis temerè armis, munitissimam Capitolii arcem, et ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adversus tris cohortes tueri nequisset. Haud facile quis uni adsignaverit culpam, quæ omnium fuit. Nam et Mucianus ambiguus epistolis, victores morabatur: et Antonius præpostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit. Ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum, Salaria via Urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

LXXIX. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere Urbem, mœsta omnia accepit: plebem quoque et servitia pro Vitellio armari, nuntiabatur. Et Petillio Ceriali equestre proelium adversum fuerat. Namque incautum, et tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interfectus equi pedes, exceperunt. Pugnatum haud procul Urbe, inter ædificia hortosque, et anfractus viarum. Quæ gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant. Neque omnis eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium speculabantur. Capitur præfectus alæ Tullius Flavianus: ceteri

sedda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

LXXX. Eo successu studia populi ausa. Vulgus urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria, plures raptis quod cuique obvium telis, signum pugnae exposcunt. Agit grates Vitellius, et ad tuendam Urbem prorumpere jubet. Mox vocato Senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut praetextu Reipub. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum fors fuit: qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, adspernante milite conditiones pacis. Vulneratur Praetor Arulenus Rusticus. Auxit invidiam, super violatum legati Praetorisque nomen, propria dignatio viri. Palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus: et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam in exteris gentes legatorum jus, ante ipsa patriae moenia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

LXXXI. Misuerat se legatis Mufonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae, et placita Stoicorum æmulatus: coeptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina differens, armatos monere. Id plerisque ludibrio; pluribus tædio: nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cujusque, et aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviae fuere et virgines Vestales, cum epistolis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamini unam diem postulabat; si moram interjecissent, facilius omnia conventura. Virgines cum honore dimissae: Vitellio rescriptum Sabini caede, et incendio Capitolii dirempta belli commercia.

LXXXII. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, ut castris juxta pontem Milvium positis, postera die Urbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles, non populo, non Se-

natur, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. Tripartito agmine; pars ut adfiterat, Flaminia via: pars juxta ripam Tiberis incescit: tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquabat. Plebs investis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis et ipse prædiis occurrit. Prælia ante Urbem multa et varia: sed Flavianis consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Il tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram Urbis ad Sallustianos hortos, per angusta et lubrica viarum flexerant. Superstantes maceris hortorum Vitelliani, ad serum usque diem, saxi pilisque subeuntes arcebant. donec ab equitibus, qui porta Collina intruperant, circumvenirentur. Concurrere et in campo Martio infestæ acies. Pro Flavianis fortuna, et parva totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant. Et quamquam pulsi, rursus in Urbe congregabantur.

LXXXIII. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos modo, rursus illos clamore et plausu fovebat: quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut si quam in domum perfugerant, erui jugularique exostulantes, parte majore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem et cædes obverso spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis Urbe tota facies. Alibi prælia et vulnera; alibi balinæ popinæque. Simul cruor et strues corporum: juxta scorta, et scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum; quidquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus ut eandem civitatem et furere crederes, et lascivire. Confixerant ante armati exercitus in Urbe, bis L. Sulla, semel Cinnæ victoribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermissæ, velut festis diebus id quoque gaudium

accederet, exultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis læti.

LXXXIV. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quæ acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis repta, simul admovent testudinem, tormenta, aggeres, facesque: quidquid tot præliis laboris ac periculi hauissent, opere illo consummari clamitantes. Urbem Senatui ac Populo Romano, templa diis reddita: proprium esse militis decus, in castris. Illam patriam, illos penates, ni statim recipiantur, noctem in armis agendam. Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore fœdare, suprema victis solatia complectebantur. Multi semianimes super turres et propugnacula mœnium exspiravere. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: et cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem. Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

LXXXV. Vitellius capta Urbe, per averſam palatii partem, Aventinum in domum uxoris ſellula deſertur: ut ſi diem latebra vitaviſſet, Tarracinam ad cohortes fratremque perſugeret. Dein mobilitate ingenii, et quæ natura pavoris eſt, cum omnia metuenti, præſentia maxime diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumque: dilapſis etiam inſimis ſervitiorum, aut occurſum ejus declinantibus. Terret ſolitudo, et tacentes loci: tentat clauſa: inhorreſcit vacuis: feſſusque miſero errore, et pudenda latebra ſemet occultans, ab Julio Placido Tribuno cohortis protrahitur. Vincſæ pone tergum manus: laniata veſte, fœdum ſpectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrymante. Deformitas exitus miſericordiam abſtulerat. Obvius e Germanicis militibus Vitellium infeſto iſtu, per iram, vel quo maturius ludibrii eximeret: an tribunum appetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit, ac ſtatim conſoſius

est. Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra, aut Galbæ occisi locum contueri; postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta; cum tribuno insultanti, se tamen Imperatorem ejus fuisse respondit. Ac deinde ingentis vulneribus, concidit. Et vulgus eadem pravitate infectabatur interfectum, quæ foverat viventem.

LXXXVI. Pater illi L. Vitellius. Septimum et quinquagesimum ætatis annum explebat. Consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus, raro cuiquam bonis artibus quæsitæ perinde adfuerunt, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas: quæ, ni adsit modus, in exitium vertuntur. Amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum continere putat, meruit magis quam habuit. Reipub. haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Præcipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum Senatorumque, qui dilapsi ex Urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari Senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, et Cæsarem consalutatam, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

BREVIARIUM LIBRI IV. HISTORIARUM.

Licentia militum Flavianorum in ipsa Urbe exercita,
(Cap. 1.) *L. Vitellio dedito interfecitque Campania componitur.* (2.) *Senatus pro Vespasiano.* (3.) *Flavianorum ducum honores.* (4.) *Helvidii Prisci vita atque mores,* (5.) *Cum Eprio Marcello certamina, inter quæ de legatis ad Vespasianum.* (6) *Quos Helvidius a magistratibus eligit,* (7.) *Marcellus sorte duci, malunt.* (8.) *Helvidius alia quoque censet libera et irrita.* (9.) *Celer accusatur.* (10.) *Mucianus Calpurnium Galerianum interfecit* (11.) *Interea bellum in Germania Batavi movent.* (12.) *Civilis artibus persuasi,* (13.) *Occasione ex bello civili Romæ nata.* (14.) *Accedunt eorum consiliis Canincfates Frisique, electo Rege Brinnone.* (15.) *Civilis Romanos cedit. Quatuor et viginti naves capit.* (16.) *Germani auxilia ei offerunt. Ipse Gallias sollicitat.* (17.) *Hordeonius Flaccus copias in eum mittit: quæ fugantur.* (18.) *Batavorum et Caninefatium cohortes corruptæ,* (19.) *Legionem Romanam transitum negantem apud Bonnam cadunt.* (20.) *Civilis suos in verba Vespasiani adigit.* (21.) *Romanos ad Vetera obsidet.* (22.) *Sed illi obsidionem fortiter tolerant, oppugnatoribus repulsis.* (23.) *Interim milites culpam motuum in Hordeonium Flaccum conferunt* (24. 25.) *Voculam ducem percunt:* (26.) *Et Herminium, quem re male gesta verberant.* (27.) *Germani pro Civili. Ubios vexant. Vetera oppugnant,* (28) *sed inprospero successu.* (29.) *Ergo Civilis obsidionem continuat.* (30.) *Hordeonius suos Vespasiano adjicit.* (31.) *Civilis monitus ab armis recedere, non paret.* (32.) *Cum Vocula configit vario eventu,* (33.) *non sine utriusque ducis culpa. Vocula prospero prælio facto,* (34.) *Vetera castra obsidione liberat.* (35.) *Romani*

milites *Hordeonium* necant, evadente *Vocula*, (36.) *mex*
a Civili victi. *Voculam* denuo sequuntur. *Magontiaci*
obsidio. *Treverorum* merita in Romanos. (37.) *L. Piso*.
 (38.) *Muciani* vis. *Domitiani* libido. *Antonii* potentia
infracta. (39.) *Galbæ* honores restituti. *Celer* damnatur
 ob accusatum *Baream*. (40.) Alii etiam delatores cossi-
 gantur. (41.) Inter quos *Aquilius Regulus* a *Messala*
 fratre defensus, a *Montano* percellitur. (42.) *Helvidius*
 idem in *Marcellum* tentat. (43.) Sed *Mucianus* intercedit.
 (44.) *Senienses* puniti ob *Senatorem* pulsatum. (45.) *Sedi-*
tio militaris præventa a *Muciano*, (46.) *Consulatus* quos
Vitellius dederat abrogati. (47.) *L. Piso* *Africæ* *Procon-*
sul missum ad eadem suam a *Muciano* centurionem supplicio
 adscit. (48. 49.) Sed *Vaterii Festi* insidiis interit. *Servi*
 ejus insignis fides. (50.) *Parthorum* auxilia non recipit
Vespasianus, (51.) quem iratum *Domitiano* *Titus* miti-
 gat. (52.) *Capitolium* restituitur. (53.) *Bellum Gallicum*
Germanicumque flagrat. (54.) *Ducibus præter Civilem*,
Classico, *Julio Tutore*, et *Julio Sabino*. (55.) *Qui egresso*
contra eos Vocula Treveros et Lingonas adimunt. (56.)
Quin et Romanum exercitum tentant. (57.) *Quem Vocula*
constanti oratione hortatur. (58.) *Nec proficit: Quin a*
Civili occiditur, atque hic Romanos sacramento adigit:
Tutor Agrippinenses: Classicus obsessos ad Vetera: (59.)
Quibus violatur fides. (60.) *Civilis votum et consilia*.
Velledæ auctoritas. (61.) *Romanorum deditorum profectio*.
 (62.) *Consultatio Civilis et Classici de Agrippinensibus*,
 (63.) *Et ad eos Tentherorum legatio*, ut in corpus *Germa-*
nici redeant: (64.) *Ad eam responsio Agrippinensium*.
Velledæ majestas. (65.) *Civilis Bethasios, Tungros, Ner-*
vios occupat. (66.) *Sabinus a Sequanis victus latet*. (67.)
Mucianus et Domitianus ad bellum accingitur. (68.) *Remi*
Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque
Lingenibus. (69.) *Tutor Treverique victi bellum reno-*
vant, (70.) *Petilius Cerialis* advenit, qui *Valentinum*
et Treveros capit: (71.) *Militibus exitium urbis poscem-*

tibus resistit. Legiones ad Civilem transgressas recipit. (72.) Treveros et Lingonas accurata oratione officii admonet, ipsorum in eo utilitatem verti. (73. 74.) Civilis ad Cerialem literæ. (75.) Ipsiisque et Tutoris diversæ sententiæ : atque huic accedit Classicus. (76.) Ergo confestim pugna conferitur, prospera primum Civili, (77.) mox adversa. (78.) Agrippinenses iterum a Germanis desiscunt. (79.) (79.) Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus ad Vespasianum proficiscitur. (80.) Vespasianus quendam oculis ; et alium manu captum sanitati restituit. (81.) Confirmatur omine oblato in æde Serapidis : (82.) Cujus de origo et nomen hac occasione exponitur. (83. 84.) Valentinus Treverorum dux punitur. (85.) Domitianus Cerialem tentat, an sibi exercitum imperiumque tradere velit. (86.) Gesta partim adhuc eodem anno, partim

Imp. Cæfare Vespasiano Augusto II.
 T. Flavio Vespasiani Aug. F. Cæfare } COSS.
 Vespasiano

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER IV.
QUI
ANNALIUM XX.

I. **I**nterfecto Vitellio, bellum magis desierat, quam pax
coeperat. Armati per Urbem victores implacabili odio
victos consecrabantur. Plenæ cædibus viæ, cruenta fora
templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat.
Ac mox augescente licentia, scrutari ac protrahere abditos:
si quem procerum habitu et juventa prospexerant, obtrun-
care, nullo militum, aut populi discrimine. Quæ sævitia
recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in
avaritiam. Nihil^o usquam secretum aut clausum sine-
bant, Vitellianos occultari simulantes. Initium id per-
fringendarum domuum; vel si resisteretur, causa cæ-
dis. Nec deerat egentissimus quisque ex plebe, et
pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii
ab amicis monstrabantur. Ubique lamenta, conclama-
tiones, et fortuna captæ urbis, adeo ut Othoniani Vi-

tellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. Duces partium accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares. Quippe in turbas et discordias pessimo cuique plurima vis: pax et quies bonis artibus indigent.

II. Nomen sedemque Cæsaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium Principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum: summa potentia, in Primo Antonio. Is pecuniam familiamque e Principis domo, quasi Cremonensem prædam rapere. Ceteri modestia vel ignobilitate, ut in bello obscuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida et servitio parata, occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus, extinguique reliqua belli, postulabat. Præmissi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas stetit. Nec cunctatus est Vitellius, seque et cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minus ira, quam metu abiecit. Longus deditorum ordo, septus armatis, per Urbem incessit. Nemo supplicis vultu, sed tristes et truces, adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles. Paucos erumpere ausos, circumjecti pressere. Ceteri in custodiam conditi. Nihil quisquam locutus indignum, et: quantquam inter adversa, salva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par vitii fratris, in Principatu ejus vigilantior: nec perinde prosperis fortius, quam adversis abtractus.

III. Iisdem diebus Lucilius Bassus cum expeditis equite, ad componendam Campaniam mittitur: discordibus municipiorum animis, magis inter semet, quam contra macla adversus Principem. Viso milite quies, et minoribus coloniis impunitas: Capuæ legio tertia hie mandati causa locatur. Ex domus illustres adficiæ; eum contra Tarracinaenses nulla ope juvantur. Tanto melivius est injurias, quam beneficio vicem exsolvere: quia gratia oneri, ultio in quantum habetur. Solatio

fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracineasum diximus, patibulo adfixus, in iisdem anulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. At Romæ Senatus cuncta Principibus solita, Vespasiano decernit, lætus et spei certus. Quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico; postquam Ægyptum, Judæam, Syriamque, et omnis provincias exercitusque iustraverant, velut expiato terrarum orbe, cepisse finem videbantur. Addidere alacritatem Vespasiani literæ, tamquam manente bello scriptæ. Ea prima specie forma: ceterum ut Princeps loquebatur, civilia de se, de Repub. egregia. Nec Senatus obsequium deerat. Ipsi Consulatus cum Tiro filio; Prætura Domitiano et consulare imperium decernuntur.

IV. Miserat et Mucianus epistolas ad Senatum, quæ materiam sermonibus præbuere: si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem, paucos post dies, loco sententiæ dici. Ipsa quoque insectatio in Vitellium, fera et sine libertate. Id vero erga Rempub. superbum, erga Principem contumeliosum, quod in manu sua fuisse Imperium, donatumque Vespasiano iactabat. Ceterum invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum, Muciano triumphalia de bello civili data: sed in Sarmatas expeditio fingeatur. Adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio Fusco, et Arrio Varo, prætoria insignia. Mox deos respexere. Restitui placuit Capitolium. Eaque omnia Valerius Asiaticus, Consul designatus, censuit. Ceteri velut manuque; pauci quibus conspicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compositis orationibus adsentiebantur. Ubi ad Helvidium Priscum Prætorem designatum ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum Principem, ita falsa aberant. Et studiis Senatus attollebatur. Isque præcipuus illi dies, magnæ offensæ initium, et magnæ gloriæ fuit.

V. Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri sæpius memorandi, ut vitam studiaque ejus, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus, regione Italiæ, Tarracinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: non, ut plerique, nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita, Rempub. capefferet. Doctores sapientiæ secutus est, qui sola bona quæ honesta, mala tantum quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis neque malis adnumerant. Quæstorius adhuc, a Pæto Thrasea gener delectus, e moribus foceri nihil æque ac libertatem hausit: civis, Senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.

VI. Erant quibus appetentior famæ videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriæ novissima exiit. Ruina foceri in exsilium pulsus, ut Galbæ Principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraseæ accusare adgreditur. Ea ultio, incertum major an justior, Senatui in studia diduxerat. Nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. Primo minax certamen, et egregiis utriusque orationibus testatum. Mox dubia voluntate Galbæ, multis Senatorum deprecantibus, omisit Priscus: variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus, moderationem laudantium, aut constantiam requirentium. Ceterum eo Senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad Principem legatos. Hinc inter Helvidium et Eprium acre jurgium. Priscus eligi nominatim a magistratibus juratis; Marcellus urnam postulabat, quæ Consulibus designati sententia fuerat.

VII. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. Paullatimque, per altercationem, ad continuas et infestas orationes

profecti sunt, querente Helvidio, quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret? esse illi pecuniam, et eloquentiam, quis multos anteciret, ni memoria flagitiorum urgeretur. Sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem Senatus reperta; ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. Pertinere ad utilitatem Reipub. pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi quos innocentissimos Senatus habeat, qui honestis sermonibus aures Imperatoris imbuant. Puisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio: quorum accusatores, etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere. Hoc Senatus iudicio, velut admoneri Principem, quos probet, quos reformidet. Nullum majus boni imperii instrumentum, quam bonos amicos esse. Satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. Frueretur præmiis et impunitate, Vespasianum melioribus relinqueret.

VIII. Marcellus, non suam sententiam impugnari, sed Consulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exempla, quæ sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut inimicitis locus foret. Nihil evenisse cur antiquitus instituta exolefcerent; aut Principis honor in cuiusquam contumelliam verteretur. Sufficere omnes obsequio. Id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus novo Principatu suspensus, et vultus quoque ac sermones omnium circumspiciens. Se meminisse temporum, quibus natus sit, quam civitatis formam patres avique instituerint: ulteriora mirari, præsentia sequi: bonos Imperatores voto expetere, qualescumque tolerare. Non magis sua oratione Thraseam, quam iudicio Senatus adflictum. Sævitiam Neronis per huiusmodi imagines inluisse. Nec minus sibi anxiam talem amicitiam, quam aliis exilium. Denique constantia, fortitudine, Catonibus et Brutis æquaretur Helvidius: se unum esse ex illo Senatu, qui simul servierit. Suadere etiam Prisco, ne supra Prin-

C. CORNELII TACITI

capem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum liberorum patrem præceptis coërceret. Quo modo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere. Hæc magnis utrimque contentionibus jactata, diversis studiis accipiebantur. Vicit pars quæ fortiri legatos malebat, etiam mediis Patrum adnitentibus retinere morem. Et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiæ si ipsi eligerentur.

IX. Secutum aliud certamen. Prætores æarii (nam tum a Prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questû, modum impensis postulaverant. Eam curam Consul designatus, ob magnitudinem oneris, et remedii difficultatem, Principi reservabat. Helvidius arbitrio Senatus agendum censuit. Cum perrogarent sententias Consules, Vulcatius Tertullinus plebis intercessit, ne quid super tanta re, Principe absente, statueretur. Censuerat Helvidius, ut Capitolium publice restitueretur, adjuvaret Vespasianus. Eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmissit. Fuere, qui et meminissent.

X. Tum inuestus est Musonius Rufus in Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat. Ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. Sed vilis et nocens reus, protegi non poterat. Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amici, et cujus se magistrum ferebat. Proximus dies causæ destinatur. Nec tam Musonius aut Publius, quam Priscus et Marcellus, ceterique motis ad ultionem animis, expectabantur.

XI. Tali rerum statu, cum discordia inter Patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate essent; Mucianus Urbem ingressus cuncta simul in se traxit. Fracta Primi Antonii varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani

iracundia, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas rimandis offensis sagax, verterat se transfuleratque. Ille unus ambiri, coli. Nec deerat ipse, stipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim Principis complecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Pisonis, nihil ausus : sed nomen insigne, et decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur : erantque in civitate adhuc turbida, et novis sermonibus læta, qui Principatus inanem ei famam circumdarent. Jussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa Urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab Urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine exstinguitur Julius Priscus prætoriarum sub Vitellio cohortium Præfectus se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Alphenus Varus ignaviæ infamiæque suæ superstit. Asiaticus (enim is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.

XII. Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicæ famam nequaquam mæsta civitas excipiebat. Cæsos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias, non ut mala loquebantur. Id bellum quibus causis ortum, quanto externarum socjarumque gentium motu flagraverit, altius expediam, Batavi donec trans Rhenum agebant pars Cattorum, seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit, nec opibus Romanis, societate validiorum attriti, viros tantum armaque Imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti : mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. Erat et domi delectus eques, præcipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere.

XIII. Julius Paullus, et Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paullum Fontejus Capito,

falso rebellionis crimine interfecit. Iniecit Civili catenæ, missusque ad Neronem, et a Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu. Inde causæ irarum, spesque ex malis nostris. Sed Civilis, ultra quam barbaris solitum, ingenio sollers, et Sertorium se aut Hannibalem ferens, simili oris dehoneſtamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam, studiumque partium prætendit. Missis sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus avertere accita a Vitellio auxilia, et tumultus Germanici specie, retentare legiones jubebatur. Eadem Herdeonius Flaccus præsens monuerat, inclinato in Vespasianum animo, et Reipub. cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum, et tot armatorum millia Italiam irupissent.

XIV. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo coepit. Jussu Vitellii, Batavorum juvenis ad delectum vocabatur; quem suapte natura gravem, onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut inválidos conquirendo, quos pretio dimitterent. Rursus impubes, sed forma conspicui (et est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. Hinc invidia, et compositi seditionis auctores, perpulere ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, et promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus, injurias et raptus, et cetera servitii mala enumerat. ¹Neque enim societatem ut olim, sed tanquam mancipia haberi. Quando Legatum, gravi quidem comitatu, et superbo cum imperio, venire? tradi se præfectis centurionibusque: quos ubi spolis et sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus, et varia prædandi vocabula. ²Instare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus, velut supremum dividantur. Numquam magis adfligunt rem Romanam, nec aliud in hibernis quam prædam

et senes. Attollerent tantum oculos, et inania legionum nomina ne pavescerent. Esse sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos; Gallias idem cupientes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguum fortunam Vespasiano imputaturos: victoriæ rationem non reddi.

XV. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu, et patriis execrationibus, universos adigit. Missi ad Caninefates, qui consilia sociarent. Ea gens partem insulæ colit, origine, lingua, virtute, par Batavis, numero superantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, missas in Germaniam, ut supra retulimus, ac tum Magontiaci agentes. Erat in Caninefatibus, stolidæ audaciæ Brinno, claritate natalium insigni. Pater ejus multa hostilia ausus, Cajanarum expeditionum ludibrium impune spreverat. Igitur ipso rebellis familiæ nomine placuit, impositusque scuto, more gentis, et sustinentium humeris vibratus, dux deligiter. Statimque accitis Frisiis (Transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec præviderant impetum hostium milites: nec si prævidissent, satis virium ad arcendum erat. Capta igitur et direpta castra, dein vagos et pacis modo effusos lixas, negotiatoresque Romanos, invadunt. Simul excidiis castellorum imminebant: quæ a præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, et quod militum, in superiorem insulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, segnem numerum armis oneraverat.

XVI. Civilis dolo grassandum ratus, incusavit ultro præfectos, quod castella deseruissent. Se cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compressurum: illi sua quisque hiberna repeterent. Subesse fraudem consilio, et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brin-

nonem ducem ejus belli, sed Civilem esse patuit : erumpentibus paullatim indiciis, quæ Germani, læta bello gens, non diu occultaverant. Ubi infidiæ parum cessere, ad vim transgressus, Caninesates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit. Directa ex diverso acies, haud procul a flumine Rheno, et obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc appulerant. Nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit : perculsique milites improvisa proditione, a sociis hostibusque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tanquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant. Mox contra tendere, et puppes hostili ripæ objicere. Ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant : donec universa quatuor et viginti navium classis, transfugeret, aut caperetur.

XVII. Clara ea victoria in præsens, in posterum usui : armaque et naves, quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, libertatis auctores celebrabantur. Germaniæ statim misere legatos, auxilia offerentes. Galliarum societatem, Civilis arte donisque affectabat, captos cohortium præfectos suas in civitates remittendo : cohortibus abire an manere mallerent data potestate. Manentibus, honorata militia ; digredientibus, spolia Romanorum offerebantur. Simul, secretis sermonibus, admonebat malorum, quæ tot annis perpeffi, miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertos, arma contra communes dominos cepisse. Prima acie, fufum victumque Romanum : quid si Galliæ jugum exuant ? quantum in Italia reliquum ? provinciarum sanguine, provincias vinei. Ne Vindicis aciem cogitarent : Batavo equite protritæ Æduos Arvernosque. Fuisse inter Verginii auxilia Belgas : vereque reputantibus, Galliam suismet viribus concidisse. Nunc easdem omnium partes, addito si quid militaris disciplinæ in castris Romanorum vigerit. Esse secum

veteranas cohortes. quibus nuper Othonis legiones procubuerint. Servirent Syria Asiaque, et sœtus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere, ante tributa genitos. Nuper certe, caso Quintilio Varo, pulsam e Germania servitutem. Nec Vitellium Principem, sed Cæsarem Augustum bello provocatum. Libertatem naturam, etiam mutis animabus, datam. Virtutem proprium hominibus bonum. Deos fortioribus adesse: Proinde arriperent vacui occupatos; integri fessos. Dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque.

XVIII. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius primos Civis conatus per dissimulationem aluit: ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsam Batavorum insula Romanum nomen, trepidi nuntii afferebant; Mummium Lupercum Legatum (is duarum legionum hiernis præerat) egredi adversus hostem jubet. Lupercus legionarios e præsentibus; Ubios e proximis; Treverorum equites, haud longe agentes, raptim transmisit: addita Batavorum ala, quæ jam pridem corrupta, fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut sue militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrentur; matrem suam sororesque, simul omnium conjuges parvosque liberos, consistere a tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulsus pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, sonuit acies; nequaquam par a legionibus, cohortibusque redditur clamor. Nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens, statimque in nos versa. Sed legionarius miles quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat, Ubiorum Treverorumque auxilia, fœda fuga dispersa, totis campis palantur. Illuc incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus, in castra, quibus Veterum nomen

est. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel si retineretur, semina discordiæ præberet, in Frisios avehitur.

XIX. Iisdem diebus Batavorum et Caninefatium cohortes, cum jussu Vitellii in Urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. Intumescere statim superbia ferociaque; et pretium itineris, donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed causam seditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quam ut acrius exposcerent, quæ sciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivere, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibusque, consultavit, num obsequium abnuentes vi coërceret. Mox insita ignavia, et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus, et subito delictu suppletæ legiones angebat, statuit continere intra castra militem. Dein pœnitentia, et arguentibus ipsis qui suasérant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo, legionis primæ Legato, qui Bonnam obtinebat, ut arce-ret transitu Batavos: se cum exercitū, tergis eorum hæsurum. Et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde suspicio, sponte Legatorum excitari bellum: quin cuncta quæ acciderant, aut metuebantur, non inertia militis, neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

XX. Batavi, cum castris Bonnenisbus propinquarent, præmisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent: Nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent. Longa atque inrita militia fessis, patriæ atque otii cupidinem esse. Si nemo obssisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. Cunctantem Legatum milites perpulerant,

fortunam proelii experiretur. Tria millia legionariorum, et tumultuariæ Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava, sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi veteres militiæ, in cuneos congregantur, densi undique, et frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis. Cumulatæ corporibus fossiæ. Nec cæde tantum et vulneribus, sed ruina, et suis plerique telis interiire. Victores, colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnenſe prælium excusabant; tamquam pace petita, postquam negabatur, sibi met ipsi consulissent.

XXI. Civilis adventu veteranarum cohortium, justijam exercitus ductor, sed consilii ambiguus, et vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulsæ, in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. Redditur responsum, neque proditoris, neque hostium se consiliis uti. Esse sibi Vitellium Principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos. Proinde perfuga Batavus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris poenas expectaret. Quæ ubi relata Civili, incensus ira, universam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencterique, et excita nuntiis Germania, ad prædam famamque.

XXII. Adversus has belli concurrentis minas, Legati legionum, Mummius Lupercus, et Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. Subversa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. Sed parum provisum, ut copiæ in castra conveherentur; rapi permiscere. Ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt, quæ adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen

cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, adfultante per campos equite. Simul naves in adversum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptæ silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire prælium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupefecerant obsessos. Et spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm, vix quinque millia armatorum Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbata pace illuc congregata, et bello ministra aderat.

XXIII. Pars castrorum, in collem leniter adfurgens, pars æquo adibatur. Quippe illis hibernis, obsideri premique Germanias Augustus crediderat: neque unquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones nostras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi, Transrhænanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus laceffentes. Post ubi pleraque telorum turribus pinnisque mœnium inrita hærebant, et desuper faxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invasere vallum, appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum. Scandebantque jam quidam, cum gladiis et armorum incussu præcipitati, sudibus et pilis obruuntur, præferoces initio, et rebus secundis nimii. Sed tum prædæ cupidine, adversa quoque tolerabant. Machinas etiam, insolitum sibi, ausi. Nec ulla ipsis solertia. Perfugæ captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subjectis rotis propellere: ut alii superstantes, tamquam ex aggere præliarentur: pars intus, occulti muros subruerent. Sed excussa ballistis faxa, stravere informe opus. Et crates vineasque parantibus, adactæ tormentis ardentes hastæ. Ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur: donec desperata vi, verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta, et multum imbellis turbæ.

Simul ex inopia proditio, et fluxa servitiorum fides, ac fortuita belli sperabantur.

XXIV. Flaccus interim, cognito castrorum obsidio, et missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculæ duodevicesimæ legionis Legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret. Ipse pavidus torpere, invisus militibus. Neque enim ambigue fremebant, emissas a Magontiaci Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos. Non Primi Antonii, neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. Aperta odia, armaque palam depelli: fraudem et dolum, obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem Hordeonium, e cubiculo et lectulo, jubere quidquid hosti conducatur. Tot armatas fortissimorum virorum manus, unius senis valetudine regi. Quin potius interfecto traditore, fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent. His inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatæ a Vespasiano litteræ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit: vinclosque qui attulerant, ad Vitellium misit.

XXV. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis ventum. Infensior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: ejus jussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Magontiaci legiones sequerentur: ejusdem prodicione cæsos, nullis supervenientibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, neque Imperatori suo nuntiari: cum accursu tot provinciarum extingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit. Instituitque pessimum facinus, ut epistolæ aquiliferis legionum traderentur, a quis ante militi quam ducibus legebantur. Tum e seditiosis unum vinciri jubet, magis usurpandi juris, quam quia unius culpa foret. Motusque Bonna exercitus, in coloniam Agrippinensem; adfluentibus au-

xiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe juvabant. Mox valescentibus Germanis, pleræque civitates adversum nos armatae, spe libertatis; et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. Gliscebant iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. Quin idem ille arguebat ultro conscientiam ducis: tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque, falso crimine, testis veri opprimeretur. Conscendit tribunal Vocula, mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit. Et dum mali pavent, optimus quisque iussis parvere. Exin consensu ducem Voculam poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

XXVI. Sed dis cordes animos multa efferabant, inopia stipendii frumentique, et simul delectum tributaque Galliae adspernantes: Rhenus, incognita illi caelo siccitate, vix navium patiens; arti commeatus: dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent: eademque de causa minus frugum, et plures qui consumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, et vetera imperii munimenta desererent. Quod in pace, fors, seu natura; tunc fatum, et ira Dei, vocabatur. Ingressis Novesium, tertiadecima legio conjungitur. Aditus Voculae in partem curarum Herennius Gullus Legatus: nec ausus ad hostem pergere, loco, Gelduba nomen est, castra fecere. Ibi struenda acie, muniendo vallandoque, et ceteris belli meditantis militem firmabant. Utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. Pars cum Hereanio Gallo permanfit.

XXVII. Forte navem, haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. Auctus et Germanorum numerus, paullatimque adgregantibus se auxiliis, acie certatum. Germani, multa cum strage nostrorum, navem abripiunt. Victi

(quod tum in morem verterat) non suam ignaviam, sed perfidiam Legati culpabant. Protractum e tentorio, scissa veste verberato corpore; quo pretio, quibus conficiis, prodidisset exercitum, dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant: donec exitium minitantibus exterritus, proditionem et ipse Hordeonio objecit. Vinculusque, adventu demum Vocolæ, exsolvitur. Is postera die, auctores seditionis morte affecit. Tanta illi exercitui diversitas inerat, licentiæ, patientiæque. Haud dubie gregarius miles, Vitellio fidus: splendidissimus quisque, in Vespasianum proni. Inde scelerum ac suppliciorum vices, et mixtus obsequio furor: ut contineri non possent, qui puniri poterant.

XXVIII. At Civilem immensis ausibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille, ut cuique proximum, vastari Ubios Treverosque, et alia manu Mosam amnem transire jubet, ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret. Actæ utrobique prædæ. Infestius in Ubiis, quod gens Germanicæ originis, ejurata patria, Romanorum nomine Agrippinenses vocarentur. Cæsæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quievere Ubii, quo minus prædas e Germania peterent. Primo impune: dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. Contusis Ubiis, gravior et successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat: intentis custodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos prælium poscentis, ad scindendum vallum ire, detrusosque redintegrare certamen jubet: superante multitudine, et facili damno. Nec finem labori nox attulit.

XXIX. Congestis circum lignis, accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipsorum tela, per tene-

bras vana : Romani conspicuam Barbarorum aciem, et si quis audacia aut insignibus effulgens, ad istum destinabant. Intellectum id Civili : et restincto igne, misceri cuncta tenebris et armis jubet. Tum vero strepitus diffoni, casus incerti, neque ferendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus : nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, et ignavorum sæpe telis fortissimi cadere. Apud Germanos inconsulta ira : Romanus miles periculorum gnarus, ferratas fudes, gravia saxa, non forte jaciebat. Ubi sonus molientium, aut appositæ scalæ, hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi. Multos in mœnia egressos, pugionibus fodere. Sic exhausta nocte, novam aciem dies aperuit.

XXX. Eduxerant Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætoris portæ (is æquissimus locus) propinquantem, promoti contra validi asseres, et incussæ trabes perfergere, multa superstantium pernicie. Pugnatumque in percussos, subita et prospera eruptione. Simul a legionariis peritia et arte præstantibus, plura struebantur. Præcipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demissio præter suorum ora, singuli pluresve hostium sublime rapti, verso pondere intra castra effandebantur. Civilis ommissa oppugnandi spe, rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

XXXI. Hæc in Germania ante Cremonense prælium gesta, cuius eventum litteræ Primi Antonii docuere, addito Cæcinæ edicto. Et præfectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium præsens fatebatur. Diversi hinc motus animorum. Auxilia e Gallia, quis nec amor, nec odium in partes, militia sine affectu, hortantibus præfectis, statim a Vitellio desciscunt : vetus miles cunctabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu neque animo satis adfirmans : et cum cetera jurisjurandi verba

concuperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut levi murmure, et plerumque silentio transmittabant.

XXXII. Lectæ deinde pro concione epistolæ Antonii ad Civilem, suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptæ, et de Germanico exercitu hostiliter. Mox allatis Geldubam in castra nuntiis, eadem dicta, factaque; et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut abstereret bello. Neve externa armis falsis velaret. Si Vespasianum juvare adgressus foret, satisfactum cæptis. Ad ea Civilis primo callide; post ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orsus a questu periculisque, quæ per quinque et viginti annos in castris Romanis exhaustisset: 'Egregium, inquit, pretium laboris cepi, necem fratris, et vincula mea, et sævissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus jure gentium pœnas reposco. Vos autem Treveri, ceteræque servientium animæ, quod præmium effusi totiens sanguinis exspectatis, nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures, et dominorum ingenia? En ego præfectus unius cohortis, et Caninesates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. Denique ausos aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus.' Sic accensum, sed molliora referre jussum, dimittit. Ille ut inritus legationis rediit, cetera dissimulans, quæ mox erupere.

XXXIII. Civilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Vocolam exercitumque ejus mittit: Julio Maximo, et Claudio Victore sororis suæ filio, ducibus. Rapiunt in transitu hiberna alæ, Asciburgii sita. Adeoque improvisi castra involavere, ut non alloqui, non pandere aciem Vocola potuerit. Id solum, ut in tumultu, monuit, subiguano milite media firmare. Auxilia passim

circumfusa sunt. Eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus, terga in suos vertit. Cædes inde, non prælium. Et Nerviorum cohortes metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. Sic ad legiones perventum. Quæ, amissis signis, intra vallam sternebantur; cum repente, novo auxilio, fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectæ a Galba cohortes, ac tum accitæ. dum castris propinquant, audito præliantium clamore, intentos hostes a tergo invadunt, latioreque quam pro numero terrorem faciunt; aliis a Noveho, aliis a Magontiaco universas copias advenisse credentibus. Is error Romanis addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas recipere. Fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit, cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. Cæsorum eo die, in partibus nostris, major numerus et imbellior; e Germanis, ipsa robora.

XXXIV. Dux uterque, pari culpa meritis adversa, prosperis defuere. Nam Civilis, si majoribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequisset, castraque perrupta excidisset. Vocula, nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque. Dein victoriæ parum confusus, tritis frustra diebus, castra in hostem movit. Quem si statim impellere, cursumque rerum sequi maturasset; solvere obsidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, et suis victoria provenisset. Circumferebantur signa vexillaque. Ostentati etiam captivi. Ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus illic a Germanis. Unde major indici fides. Simul vastatione incendiisque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. In conspectu castrorum constitui signa, fossamque et vallum circumdari Vocula jubet, ut depositis impedimentis sarcinisque expediti certarent. Hinc in ducem clamor

pugnam poscentium. Et minari adfueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique prælium sumpserunt. Nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium, quam virtute suorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, et seditiosissimus quisque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari. Et redintegrata acie manus ad obsessos tendere, ne tempori deessent. Illi cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac forte Civilis lapsu equi prostratus; credita per utrumque exercitum fama, vulneratum aut interfectum, immane quantum suis pavoris, et hostibus alacritatis indidit.

XXXV. Sed Vocula, omissis fugientium tergis, vallum turreſque caſtrorum augebat, tamquam rursus obſidium immineret: corrupta totiens victoria, non falſo ſuſpectus bellum malle. Nihil æque exercitus noſtros, quam egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium miſſa, ut inde terreſtri itinere frumentum adveherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Civile. Qui ubi rursus miſſos Novesium frumentatores, dataſque in præſidium cohortes; velut multa pace, ingredi accepit; rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compoſitus invadit: præmiſſis, qui pontes et viarum anguſta inſiderent. Pugnatum longo agmine, et incerto Marte, donec prælium nox dirimebat. Cohortes Geldubam perrexere, manentibus ut fuerant caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in reſreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis perculſiſque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos, e quinta et quartadecima legionibus apud Vetera obſeſſis, indomitum militem, et ducibus inſenſum. Plures quam juſſum erat proſecti, palam in agmine fremebant, non ſe ultra famem, inſidias lega-

forum toleraturos. At qui remanserant, desertos se abducta parte legionum querebantur. Duplex hinc seditio, aliis revocantibus Vocolam; aliis redire in castra abnuentibus.

XXXVI. Interim Civilis Vetera circumfedit. Vocola Geldubam, atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam. Mox haud procul Novesio, equestri proelio prospere certavit. Sed miles, secundis adversisque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones donativum exposcunt, comperto pecuniam a Vitellio missam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Vespasiani dedit. Idque præcipuum fuit seditionis alimentum. Effusi in luxum et epulas, et nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant. Nec ullo Legatorum, tribunorumve obfistere auso, (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Vocolam parabantur, nisi servili habitu, per tenebras, ignoratus evasisset. Ubi sedato impetu, metus rediit: centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos.

XXXVII. Ipsi, ut est vulgus sine rectore præceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis, ac statim omissis, in fugam vertuntur. Res adversæ, discordiam peperere; iis qui e superiore exercitu erant, causam suam diffociantibus. Vitellii tamen imagines, in castris, et per proximas Belgarum civitates, repositæ, cum jam Vitellius occidisset. Dein mutati in pœnitentiam primani, quartanique, et duodevicesimani, Vocolam sequuntur: apud quem resumpto Vespasiani sacramento, ad liberandum Magontiaci obsidium ducebantur. Discefferant obsessores, mixtus ex Cattis, Uspis, Mattiacis exercitus, satietate prædæ, nec incruenti. In via dispersos et nescios miles noster invaserat. Quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque invicem cladibus cum Germanii certabant.

Donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles foedarent.

XXXVIII. Interea Vespasianus iterum, ac Titus, Consulatem absentes inierunt, mæsta et multiplici metu suspensa civitate. Quæ super instantia mala, falsos pavores induerat, descivisse Africam, res novas moliente L. Pisone. Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naves sævitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex Repub. annonæ cura, clausum litus, retineri com meatus dum timet, credebat: argentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant: nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplébiles, nulla unquam civilis victoria satiavit.

XXXIX. Kal. Januariis, in Senatu, quem Julius Frontinus Prætor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque, ac regibus laudes gratesque decretæ. Et Tertio Juliano Prætura, tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equestris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæsar Domitianus Præturam cepit. Ejus nomen epistolis edictisque præponebatur. Vis penes Mucianum erat: nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus e Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, clarosque rerum fama ac militum studiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem sævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis majoribus, et fraterna imagine fulgentem, ad capeffendam Rempub. hortatus: haud defutura conscriptorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat; multis in Senatu laudibus cumulatam, secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam osten-

tans, discessu Cluvii Rufi vacuam. Simul amicis ejus, tribunatus præfecturasque largitur. Dein, postquam inanem animum spe et cupidine impleverat, vires abolet: dimissa in hiberna legione septima; cujus flagrantissimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa. Pars exercitus in Germanias ducebatur. Sic egesto, quidquid turbidum, redit Urbi sua forma legesque, et munia magistratum.

XL. Quo die Senatus ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac juvenia sua, pauca et modica differuit, decorus habitu: et ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. Referente Cæsare, de restituendis Galbæ honoribus, censuit Curtius Montanus, ut Pisonis quoque memoria celebraretur. Patres utrumque jussere. De Pisone inritum fuit. Tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique æra legum vetustate delapsa noscerent, fingerentque, et Fastos adulatione temporum scædatos exonerarent, modumque publicis impensis facerent. Redditur Tertio Juliano Prætura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse. Gripho honor mansit. Repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et P. Celerem placuit, damnatusque Publius, et Sorani manibus satisfactum. Insignis publica severitate dies, ne privatim quidem laude caruit: justum judicium expleſſe Musonius videbatur. Diversa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambiciosius quam honestius defendisset. Ipsi Publio neque animus in periculis, neque oratio suppeditavit. Signo ultionis in accusatores dato, petit a Cæsare Junius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem Senatui faceret, per quos nosceret, quem quisque accusandum poposcisset. Consolendum tali super re Principem, respondit.

XLI. Senatus, inchoantibus primoribus, jusjurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut

sententiam rogabantur, Deos testes advocabant, nihil ope sua factum, quo cujusquam salus læderetur, neque se præmium aut honorem ex calamitate civium cepisse. Trepidis, et verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. Probabant religionem Patres, perjurium arguebant. Eaque velut censura, in Sariolenum Voculam, et Nonium Aclianum, et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat; quod apud Vitellium molitus eadem foret. Nec destitit Senatus manus intentare Voculæ, donec curia excederet. Ad Pactium Africanum transgressi, eum quoque proturbant: tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibusque insignes, ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro conversus. Miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit.

XLII. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipstianus Messalla adeptus est, nondum senatoria ætate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum et Orphiti domus in summum odium extulerat. Sponte ex S. C. accusationem subiisse juvenis admodum, nec depellendi periculi, sed in spem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata Crassi uxor, quatuorque liberi, si cognosceret Senatus, ultores aderant. Igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens, flexerat quosdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post cædem Galbæ, datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo, adpetitumque morsu Pisonis caput objectaret: ‘Hoc certe, inquit, Nero non coëgit, nec dignitatem, aut salutem illa sævitia redemisti. Sane toleremus istorum defensiones, qui perdere alios, quam periclitari ipsi maluerunt. Te securum reli-

Vol. III. Q

querat exsul pater, et divisa inter creditores bona, non-
 dum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupisce-
 ret Nero, nihil quod timeret. Libidine sanguinis, et
 hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, et nul-
 lis defensionibus expertum, cæde nobili imbuisti. Cum
 ex funere Reipublicæ, raptis consularibus spoliis,
 septuagies sestertio saginatus, et sacerdotio fulgens,
 innoxios pueros, inlustres senes, conspicuas feminas
 eadem ruina prosterneret: cum segnitiam Neronis
 incusares, quod per singulas domos, seque et delatores
 fatigaret: posse universum Senatum una voce sub-
 verti. Retinete, Patres conscripti, et reservate ho-
 minem tam expediti consilii, ut omnis ætas instructa
 sit: et quomodo senes nostri, Marcellum, Crispum;
 juvenes, Regulum imitentur. Invenit etiam æmu-
 los infelix nequitia. Quid si floreat vigeatque?
 Et quem adhuc quæstorium offendere non audemus,
 prætorium et consularem visuri sumus? An Neronem
 extremum dominorum putatis? Idem crediderant,
 qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerunt: cum in-
 terim intestabilior, et sævior exortus est. Non ti-
 memus Vespasianum: ea Principis ætas, ea mode-
 ratio. Sed diutius durant exempla, quam mores.
 Elanguimus, Patres conscripti, nec jam ille Senatus su-
 mus, qui occiso Nerone, delatores et ministros, more
 majorum puniendos flagitabat. Optimus est, post
 malum Principem, dies primus.

XLIII. Tanto cum assensu Senatus auditus est Mon-
 tanus, ut spem caperet Helvidius, posse etiam Marcel-
 lum prosterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui
 perinde dives et eloquentia clarus, nulli unquam sub
 Nerone periculum faceffisset; crimine simul exemplo-
 que Eprium urgebat, ardentibus Patrum animis. Quod
 ubi sensit Marcellus, velut excedens curia: Imus, in-
 quit, Prisce, et relinquimus tibi Senatum tuum: regna
 præsentis Cæsare. Sequebatur Vibius Crispus; ambo

infecti, vultu diverso. Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens: donec accursu amicorum retraherentur. Cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

XLIV. Proximo Senatu, inchoante Cæsare de abolendo dolore iraque, et priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixè proaccusatoribus. Simul eos qui cæptam, dein omisssam actionem repeterent, monuit sermone molli, et tamquam rogaret. Patres cæptam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus ne sperni Senatus iudicium, et cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur; Octavium Sagittam, et Antistium Sofianum senatorii ordinis, egressos exilium, in easdem insulas redegit. Octavius, Pontiam Postumiam stupro cognitam, et nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Sofianus, pravitate morum multis exitiosus. Ambo gravi Senatus consulto damnati pulsq̃ue, quamvis concessio aliis redditu, in eadem pœna retenti sunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Sofianus ac Sagitta viles, etiam si reverterentur; accusatorum ingenia, et opes, & exercita malis artibus potentia timebantur.

XLV. Reconciliavit paulisper studia Patrum, habita in Senatu cognitio, secundum veterem morem. Manlius Patruitus ordinis Senatorii, pulsatum se in colonia Seniensi, coetu multitudinis, et iussu magistratuum querebatur. Nec finem injuriæ hic stetit: planctum, et lamenta, et supremorum imaginem præsentì sibi circumdata: cum contumeliis et probris, quæ in Senatum universum jacerentur. Vocati qui arguebantur. Et cognita causa, in convictos vindicatum. Additumque Senatus consultum, quo Seniensium plebes modestiæ admoneretur. Iisdem diebus Antonius Flamma. Cyrenensibus damnatur, lege repetundarum, et exilio ob sævitiam.

XLVI. Inter quæ militaris seditio prope exarsit. Prætorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati: et lectus in eandem spem e legionibus miles, promissa stipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, sine multa cæde, pelli poterant. Ingressus castra Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatii discretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per Urbem, et Urbi vicina conquisiti, producuntur prope intesto corpore. Eos Mucianus diduci, et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum, separatim adstipere jubet. Illos primus statim aspectus obstupefecerat. Cum ex diverso velut aciem telis et armis truces; semet clausos nudosque et inlucie deformes aspicerent. Ut vero huc illuc distrahi corpore, metus per omnes, et præcipua Germanici militis formido, tamquam et separatione ad eandem destinarentur. Prenfare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, ne defererentur soli, neu in pari causa disparem fortunam paterentur: modo Mucianum, modo absentem Principem, postremum cælum ac deos obtestari. Donec Mucianus, cunctos ejusdem sacramenti, ejusdem Imperatoris milites appellans, falso timori obviam iret. Namque et victor exercitus clamore lacrymas eorum juvabat. Isque finis illa die. Paucis post diebus, alloquentem Domitianum firmati jam excepere. Spernunt oblatos agros, militiam et stipendia orant. Preces erant, sed quibus contradici non posset. Igitur in Prætorium accepti. Dein quibus ætas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam: sed carptim, ac singuli. Quo tutissimo remedio, consensus multitudinis extenuatur.

XLVII. Ceterum veranè pauperie, an uti videretur, actum in Senatu, ut sexcenties festerium a privatis

mutuum acciperetur. Præpositusque ei curæ Poppæus Silvanus. Nec multo post necessitas abiit, siue omiſſa ſimulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, Conſulatus quos Vitellius dederat. Funuſque cenſorium Flavio Sabino ductum : magna documenta inſtabilis fortunæ, ſummaque et ima miſcentia.

XLVIII. Sub idem tempus L. Piſo Proconſul interſicitur. Ea de cæde quam veriffime expediam, ſi pauca ſupra petiero, ab initio cauſiſque talium facinorum non abſurda. Legio in Africa auxiliaque, tutandis Imperii finibus, ſub divo Auguſto Tiberioque Principibus, Proconſuli parebant. Mox C. Cæſar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam Proconſuli legionem, miſſo in eam rem Legato tradidit. Æquatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis utriuſque mandatis, diſcordia quæſita auctaque pravo certamine. Legatorum juſ adelevit diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura : Proconſulum ſplendiſſimus quiſque, ſecuritati magis quam potentia conſulebant.

XLIX. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Feſtus, ſumptuoſæ adoleſcentiæ, neque modica cupiens, et affinitate Vitellii anxius. Is crebris ſermonibus, tentaveritne Piſonem ad res novas, an tentanti reſtiterit, incertum. Quoniam ſecreto eorum nemo adfuit, et occiſo Piſone plerique ad gratiam interſectoris inclinavere. Nec ambigitur, provinciam et militem, alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe, et quidam e Vitellianis Urbe profugi, oſtentabant Piſoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, et in pace ſuſpecta tutius bellum. Inter quæ Claudius Sagitta, præfeſtus alæ Petrinæ, proſpera navigatione prævenit Papirium centurionem, a Muciano miſſum : adſeveravitque mandata interſiciendi Piſonis, centurioni data. Cecidiſſe Galerianum, conſobrinum ejus generumque. Unam in audacia ſpem ſalutis. Sed duo itinera audendi,

seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia, ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet. Nihil ad ea moto Pisoni, centurio a Muciano missus, ut portum Carthaginis attigit, magna voce, læta Pisoni omnia; tamquam Principi continuare: obvios et subitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. Vulgus credulum, ruere in forum, præsentiam Pisonis exposcere. Gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri, et adulandi libidine. Piso indicio Sagittæ, vel insita modestia, non in publicum egressus est, neque se studiis vulgi permisit. Centurionemque percunctatus, postquam quæsitum sibi crimen cædemque comperit: animadverti in eum iussit, haud perinde spe vitæ, quam ira in percussorem, quod idem ex Intersectoribus Clodii Macri, cruentas Legati sanguine manus, ad cædem Proconsulis retulisset. Anxio deinde edicto Carthaginensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oriretur.

L. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque et falsa, more famæ, in majus innuere, equites in necem Pisonis mittit. Illi raptim vestî, obscuro adhuc cœptæ lucis, domum Proconsulis inrumpunt, districtis gladiis, et magna pars Pisonis ignari: quod Pœnos auxiliares, Maurosque in eam cædem delegerat. Haud procul cubiculo, obvium forte servum, quis nam, et ubi esset Piso? interrogare. Servus egregio mendacio, se Pisonem esse respondit: ac statim obtruncatur. Nec multo post, Piso interficitur. Namque aderat, qui nosceret, Bebius Massa e Procuratoribus Africæ: jam tunc optimo cuique exitiosus, et in causas malorum, quæ mox tulinius, sæpius rediturus. Festus Adrumeto, ubi speculabundus subliterat, ad legionem tendit, præfectumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob similitudines: sed Pisonis satel-

litem vocabat, militesque et centuriones quosdam puniit, alios præmiis adfecit: neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oeenfium Leptitanorumque discordias componit, quæ raptu frugum et pecorum inter agrestes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeenfis multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, et inter accolæ latrociniis secundam. Unde artæ Leptitanis res, lateque vastatis agris, intra mœnia trepidabant. Donec interventu cohortium alarumque, fusi Garamantes, et recepta omnis præda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. At Vespasiano post Cremonensem pugnam, et prosperos undique nuntios, cecidisse Vitellium, multi cujusque ordinis pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi nuntiavere. Aderant Legati regis Vologesi, quadraginta Parthorum equitum millia offerentes. Magnificum lætumque tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeso actæ, mandatumque ut legatos ad Senatum mitteret, et pacem esse sciret. Vespasianus in Italiam resque Urbis intentus, adversam de Domitiano famam accipit: tamquam terminos ætatis, et concessa filio egrederetur. Igitur validissimam exercitus partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda.

LII. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, ne criminantium nuntiis temere accenderetur: integrumque se ac placibilem filio præstaret. Non legiones, non classes, perinde firma Imperii munimenta, quam numerum liberorum. Nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus, imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime Principibus: quorum prosperis et alii fruuntur, adversa ad junctissimos pertineant. Ne fratribus quidem mansuram concordiam, ni pater exemplum præbuisset. Vespasianus haud æque Domitiano mitigatus, quam Titi

pietate gaudens, bono esse animo jubet, belloque et armis rempublicam attollere: sibi pacem domumque curæ fore. Tum celerrimas navium frumento onustas, sævo adhuc mari committit. Quippe tanto discrimine Urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

LIII. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinium confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter procures. Ab eo contracti haruspices, monuere, ut reliquæ prioris delubri in paludes aveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur. Nolle deos mutari veterem formam. Undecimo Kalendas Julias, serena luce, spatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque. Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis. Dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua rivis et fontibus amnibusque hausta, perluere. Tum Helvidius Priscus Prætor, præeunte Plauto Eliano pontifice, lustrata suovetaurilibus area, et super cespitem redditis extis, Jovem, Junonem, Minervam, præfidesque Imperii deos precatus uti cœpta prosperarent, sedesque suas pietate hominum inchoatas, divina ope attollerent; vittas quis ligatus lapis innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magistratus, et sacerdotes, et Senatus, et eques, et magna pars populi, studio lætitiaque connixi, saxum ingens traxere: passimque injectæ fundamentis argenti aurique stipes, et metallorum primitiæ nullis fornacibus victæ, sed ut gignuntur. Prædixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. Altitudo ædibus adjecta. Id solum religio adnuere. Et prioris templi magnificentiæ defuisse creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

LIV. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis omiſſa diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitel-

lianæ legiones vel externum servitium, quam Imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati: vulgato rumore, a Sarmatis Dacisque Mœtica ac Pannonica hiberna circumfideri: paria de Britannia fingebantur. Sed nihil æque, quam incendium Capitolii, ut finem Imperio adesse crederent, impulerat. Capiam olim a Gallis Urbem; sed integra Jovis sede, mansisse Imperium. Fatali nunc igne signum cælestis iræ datum. Et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana Druidæ canebant. Incesseratque fama primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse, ne deessent libertati, si populum Romanum continua bellorum civilium series et interna mala fregissent.

LV. Ante Flacci Hordeonii cædem, nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavere nuntii inter Civilem Classicumque, præfectum alæ Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios. Regium illi genus, et pace belloque clara origo. Ipse, e majoribus suis, hostis populi Romani, quam socius jactabat. Miscuere sese Julius Tutor, et Julius Sabinus, hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni a Vitellio præfectus: Sabinus, super insitam vanitatem, falsæ stirpis gloria incendebatur, proaviam suam divo Julio per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuisse. Hi secretis sermonibus, animos ceterorum scrutari. Ubi, quos idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi, in domum privatam conveniunt. Nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuere quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulere moras consultandi. Certatim proclamant, furere discordiis populum Romanum, cæsas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime Urbem, omnes exercitus suis quemque bellis distineri. Si Alpes

prædiis firmentur; coalita libertate, dispecturas Gallias, quem virium suarum terminum velint.

LVl. Hæc dicta pariter probataque. De reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. Plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos. Vicit ratio parcendi: ne sublata spe veniæ, pertinacia accenderentur. Alliciendos potius in societatem. Legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum, et spe impunitatis facile accessurum. Ea primi concilii forma. Missique per Gallias concitatores belli. Simulatum ipsis obsequium, quo incautiores Voculam opprimerent. Nec defuere qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. Inter ambiguos milites, et occultos hostes, optimum e præsentibus ratus, mutua dissimulatione, et iisdem, quibus petebatur, artibus grassari; in coloniam Agrippinensem descendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum et extra conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit. Pollicitusque, si præsidium daretur, iturum in Batavos, et potiore civitatis partem ad societatem Romanam retracturum: accepta peditum equitumque modica manu, nil apud Batavos ausus, quosdam Nerviorum Betafiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quam bello, Caninesates Marsacosque incurfabat. Vocula Gallorum fraude inlectus, ad hostem contendit.

LVII. Nec procul Veteribus aberat; cum Claudivs ac Tutor per speciem explorandi prægressi, cum ducibus Germanorum pacta firmavere. Tumque primum discreti a legionibus, proprio vallo castra sua circumdant. Obtestante Vocula, Non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. Superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam Imperii, et ultores deos. Sic olim, Sacrovirum et Æduos; nuper, Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. Eadem rursus numina, eadem

fata, ruptores fœderum exspectarent. Melius divo Julio, divoque Augusto notos eorum animos. Galbam, et infraſta tributa, hoſtiles ſpiritus induiſſe. Nunc hoſtes, quia molle ſervitium: cum ſpoliati exutique fuerint, amicos fore. Hæc ferociter locutus, poſtquam perſtare in perſidia Clauſicum Tutoremque videt: verſo itinere, Novesium concedit. Galli dum millium ſpatio diſtantibus campis, conſedere. Illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi: ut (ſagittium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pignuſque tanti ſcleris, nece aut vinculis Legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam ſuadebant, audendum ratus, vocata concione, in hunc modum diſſeruit.

LVIII. 6 Nunquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſolicitor, aut pro me ſecurior. Nam mihi exitium 6 parari, libens audio: mortemque in tot malis hoſtium 6 ut ſinem miſeriarum exſpecto. Veſtri me pudet miſereturque, adverſus quos non prælium et acies parantur. Id enim fas armorum, et juſ hoſtium. Bellum 6 cum populo Romano veſtris ſe manibus geſturum 6 Clauſicus ſperat: imperiumque et ſacramentum Galliarum oſtentat. Adeo vos, ſi fortuna in præſens virtusque deſeruit, etiam vetera exempla deſiciunt, quotiens Romanæ legiones perire præoptaverint, ne loco 6 pellerentur? Socii ſæpe noſtri, exſcindi urbes ſuas, 6 ſequæ cum conjugibus ac liberis cremari pertulerunt. 6 Neque aliud pretium exitus, quam fides famaque. 6 Tolerant cum maxime inopiam obſidiumque apud 6 Vetera legiones, nec terrore aut promiſſis demoven- 6 tur. Nobis, ſuper arma et viros, et egregia caſtrorum munimenta, frumentum et commeatus quamvis 6 longo bello pares. Pecunia nuper etiam donativo 6 ſufficit: quod ſive a Veſpaſiano, ſive a Vitellio datum 6 interpretari mavultis, ab Imperatore certe Romano ac- 6 cepiſtis. Tot bellorum victores, apud Geldubam,

6 apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, in-
 4 dignum id quidem: sed est vallum murique, et trahen-
 6 di artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitus-
 6 que concurrant. Sane ego displiceam. Sunt alii Le-
 6 gati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc
 6 prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satelli-
 6 tibus, Civilem et Clasticum Italiam invasuros. An si
 6 ad moenia Urbis Germani Gallique duxerint, arma pa-
 6 triæ inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine.
 6 Tutori Trevero agentur excubiæ? Signum belli Bata-
 6 vus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis de-
 6 inde sceleris exitus? cum Romanæ legiones contra di-
 6 rexerint: transfugæ e transfugis, et proditores e prodi-
 6 toribus, inter recens et vetus sacramentum invisi deis
 6 errabitis? Te, Jupiter optime maxime, quem per
 6 octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus: te,
 6 Quirine Romanæ parens Urbis, precor venerorque, ut
 6 si vobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta
 6 et intemerata servari; at certe pollui fœdarique a Tu-
 6 tore et Clastico ne sinatis. Militibus Romanis aut in-
 6 nocentiam detis; aut maturam, et sine noxa peniten-
 6 tiam.

LIX. Varie excepta oratio inter spem metumque ac
 pudorem. Digressum Voculam, et de supremis agitan-
 tem, liberti servique prohibuere fœdissimam mortem
 sponte prævenire. Et Clasticus misso Æmilio Longino
 desertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. He-
 rennium et Numisium Legatos vinciri, satis visum. De-
 in sumptis Romani Imperii insignibus, in castra venit.
 Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ul-
 tra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Ju-
 ravere qui aderant, pro imperio Galliarum. Interfecto-
 rem Voculæ altis ordinibus; ceteros, ut quisque flagi-
 tium navaverat, præmijs attollit. Divisæ inde inter Tu-
 torem et Clasticum curæ. Tutor valida manu circumda-
 tos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem

Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere ad obsessos jubet, veniam ostentantes si præsentia sequerentur. Aliter nihil spei. Famem, ferrumque, et extrema passuros.

LX. Adjecere qui missi erant, exemplum suum. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant; absumptis jumentis equisque, et ceteris animalibus, quæ profana scædæque in usum necessitas vertit. Virgulta postremo et stirpes et internatas saxi herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere: donec egregiam laudem sine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. Neque ante preces admittæ, quam in verba Galliarum jurarent. Tum pactus prædam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, et qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio; multi palantes occubuerunt. Ceteri retro in castra profugiunt, querente sane Civile et increpante Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere sævientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis castris faces injiciunt: cunctosque qui prælio superfuerant, incendium hausit.

LXI. Civilis barbaro voto, post cœpta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum cæde legionum deposuit. Et ferebatur, parvulo filio, quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit: sisus Germanorum opibus: et si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclytus fama, et potior. Mummius Lupercus Legatus legionis, inter dona missus Velledæ. Ea virgo rationis Bructeræ late imperitabat:

6 apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, in-
 6 dignum id quidem: sed est vallum murique, et trahen-
 6 di artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitus-
 6 que concurrant. Sane ego displiceam. Sunt alii Le-
 6 gati, tribuni, centurio denique, aut miles. Ne hoc
 6 prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis fatelli-
 6 tibus, Civilem et Clasticum Italiam invasuros. An si
 6 ad mœnia Urbis Germani Gallicque duxerint, arma pa-
 6 triæ inferetis? Horret animus tanti flagitii imagine.
 6 Tutori Trevero agentur excubiæ? Signum belli Bata-
 6 vus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis de-
 6 inde sceleris exitus? cum Romanæ legiones contra di-
 6 rexerint: transfugæ e transfugis, et proditores e prodi-
 6 toribus, inter recens et vetus sacramentum invisi deis
 6 errabitis? Te, Jupiter optime maxime, quem per
 6 octingentos viginti annos, tot triumphis coluimus: te,
 6 Quirine Romanæ parens Urbis, precor venerorque, ut
 6 si vobis non fuit cordi, me duce hæc castra incorrupta
 6 et intemerata servari; at certe pollui scædarique a Tu-
 6 tore et Clastico ne sinatis. Militibus Romanis aut in-
 6 nocentiam detis; aut maturam, et sine noxa pœniten-
 6 tiam.

LIX. Varie excepta oratio inter spem metumque ac
 pudorem. Digressum Voculam, et de supremis agitan-
 tem, liberti servique prohibuere scædissimam mortem
 sponte prævenire. Et Clasticus misso Æmilio Longino
 desertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. He-
 rennium et Numisium Legatos vinciri, satis visum. De-
 in sumptis Romani Imperii insignibus, in castra venit.
 Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ul-
 tra suppeditavere, quam ut sacramentum recitaret. Ju-
 ravere qui aderant, pro imperio Galliarum. Interfecto-
 rem Voculæ altis ordinibus; ceteros, ut quisque flagi-
 tium navaverat, præmiis atrollit. Divisæ inde inter Tu-
 torem et Clasticum curæ. Tutor valida manu circumda-
 tos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem

Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum præfecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere ad obsessos jubet, veniam ostentantes si præsentia sequerentur. Aliter nihil spei. Famem, ferrumque, et extrema passuros.

LX. Adjecere qui missi erant, exemplum suum. Obsessos hinc fides, inde egestas, inter decus ac flagitium distrahebant. Cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant; absumptis jumentis equisque, et ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in usum necessitas vertit. Virgulta postremo et stirpes et internatas saxi herbas vellentes, miseriarum patientiæque documentum fuere: donec egregiam laudem sine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. Neque ante preces admittæ, quam in verba Galliarum jurarent. Tum pactus prædam castrorum, dat custodes, qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, et qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnacissimus quisque in vestigio; multi palantes occubuerunt. Ceteri retro in castra profugiant, querente sane Civile et increpante Germanos, tamquam fidem per scelus abrumperent. Simulata ea fuerint, an retinere sævientes nequiverit, parum adfirmatur. Direptis castris faces injiciunt: cunctosque qui proelio superfuerant, incendium hausit.

LXI. Civilis barbaro voto, post cœpta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patrata demum cæde legionum deposuit. Et ferebatur, parvulo filio, quosdam captivorum, sagittis jaculisque puerilibus figendos, obtulisse. Ceterum neque se, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adigit: sisus Germanorum opibus: et si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclytus fama, et potior. Mummius Lupercus Legatus legionis, inter dona missus Velledæ. Ea virgo rationis Bructeræ late imperitabat:

vetere apud Germanos more, quo pleraque feminarum fatidicas, et augeſcente ſuperſtitione arbitrentur deas. Tuncque Veledæ auctoritas adolevit. Nam proſperas Germanis res, et excidium legionum prædixerat. Sed Lupercus in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti, reſervantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna ſubverſa cremataque: iis tantum relictis, quæ Magontiaci ac Vindoniſiæ ſita ſunt.

LXII. Legio teritiadecima cum auxiliis ſimul deditis, a Novæſio in coloniam Treverorum tranſgredi jubetur, præſcripta die intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egere. Ignaviſſimus quique, cæſorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars, rubore et infamia, quale illud iter, quis dux viæ? et omnia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſque dominos feciſſent. Alii nulla dedecoris cura, pecuniam aut cariſſima ſibi metipſi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proſciſcendi hora, exſpectatione triſtor. Quippe intra vallum, deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, et dies. Revulſæ Imperatorum imagines, inhonora ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis, ſilens agmen, et velut longæ exſequiæ. Dux Claudius Sanctus effoſſo oculo, dirus ore, ingenio debiliſ. Duplicatur flagitium, poſtquam deſertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgata captarum legionum fama, cuncti qui paullo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris teſtiſque, et undique effuſi, inſolito ſpectaculo nimium fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi. Spretiſque Sancti promiſſis, aut minis, Magontiacum abeunt: ac ſorte obvio interfectore Voculæ Longino, conſectis in eum telis, initium exſolvendæ in poſterum culpæ fecere. Legiones nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum conſidunt.

LXIII. Civilis et Clasticus rebus secundis sublatis, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent, dubitavere. Sævitia ingenii, et cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur. Obstabat ratio belli, et novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium ejus primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum, honorate custodierant. Sed Transrhenanis gentibus invisa civitas, opulentia auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quam si promiscua eas sedes omnibus Germanis foret: aut disjecta, Ubios quoque disperisset.

LXIV. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis, mandata apud concilium Agrippinensium edijubent. Quæ ferocissimus e legatis, in hunc modum protulit: 'Redisse vos in corpus nomenque Germaniæ, communibus deis, et præcipuo deorum Marti grates agimus: vobisque gratulamur, quod tandem liberi inter liberos eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, et cælum quodammodo ipsum, clausierant Romani: ut colloquia congressusque nostros arcerent; vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus. Sed ut amicitia societasque nostra in æternum rata sint: postulamus a vobis, muros colonię, munimenta serviti, detrahatis. Etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur. Romanos omnes, in finibus vestris trucidetis. Haud facile libertas, et domini miscentur. Bona interfectorum, in medium cedant, ne quis occulere quidquam, aut segregare causam suam possit. Liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim majoribus nostris. Quomodo lucem diemque omnibus hominibus; ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. Instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. Sincerus et inte-

ger, et servitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, aut aliis imperitabitis.

LXV. Agrippinenses, sumpto consultandi spatio, quando neque subire conditiones metus futuri, neque palam adspernari conditio præsens sinebat, in hunc modum respondent. Quæ prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpimus, ut vobis ceterisque Germanis consanguineis nostris jungeremur. Muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis, quam diruere turius est. Si qui ex Italia aut provinciis alienigenæ in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit: vel in suas quisque sedes refugere. Deductis olim, et nobiscum per connubium sociatis, quique mox provenere, hæc patria est. Nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis. Vædical et onera commerciorum resolvimus. Sinit transitus incustoditi, sed diurni et inermes: donec nova et recentia jura, in vetustatem consuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos pacta fancientur. Sic lenitis Tencteris legati ad Civilem et Veledam missi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetrare. Sed coram adire, adloquique Veledam negatum. Arcebantur adpectu, quo venerationis plus inesset. Ipsa edita in turre: delectus e propinquis, consulta responsaque, ut internuntius nuntius, portabat.

LXVI. Civilis, societate Agrippinensium auctus, proximas civitates affectare, aut adversantibus bellum inferre statuit. Occupatisque Sunicis, et juventute eorum per cohortes composita; quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit. Fretus loco, quia pontem Mosæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani transfratantes, terga Labeonis invasere. Simul Civilis, ausus, an ex composito, inta-

lit se agmini Tungrorum, et clara voce: 'Non ideo, inquit, bellum sumpſimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent. Procul hæc a nobis arrogantia. Accipite societatem. Transgredior ad vos, seu me ducem, seu militem invultis.' Movebatur vulgus, condebantque gladios; cum Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis suis adiunxit: ingens rerum, perculsis civitatum animis, vel sponte inclinantibus.

LXVII. Interea Julius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, Cæsarem se salutari jubet: magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem et nobis fidam. Nec Sequani detestavere certamen. Fortuna melioribus adfuit, Fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium, pari formidine deseruit. Utque famam exitii sui faceret, villam in quam perfugerat, cremavit. Illic voluntaria morte interisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque, vitam per novem mox annos traduxerit; simul amicorum ejus constantiam, et insigne Epponinæ uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie, belli impetus stetit. Respicere paullatim civitates, fasque et fœdera respicere, principibus Reimis: qui per Gallias edixere, ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.

LXVIII. At Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Anniū, et Petiliū Cerialē delegerat) summam belli parum tolerarent. Nec relinquenda Urbs sine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur: suspectis, uti diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus prætorianis præpositus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum Varo haud

alienum, deliniret; Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum, et gratissimum Domitiano, prætorianis præposuit, patrem ejus sub Caio Cæsare egregie functum ea cura dictitans. Lætum militibus idem nomen. Atque ipsum quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. Assumuntur e civitate clarissimus quisque; et alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo. Ille ipse ac juvenis properus; hic moras neclens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ætatis, et pravis impulsoribus si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret. Legiones victrices sexta et octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recens conscriptis secunda, Peninis Cottianisque Alpibus, pars monte Grajo, traducuntur. Quartadecima legio e Britannia; sexta ac decima ex Hispania accitæ. Igitur venientis exercitus fama, et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. Is meditata oratione, cuncta magnis imperiis objectari solita, contumeliasque et invidiam in populum Romanum effudit: turbidus miscendis seditionibus, et plerisque gratus vecordi facundia.

LXIX. At Julius Auspex e primoribus Remorum, vim Romanam pacisque bona dissertans, et summi bellum etiam ab ignavis, Strenuissimum cujusque periculo geri, jamque super caput legiones: sapientissimum quemque reverentia fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, consilium Auspiciis sequebantur. Constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. Deterruit plerosque provinciarum æmulatio. Quod bello caput? unde jus auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent? Nondum victoria, jam discordia erat: aliis fœdera, quibusdam opes viresque, aut vetustatem originis, pro jure ja-

stantibus. Tædio futurorum, præsentia placuere. Scribuntur ad Treveros epistolæ, nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia, et paratis deprecatoribus, si pœniteret. Restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suæ aures, haud perinde instruendo bello intentus, quam frequens concionibus.

LXX. Igitur non Treverî neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine suscepti discriminis agere. Ne duces quidem in unum consulere. Sed Civilis avia Belgarum circumibat: dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Clavicus tegne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniæ ripam, et ardua Alpium præfidiis claudere. Atque interim unaetvicefima legio Vindonissâ; Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rætiâ inrupere. Accessit ala singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. Præerat Julius Briganticus, sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis. Qui primo cohortem præmissam a Sextilio Felice, interficiunt: mox ubi duces exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere: secutis Tribocis, Vangionibusque et Caracatibus. Tutor Treveris comitantibus, vitato Magontiaco Bingium concessit: fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat. Sed incursum cohortium quas Sextilius ducebat, et reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treverî, et plebes, omisiss armis, per agros palatur. Quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Novebio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, tractæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt. Hæc Valentino ab-

sente gesta: qui ubi adventabat furens, cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus; legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt: occisus Herennio ac Numisio Legatis, quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris.

LXXI. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Magontiacum venit: ejus adventu erectæ spes. Ipse pugnae avidus, et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat: ubi primum congredi licuisset, nullam prælio moram factururus. Delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare jubet sufficere Imperio legiones. Socii ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanæ manus exceperant. Auxit ea res Gallorum obsequium. Nam recepta juventute, facilius tributa toleravere, prouiores ad officia quod spernebantur. At Civilis et Cladius, ubi pulsum Tutorem, cæsos Treveros, cuncta hostibus prospera acceperunt: trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere ne summæ rei periculum faceret. Eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos, qui breviori itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat milium Magontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit. Quem locum magna Treverorum manu Valentinus infederat, montibus et Mosella amne septum. Et addiderat fossas, obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus suis in virtute foret. Paullum moræ in ad censu, dum missilia hostium prævehuntur. Ut ventum in manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum æquioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

LXXII. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendæ civitatis: Hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam. Horum scelere clausas cæsasque legiones. Quid tantum Cremonam meruisse, quam e gremio Italiæ raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ integram sedem, spoliis exercituum et dacum cædibus ovan-tem. Redigeretur præda in fiscum: ipsis sufficere ignes, et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis metu infamiæ, si licentia sævitiaque imbuere militem crederetur, preffit ihas. Et parvum, posito civili bello, ad externa modestiores. Convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. Stabant conscientia flagitii mæstæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coeuntes exercitus consalvatio. Neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria, et lucem ipsam vitantes. Nec perinde periculum aut metus, quam pudor ac dedecus obstupescerat, attonitis etiam victoribus: qui vocem precesque adhibere non ausi, lacrymis ac silentio veniam pescabant. Donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quæ militum ducumque discordia, vel fraude hostium evenissent. Primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent: priorum facinororum neque Imperatorem, neque se meminisse. Tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove seditionem aut cladem commilitoni obsecraret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas ad concionem vocatos ita adloquitur. ' Neque ego unquam facundiam exercui; et populi Romani virtutem armis adfirmavi. Sed quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura, sed vocibus seditionum æstimantur; statui pauca differere, quæ profligato bello, utilius sit vobis audisse, quam nobis dixisse. Terram vestram ceterorumque Gallorum, ingressi sunt du-

ces imperatoresque Romani, nulla cupidine, sed majoribus vestris invocantibus, quos discordiæ usque ad exitium fatigabant. Et acciti auxilio Germani, sociis pariter atque hostibus servitutem imposuerant. Quot præliis adversus Cimbros Teutonisque, quantis exercituum nostrorum laboribus, quoque eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. Nec ideo Rhenum infedimus, ut Italiam tueremur: sed nequis alius Ariovistus regno Galliarum potiretur. An vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis, quam majoribus eorum patres avique vestri fuerunt? Eadem semper causâ Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia, et mutandæ sedis amor: ut relictis paludibus et solitudinibus suis, secundissimum hoc solum, vosque ipsos possiderent. Ceterum libertas, et speciosa nomina prætexuntur. Nec quisquam alienum servitium, et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.

LXXIV. Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum jus concederetis. Nos quamquam totiens laceffiti, jure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cetera in communi sita sunt. Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum, clausumve. Et laudatorum Principum usus ex æquo, quamvis procul agentibus: sævi proximis ingruunt. Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, et cetera naturæ mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Virtia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, et meliorum interventu pensantur. Nisi forte Tutore et Claſſico regnantibus, moderatius imperium speratis: aut minoribus quam nunc tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britan-
 nique arceantur. Nam pulsus (quod dii prohibeant)

‘ Romanis, quid aliud quam bella omnium inter se gen-
 ‘ tium existent? Octingentorum annorum fortuna di-
 ‘ sciplinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine
 ‘ exitio convellentium non potest. Sed vobis maximum
 ‘ discrimen, penes quos aurum et opes, præcipuæ bel-
 ‘ lorum causæ. Proinde pacem et Urbem, quam victi
 ‘ victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.
 ‘ Moneant vos utriusque fortunæ documenta, ne contu-
 ‘ maciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate
 ‘ malitis.’ Tali oratione graviora metuentes composuit,
 erexitque.

LXXV. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum
 Civilis et Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum
 hæc sententia fuit. Vespasianum, quamquam nuntios
 occultarent, excessisse vita. Urbem atque Italiam,
 interno bello consumptam. Muciani ac Domitiani vana
 et sine viribus nomina. Si Cerialis imperium Galliarum
 velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos: si præli-
 um maliet, ne id quidem abnuere. Ad ea Cerialis Civili et
 Classico nihil. Eum qui attulerat ipsas epistolas, ad Do-
 mitianum misit. Hostes divisis copiis advenere undique.
 Plerique culpabant Cerialem passum jungi, quos discre-
 tos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa
 valloque circumdedit: quis temere antea intutus conse-
 derat. Apud Germanos diversis sententiis certabatur.

LXXVI. Civilis operiendas Transrhenanorum gentes,
 quarum terrore fractæ Populi Romani vires obtererentur.
 Gallos quid aliud quam prædam victoribus? et tamen
 quod roboris sit, Belgas, secum palam, aut voto stare.
 Tutor cunctatione crescere rem Romanam adfirmabat,
 coeuntibus undique exercitibus: transvectam e Britannia
 legionem: accitas ex Hispania: adventare ex Italia:
 nec subitum militem, sed veterem expertumque belli.
 Nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non juberi, non
 regi, sed cuncta ex libidine agere. Pecuniâque ac dona,
 quis solis corrumpantur, majora apud Romanos: et ne-

minem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quæris quam periculi malit. Quod si statim congregiantur, nullas esse Ceriali, nisi ex reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. Idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis. Ausuros rursus, venturosque in manus, non imperiti adolescentuli verba et conciones, quam ferrum et arma meditantes, sed Civilis et Classici: quos ubi adspexerint, redituram in animos formidinem, fugam, famemque, ac totiens captis precariam vitam. Neque Treveros, aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi metus abcefferit. Diremit consiliorum diversitatem, approbata Tutoris sententia Classicus, statimque exsequuntur.

LXXVII. Media acies Ubiis Lingonibusque data: dextro cornu cohortes Batavorum; sinistro Bructeri Tengerique. Pars montibus; alii viam inter Mosellamque flumen tam improvisti adfluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in castris egerat) pugnari simul, vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit. Perrupta legionum castra, fusi equites: medius Mosellæ pons, qui ulteriora coloniae annectit, ab hostibus insecussus. Cerialis turbidis rebus intrepidus, et fugientes manu retrahens, intesto corpore promptus inter tela, felici temeritate, et fortissimi cujusque accursu, recipratum pontem lecta manu firmavit. Mox in castra reversus, palantes captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos, et rarum apud signa militem, ac prope circumventas aquilas videt. Incensus ira, 'Non Flaccum, inquit, non Voculam deseritis. Nulla hic proditio. Neque aliud excusandum habeo, quam quod vos Gallici foederis oblitos prædixerim, memoriam Romani sacramenti temere credidi. Annumerabor Numis et Herenniis, ut omnes Legati vestri, aut militum

‘manibus, aut hostium ceciderint. Ite, nuntiate Ves-
 ‘pasiano, vel quod propius est, Civili et Classico, re-
 ‘lictum a vobis in acie ducem. Venient legiones, quæ
 ‘neque me inultum, neque vos impunitos patiantur.’

LXXVIII. Vera erant. Et a tribunis præfectisque
 eadom ingerebantur. Consistunt per cohortes, et mani-
 pulos. Neque enim poterat patefcere acies effuso hoste,
 et impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum
 pugnarent. Tutor, et Classicus, et Civilis, suis quisque
 locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batavos
 pro gloria, Germanos ad prædam instigantes. Et cuncta
 pro hostibus erant. Donec legio unaetvicesima, paten-
 tiore quam ceteræ spatio conglobata, sustinuit ruentes;
 mox impulit. Nec sine ope divina, mutatis repente
 animis, terga victores vertere. Ipsi territos se cohorti-
 um adpectu ferebant, quæ primo impetu disjunctæ,
 summis rursus jugis congregabantur, ac speciem novi au-
 xillii fecerant. Sed obstitit vincentibus, pravum inter
 ipsos certamen, hoste omisso spolia confectandi. Cerialis
 ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit.
 Secutusque fortunam, castra hostium eodem die capit
 exscinditque

LXXIX. Nec in longum quies militi data. Orabant
 auxilium Agrippinenses, offerebantque uxorem ac foro-
 rem Civilis, et filiam Classici, relicta sibi pignora so-
 cietatis. Atque interim dispersos in domibus Germanos
 trucidaverant. Unde metus et justæ preces invocan-
 rium, antequam hostes reparatis viribus ad spem, vel ad
 ultionem accingerentur. Namque et Civilis illuc in-
 tenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum
 integra: quæ ex Chaucis Friisique composita, Tolbi-
 aci, in finibus Agrippinensium agebat. Sed tristis nun-
 tius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium:
 qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis fo-
 ribus, igne injecto, cremavere. Simul Cerialis prope-
 ro agmine subvenit. Circumsteterat Civilem et alius

metus, ne quartadecima legio adjuncta Britannica classe, affligeret Batavos, qua Oceano ambiuntur. Sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus Legatus in Nervios Tungrosque duxit. Eæque civitates in deditionem acceptæ. Classem ultro Caninefates adgressi sunt; majorque pars navium depressa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem sponte commotam, ut pro Romanis bellum capefferet, fidem Caninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novesium a Ceriale præmissos, secundum proelium fecit. Quæ modica, sed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

LXXX. hisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici jubet: mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. Neque Antonium Primum adfieri inter comites a Domitiano passus est: favore militum anxius, et superbia viri, æqualium quoque, adeo superiorum intolerantis. Profectus ad Vespasianum Antonius, ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso Imperatoris animo. Trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistolis: simul ceteri, ut infestum tumidumque insectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus. Neque ipse deerat arrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quæ meruisset. Alios ut imbelles, Cæcinam ut captivum ac dediticium increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

LXXXI. Per eos menses quibus Vespasianus Alexandriæ statos æstivis flatibus dies, et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis cælestis favor et quædam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. Ex plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, remedium cæcitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit. Precabaturque Principem, ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere

bris excremento. Alius manu æger, eodem deo auctore, ut pede ac vestigio Cæsarij calcaretur, orabat. Vespasianus primo inridere, adspernari: atque illis instantibus, modo famam vanitatis metuere; modo obsecratione ipsorum, et vocibus adulantium in spem induci. Postremo æstimari a medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas, ope humana superabiles forent. Medici varie differere; Huic non exesam vim luminis, et redituram si pellerentur obstantia: illi elapsos in pravum artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. Id fortasse cordi deis, et divino ministerio Principem electum. Denique patriati remedii gloriam penes Cæsarem; inriti ludibrium penes miseros fore. Igitur Vespasianus cuncta fortunæ suæ patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, læto ipse vultu, erecta quæ adstabat multitudo, iussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac cæco reluxit dies. Utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

LXXXII. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus Imperii consuleret. Arceri templo cunctos jubet. Atque ingressus, intentusque numini, respexit pone tergum e primoribus Ægyptiorum nomine Basiliden: quem procul Alexandria plurimum dierum itinere, et ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, num illo die Basilides Templum inisset? Percunctatur obvios, num in urbe visus sit? Denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum abfuisse. Tunc divinam speciem, et vim responsi ex nomine Basilidis, interpretatus est.

LXXXIII. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antistites sic memorant: Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmavit, cum Alexandria recens conditæ mœnia, templaque et religiones adderet: oblatum per quietem decore eximio, et majore quam humana specie juvenem, qui moneret,

ut fidissimis amicorum in Pontum missis, effigiem suam acciret: lætum id regno. magnamque et inclutam sedem fore quæ excepisset. Simul visum eundem juvenem in cœlum igne plurimo attolli. Ptolemæus omine et miraculo excitus, sacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. Atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antislitem cærimoniarum Eleusi exciverat, quænam illa superstitio? quod numen? interrogat. Timotheus quæsitus qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolæ fama Jovis Ditis. Namque et muliebrem effigiem adstiteri, quam plerique Proserpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem; ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paulatim, aliasque ad curas animum vertere: donec eadem species terribilior jam et instantior, exitium ipse regnoque denuntiaret, nisi jussa patrarentur. Tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensis imperitabat) expediri jubet; præcipitque navigaturis, ut Pythium Apollinem adeant. Illis mare secundum: fors oraculi haud ambigua: Irent, simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.

LXXXIV. Ut Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. Qui diversus animi, modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri, sæpe donis promissisque legatorum fluctebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non studium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur. Cunctantem varia perniciēs, morbi. que et manifesta cælestium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocata concione, jussa numinis, suos Ptolemæique visus, ingruentia mala exponit. Vulgus adver-

sari regem, invidere Ægypto, sibi metuere, templumque circumfidere. Major hinc fama tradidit, deum ipsum appulsas litori navis sponte conscendisse. Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi, Alexandriam appellantur. Templum pro magnitudine urbis exstructum, loco cui nomen Rhacotis. Fuerat illic sacellum, Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. Hæc de origine et advectu dei, celeberrima. Nec sum ignarus. esse quosdam qui Seleucia urbe Syriæ accitum, regnante Ptolemæo, quem tertia ætas tulit: alii auctorem eundem Ptolemæum; sedem ex qua transierit, Memphim perhibent, inelytam olim, et veteris Ægypti columnen. Deum ipsum multi Æsculapium, quod medeatur ægris corporibus; quidam Osirim, antiquissimum illis gentibus numen; plerique Jovem, ut rerum omnium potentem; plurimi Ditem patrem, insignibus quæ in ipso manifesta, aut per ambages conjectant.

LXXXV. At Domitianus Mucianusque, antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios acceperere. Præcipua victoriæ fides, dux hostium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. Auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium ejus, damnatusque, inter ipsum supplicium, exprobranti cuidam patriam ejus captam, Accipere se solatium mortis respondit. Sed Mucianus quod diu occultaverat, ut recens exprompsit. Quoniam benignitate deum fractæ vires hostium forent: parum decore Domitianum, confecto prope bello, alienæ gloriæ interventurum. Si status Imperii, aut salus Galliarum in discrimen verteretur, debuisse Cæsarem in acie stare: Caninesates Batavosque minoribus ducibus delegandos. Ipse Lugdunim vim fortunamque Principatus e proximo ostentaret, nec pravis periculis immixtus, et majoribus non defuturus.

LXXXVI. Intelligebantur artes: sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. Ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentavisse, an præsentì sibi exercitum imperiumque traditurus foret. Qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit; an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit. Nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus juventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia Imperii omittebat. Simplicитatis ac modestiæ imagine, in altitudinem conditus: studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum, et fratris æmulationi subduceretur, ejus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

BREVIARIUM LIBRI V. HISTORIARUM.

Interim Titus cum valido exercitu ad Hierosolyma contendit. (Cap. 1.) De nomine et origine Judæorum referta fabulis narratio. (2. 3.) Instituta et cæremoniæ gentis: (4.) deque iis maligna profanorum judicia. (5.) Descriptio terræ finumque, balsami, Libani, Jordanis, lacus bitumen generantis, (6.) et regionis circa eum. (7.) Tum Hierosolymorum. Judæorum reges, (8.) bella cum Romanis, Præsides et Procuratores. (9.) Titus Judæos in urbem compulso obsidet. (10.) Hierosolymorum munitiones, (11.) et copiarum ducesque. (12.) Prodigia exitium Urbis portendentia. (13.) Interea Civilis reparato exercitu, (14.) cum Cereali manus conferit, satis prospere. (15.) Inde utrimque ad summam rei discrimen se preparant. (16. 17.) Fit atrox pugna, sed prodicione Batavi cujusdam, Germani vincuntur. (18.) Nec eo secius Civilis præsidia Romanorum quadripartitis copiis invadit; (19. 20.) sed repelluntur cum periculo. (21.) Cerialis ob incuriam suam pæne a Germanis exceptus, (22.) instructa classe Civilem trans Rhenum pellit, insulamque Batavorum populatur. (23.) Simul animos hostium occultis nuntiis labefaciat, (24. 25.) unde Civilis colloquio petito se dedit.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIARUM
LIBER V.
QUI
ANNALIUM XXI.

I. **E**iusdem anni principio, Cæsar Titus perdomandæ Judææ delectus a patre, et privatis utriusque rebus militia clarus, majore tum vi famaue agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis. Atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et adloquiis officia provocans: ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Judæa legiones, quinta et decima, et quintadecima, vetus Vespasiani miles excepere. Tradidit et Syria duodecimam, et adductos Alexandria duo et vicesimos tertianosque. Comitabantur viginti sociæ cohortes, octo equitum alæ: simul Agrippa, Sohemusque reges, et auxilia regis Antiochi, validaque et solito inter accolæ odio infensa Judæis Arabum manus. Multi, quos

Urbe atque Italia sua quemque spes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hostium ingressus, composito agmine, cuncta explorans, paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

II. Sed quia famosæ urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia ejus aperire. Judæos Creta insula profugos, novissima Lybiæ insedissememorant, qua tempestate Saturnus vi Jovis pulsus cessarit regnis. Argumentum e nomine petitur, inclytum in Creta Idam montem, accolæ Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari. Quidam regnante Iside, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Juda proximas in terras exoneratam. Plerique Æthiopum prolem, quos rege Cepheo, metus atque odium mutare sedes perpulerit. Sunt qui tradant, Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, mox proprias urbes, Hebræasque terras, et propiora Syriæ coluisse. Clara alii Judæorum initia: Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditæ urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse.

III. Plurimi auctores consentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora sceleret; regem Bocchorim, adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, et id genus hominum ut invisum deis, alias in terras avehere jussum. Sic conquistum collectumque vulgus, postquam vasis locis relictum sit; ceteris per lacrymas torpentibus, Mosem unum exsulum monuisse, ne quam deorum hominumve opem exspectarent utrimque deserti, sed sibimet ut duci cælesti crederent, primo cujus auxilio credentes, præsentis miserias pepulissent. Assensere, atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. Sed nihil æque, quam inopia aquæ fatigabat. Jamque haud procul exitio, totis campis procubuerant: cum grex asinorum agrestium, e pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moses, conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen, et continuum

sex dierum iter emensi, septimo pulsus cultoribus, obtinere terras, in quibus urbs et templum dicata sunt.

IV. Moses quo sibi in posterum gentem firmaret; novos ritus, contrariosque ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos sacra: rursus concessa apud illos, quæ nobis incesta. Effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrati sacravere: cæso ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt. Sue abstinent, memoria cladis, quod ipsas scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Judaicus nullo fermento, retinet. Septimo die otium placuisse ferunt: quia is finem laborum tulerit, dein blandiente inertia, septimum quoque annum ignaviæ datum. Alii hororem eum Saturno haberi: seu principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulsos, et conditores gentis accepimus: seu quod e septem sideribus, quis mortales reguntur, altissimo orbe et præcipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque cælestium, vim suam et cursum septimos per numeros conficiant.

V. Hi ritus quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur. Cetera instituta sinistra sæda pravitate valere. Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa et stipēs illuc congregabant. Unde aucta Judæorum res: et quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent. Inter se nihil illicitum. Circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum, idem usurpant. Nec quidquam prius imbauntur, quam contemnere deos, exuere patriam: parentes, liberos, fratres, villa habere. Augendæ tamen multitudini consultitur. Nam et necare quemquam ex agnatis, nefas: ani-

masque proelio aut suppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, et moriendi contemptus. Corpora condere, quam cremare e more Ægyptio: eademque cura, et de infernis persuasio. Cælestium contra. Ægyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur. Judæi mente sola, unumque numen intelligunt. Profanos qui deum imagines, mortalibus materlis, in species hominum effingunt. Summum illud et æternum, neque mutabile, neque interitum. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta: Liberum patrem coli, domitorem Orientis quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. Quippe Liber festos lætosque ritus posuit: Judæorum mos absurdus sordidusque.

VI. Terra sineque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: a meridie, Ægyptus objacet: ab Occasu, Phœnices et mare: Septemtrionem a latere Syriæ longe prospectant. Corpora hominum salubria, et ferentia laborum. Rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem; præterque eas Balsamum et Palmæ. Palmetis proceritas, et decor. Balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis, aut testa aperiuntur. Humor in usu medentium est. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum, fidumque nivibus. Idem amnem Jordanem alit, funditque. Nec Jordanes pelago accipitur. Sed unum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenso ambitu, specie maris, sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces aut suctas aquis volucres patitur. Incertæ undæ superjacta, ut solido feruntur: periti imperitique nandi, perinde attolluntur. Certo anni, bitumen egerit:

cujus legendi usum, et ceteras artes, experientia docuit. Ater suapte natura liquor, et sparso aceto concretus, innatat. Hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt. Inde nullo juvante influit, oneratque, donec abicindas. Nec abscindere ære ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminae per menses exsolvuntur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus: mox ubi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa discindi.

VII. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse: et manere vestigia, terramque ipsam specie torridam, vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, sive herbæ tenues aut flores, ut solitam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vaneſcunt. Ego sicut inclitas quondam urbes igne cælesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque foetus segetum et autumnii putrescere reor, solo cœloque juxta gravi. Et Belus amnis Judaico mari inlabitur: circa cujus os conlectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquantur. Modicum id litus, sed egerentibus inexhaustum.

VIII. Magna pars Judææ vicis dispergitur. Habent et oppida. Hierosolyma genti caput. Illic immensæ opulentiae templum ex primis munimentis urbis, allenigenis templum interius clausum. Ad fores tantum Judæo aditus: limine, præter sacerdotes, arcebantur. Dum Assyrios penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium. Postquam Macedones præpotuere, rex Antiochus demere superstitionem, et mores Græcorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est. Nam ea tempestate Arsaces desolverat. Tum Judei Macedonibus invalidis, Parthis nondum adukis (et

Romani procul aberant) sibi ipsi reges impōnere. Qui mobilitate vulgi expulsi, resumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium everſiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi, superstitionem fovebant: quia honor sacerdotii, firmamentum potentiae assumebatur.

IX. Romanorum primus Cn. Pompejus Judæos domuit: templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, nulla intus deum effigie vacuum sedem, et inania arcana. Muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. Mox civili inter nos bello, postquam in ditionem M. Antonii provinciæ cesserant; rex Parthorum Pacorus Judæa potitus, interfectusque a P. Ventidio, et Parthi trans Euphratem redacti; Judæos C. Sosius subegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit. Post mortem Herodis, nihil expectato Cæsare, Simon quidam regum nomen invaserat. Is a Quintilio Varo obtinente Syriam punitus; et gentem coercitam liberi Herodis tripartito rexere. Sub Tiberio quies. dein jussi a C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpsere: quem motum Cæsaris mors diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judæam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit. E quibus Antonius Felix, per omnem sævitiam ac libidinem, jus regum servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatræ et Antonii nepte in matrimonium accepta: ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

X. Duravit tamen patientia Judæis, usque ad Gessium Florum Procuratorem. Sub eo bellum ortum. Et comprimere coeptantem Cestium Gallum Syriæ Legatum, varia prælia ac sæpius adversa exceperere. Qui ubi satio, aut tædio occidit; missu Neronis, Vespasianus fortuna famaque et egregiis ministris, intra duas ætates, cuncta camporum, omnesque præter Hierosolyma urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus,

quantum ad Judæos per otium transiit. Pace per Italiam parata, et externæ curæ rediere. Augebat iras, quod soli Judæi non cessissent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante mœnia Hierosolymorum positis, instructas legiones ostentavit.

XI. Judæi sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, et si pellerentur, parato perfugio. Missus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambigue certavit. Mox cessere hostes, et sequentibus diebus crebra pro portis prælia serebant: donec assiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi. Neque enim dignum videbatur, famem hostium opperiri: poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia, et cupidine præmiorum. Ipse Tito Roma, et opes, voluptatesque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem arduam situ, opera molesteque firmaverant. quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introrsus sinuati: ut latera oppugnantium ad ictus patecerent. Extrema rupis abrupta: et turres, ubi mons juvisset, in sexaginta pedes; inter devexa, in centenos vicanosque attollebantur: mira specie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regię circumjecta. Conspicuoque fastigio turris Antonia in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

XII. Templum in modum arcis, propriique muri, labore et opere ante alios. Ipsæ porticus, quis templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati sub terra montes: et piscinæ cisternæque servandis imbribus: præviderant conditores ex diversitate morum, crebra bella. Inde cuncta, quamvis adversus longum obsidium: et a Pompejo expugnatis, metus atque usus pleraque monstravere. Atque per

avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, struxere muros in pace, tamquam ad bellum: magna colluvie, et ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema et latissima mœnium Simon; mediam urbem Joannes, quem et Bargioram vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine et armis Joannes, ac Simon; Eleazarus loco pollebat. Sed prælia, dolus, incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. Mox Joannes, missis per speciem sacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obtruncarent, templo potitur. Ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

XIII. Evenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expasæ repente delubri fores, et audita major humana vox, Excedere deos: simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur. Quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obsessorum omnis ætatis, virile ac muliebre sexus, sexcenta millia fuisse accepimus. Arma cunctis, qui ferre possent. Et plures, quam pro numero, audebant. Obstinatio viris feminisque par: ac si transferre sedes cogerentur, major vitæ metus quam mortis. Hanc adversus urbem gentemque Cæsar Titus, quando impetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. Dividuntur legionibus munia, et quies prælio-

rum fuit: donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, struerentur.

XIV. At Civilis post malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera castra confedit: tutus loco; et ut memoria prosperarum illic rerum, augescerent Barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis, adventu secundæ et XVI. et XIV. legionum: cohortesque et alæ jampridem accitæ, post victoriam properaverant. Neuter dum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, suoapte ingessio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis, adjacentibus superfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis subdola, et nobis adversa. Quippe miles Romanus armis gravis, et nandi pavidus: Germanos fluminibus fuetos, levitas armorum, et proceritas corporum attollit.

XV. Igitur laceffentibus Batavis, ferocissimo cuique nostrorum ceptum certamen. Deinde orta trepidatio, cum præaltis paludibus arma equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque ut in pedestri acie, cominus certabatur, sed tamquam navali pugna, vagi inter undas, aut si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur. Minor tamen quam pro tumultu cædes; quis non ausi egredi paludem Germani, in castra rediere. Ejus prælii eventus, utrumque ducem, diversis animi motibus, ad maturandum summæ rei discrimen erexit. Civilis instare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos pudor excitaverat. Nox apud Barbaros cantu aut clamore; nostris per iram et minas acta.

XVI. Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet: in secunda acie, legiones lo-

catæ: dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine, sed cuneis astitit. Batavi Cugernique in dextro; læva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. Exhortatio ducum, non more concionis apud universos, sed ut quosque suorum advehantur. Cerialis veterem Rom. nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum, ignavum, victum hostem, in æternum excinderent. Ultione magis, quam prælio opus esse. Pauciores nuper cum pluribus certasse: attamen fufos Germanos, quod roboris fuerit. Superesse qui fugam arimis, qui vulnera tergo ferant. Proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britannæ quartadecimanos appellans: principem Galbam, sextæ legionis auctoritate factum: illa primum acie, Secundanos nova signa, novamque aquilam dicaturos. Hinc præfectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium recuperarent. Alacrior omnium clamor, quis vel è longa pace prælii cupido, vel fessis bello pacis amor, præmiaque et quies in posterum sperabantur.

XVII. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens: Stare Germanos Batavosque super vestigia gloriæ, cineres ossaque legionum calcantes. Quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem, clademque et dira omina obversari. Ne tererentur vario Treverici prælii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis, præda manus impediunt. Sed cuncta mox prospera, et hosti contraria evenisse. Quæ provideri astu ducis oportuerit, providisse: campos madentes, et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias: Rhenum et Germaniæ deos in aspectu, quorum numine capefferent pugnam, conjugum, parentum, patriæ memores. Illum diem aut gloriosissimum inter majores, aut ignominiosum apud posteros fore. Ubi sonus armorum tripudiisque (ita illis mos) appre-

bata sunt dicta, saxis, glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur: neque nostro milite paludem ingrediente, et Germanis ut elicerent lacescentibus.

XVIII. Absumptis quæ jaciuntur, et ardescente pugna, præcursum ab hoste infestius. Immenſis corporibus, et prælongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: simul à mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructerorum cuneus tranavit. Turbata ibi res. Et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, suppressaque hostium ferocia, proelium æquatur. Inter quæ perfuga Batavus addit Cerialem, terga hostium promittens, si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa et Cugernos quibus custodia obvenisset, parum intentos. Duæ alæ cum perfuga missæ, incauto hosti circumfunduntur. Quod ubi clamore cognitum, legiones à fronte incubuere, pulſique Germani Rhenum fuga petebant. Debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. Ne eques quidem institit, repente fusis imbribus, et propinqua nocte.

XIX. Postera die quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Anno missa: Cerialis exercitum decima ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere. Non tamen ausus oppidum Batavorum armis tueri, raptis quæ ferri poterant, ceteris injecto igni in insulam concessit: gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Rom. aliter transmissurum. Quin et diruit molem à Druso Germanico factam, Rhenumque pronò alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit. Sic velut ab alto amne, tenuis alveus, insulam inter Germanosque, continentium terrarum speciem fecerat. Transiere Rhenum Tutor quoque et Clasticus, et centum tredecim Treverorum senatores: in quibus fuit Alpius Montanus, quem à Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. Comitabatur cum frater D. Alpius. Simul ceteri misera-

tfone ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

XX. Tantumque belli superfuit, ut præsidia cohortum, alarum, legionum, modicis vicis quadripartita Civillis invaserit: decimam legionem Arenaci; secundam Batavoduri; et Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra: ita divisis copiis, ut ipse et Verax sorore ejus genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent: nec omnia patrandi fiducia, sed multa ausus aliqua in parte fortunam affore. Simul Cerialem, neque satis cautum; et pluribus nuntiis huc illuc curstantem posse medio intercipi. Quibus obvenerant castra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem et cædendis materiis operatum turbavere, occiso præfecto castrorum et quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus, Batavoduri irrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prælium nox diremit.

XXI. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis; Grinnes Classicus oppugnabant: nec sustinerant, interfecto fortissimo quoque; in quis Briganticus præfectus alæ ceciderat, quem fidum Romanis, et Civili avunculo insensum diximus. Sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna præcipientes Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis, relicto equo tranatavit. Idem Germanis effugium. Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem Romana classis pugnae affuit, ut justum erat. Sed obstitit formido, et remiges per alia militiæ munia dispersi. Sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent. Hinc ipsi exercitusque minor cura disciplinæ. Et paucos post dies quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

XXII. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat: disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis, et insidias composuere. Electa nox atra nubibus, et pronò amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes astu adjuncta: incisiss tabernaculorum funibus, suismet coriis coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem; injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum silentio; ita cœpta cæde, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste, et strictis mucronibus. Dux semisomnis ac prope intectus, errore hostium servatur. Namque prætoriam navem, vexillo inûgnem, illic duceem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Ubiæ. Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quietem ejus turbarent. Ita intermisso signo, et vocibus, se quoque in somnum lapsos. Multa luce reiecti hostes, captivis navibus, prætoriam triremem, flumine Luppia, donum Velledæ traxere.

XXIII. Civilem cupido incessit, navalem aciem ostendendi. Complet quod biremium, quæque simplici ordine agebantur. Adjecta ingens lintrium vis. Tricenis quadragenisque armamenta Liburnicis solita: et simul captæ lintres, sagulis versicoloribus, haud indecore pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, quo Mosæ fluminis os amnem Rhenum Oceano affundit. Causa instruendæ classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gallia adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quam metu, direxit classem: numero impari, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorum. His flumen secundum: illi vento agebantur. Sic prævecti,

tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultra ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, nota arte ducum sinebat: cum interim flexu autumni, et crebris pluvialibus imbribus superfusus amnis, palustrem humilemque insulam in faciem stagni oplevit. Nec classis, aut commeatus aderant: castraque in plano sita, vi fluminis differebantur.

XXIV. Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis post diebus deditione infecta est. Nam Cerialis, per occultos nuntios, Batavis pacem, Civili veniam ostentans, Velledam propinquoque monebat, fortunam belli tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum merito mutare. Cæsos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitia peractum, quam vulnera, fugas, luctus. Exulem eum et extorrem, recipientibus oneri: et satis peccavisse, quod totiens Rhenum transcenderint. Si quid ultra moliantur, inde injuriam et culpam, hinc ultionem et deos fore. Miscebantur minis promissa.

XXV. Et concussa Transrhenanorum fide, inter Batavos quoque sermones orti; Non prorogandam ultra ruinam: nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. Quid perfectum cæde et incendiis legionum, nisi ut plures validioresque accirentur? Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri. Sin populum Romanum armis provocent; quotam partem generis humani Batavos esse? respiceret Rhætos Noricosque, et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed virtutem et viros indici. Proximum id libertati: et si dominorum electio sit: honestius principes Romanorum, quam Germanorum feminas tolerari. Hæc vulgus: Proceres; atrocior Civilis rabie semet in arma trufos: illum domesticis malis, excidium gentis oppo-

fuisse. Tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. Ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant, et noxii capitis poena poenitentiam fateantur.

XXVI. Non fefellit Civilem ea inclinatio, et praevenire statuit: super tædium malorum, etiam spe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito colloquio, scinditur Nabaliæ fluminis pons. In cujus abrupta progressi duces, et Civilis ita cœpit: Si apud Vitellii legatum defenderer; neque facto meo venia, neque dictis fides debebatur. Cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo cœpta, à me aucta erant. Erga Vespasianum vetus mihi observantia: et cum privatus esset, amici vocabamur. Hoc Primo Antonio notum, cujus epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicæ legiones et Gallica juvenus Alpes transcenderet. Quæ Antonius epistolis, Hordeonius Flaccus præfens monebat, arma in Germania movi, quæ Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia,

